

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA HUDEBNÍ VÝCHOVY

Členství v dětském pěveckém sboru jako socializační činitel

RIGORÓZNÍ PRÁCE

Autor práce: Jindra Vondroušová
Vedoucí práce: doc. PhDr. Jan Lašek, CSc.

2013

CHARLES UNIVERSITY IN PRAGUE
FACULTY OF EDUCATION
MUSIC EDUCATION DEPARTMENT

The Membership in Children Choir as a Factor of Socialisation

RIGOROUS THESIS

Author: Jindra Vondroušová
Supervisor: doc. PhDr. Jan Lašek, CSc.

2013

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité prameny a literaturu.

V Praze dne 15. 1. 2013

.....

ABSTRAKT

Rigorózní práce se zabývá dětským sborovým zpěvem z hlediska jeho přínosu pro osobnost jedince a jeho začlenění do společnosti. Teoretická část vymezuje postavení této zájmové aktivity v historii a dnes, syntetizuje poznatky o ontogenetickém období pubescence včetně hudebního a hlasového vývoje, uvádí vliv zpívání na lidské zdraví v nejširším slova smyslu a charakterizuje sbor jako sociální skupinu. Empirická část obsahuje výzkumné šetření založené na kvantitativním metodologickém přístupu. V šesti zájmových dětských sborech byla získána data týkající se sebehodnocení, sociálněpsychologického klimatu a subjektivního postoje ke sborovému zpívání, která byla zpracována pomocí frekvenční analýzy, deskriptivní analýzy a statistického testování hypotéz. Výsledky poukázaly na kladný efekt sborového zpěvu na sebehodnocení dítěte, odhalily specifické charakteristiky sboru jako sociální skupiny a vliv této volnočasové aktivity na začlenění jedince do společnosti.

Klíčová slova: dětský pěvecký sbor, socializace, sebehodnocení, sociálněpsychologické klima

ABSTRACT

The rigorous thesis deals with the theme of a children's choir from the point of view of its merit for the individual and their socialization. The theoretical part defines the position of this leisure time activity within the past and present, synthesizes the knowledge on ontogenetic period of adolescence, including the musical and vocal development, states the influence of singing on the human health in the widest scope of meaning and characterizes choir as a social group. The empiric part of the thesis contains the survey based on the quantitative methodological approach. The data concerning the self-evaluation, social-psychological climate and the subjective approach to the choir singing were acquisitioned at the six children's choirs. The data was processed via frequency analysis, descriptive analysis and statistical testing of the hypotheses. The results showed the positive effect of the choir singing to children's self-evaluation, unveiled the specific characteristics of choir as a social group and the influence of this leisure time activity on the individual's socialization.

Key words: children's choir, socialization, self-evaluation, social-psychological climate

Obsah

Úvod	8
1 HISTORIE A AKTUÁLNÍ STAV SBOROVÉHO ZPĚVU V ČESKU SE ZAMĚŘENÍM NA SBORY DĚTSKÉ A MLÁDEŽNICKÉ	10
1.1 Historie dětského sborového zpěvu v českých zemích	10
1.2 Aktuální stav sborového zpěvu v Česku s důrazem na sbory dětské a mládežnické.....	14
1.2.1 Druhy dětských pěveckých sborů	16
1.2.2 Instituce podporující sborový zpěv organizačně, informačně a finančně	19
1.2.3 Periodika s tematikou pěveckých sborů.....	22
1.2.4 Odborné konference se zaměřením na pěvecké sbory.....	23
1.2.5 Internetové portály pro pěvecké sbory	24
1.2.6 Vzdělávání sbormistrů	25
1.2.7 Festivaly a soutěže s možným i výhradním zastoupením dětských a mládežnických sborů	31
1.2.8 Ocenění sbormistrů a sborů	37
2 ONTOGENETICKÉ HLEDISKO SBOROVÉHO ZPĚVU SE ZŘETELEM NA SPECIFIKA OBDOBÍ RANÉ ADOLESCENCE	40
2.1 Psychický a sociální vývoj v rané adolescenci	42
2.2 Hudební vývoj v rané adolescenci.....	50
2.3 Hlasový vývoj v rané adolescenci.....	53
3 ZDRAVOTNÍ HLEDISKO SBOROVÉHO ZPĚVU.....	56
3.1 Efekty zpěvu v rovině fyzické	57
3.2 Efekty zpěvu v rovině psychické	59
3.3 Efekty zpěvu v rovině sociální.....	63

4 SOCIÁLNĚPSYCHOLOGICKÉ HLEDISKO SBOROVÉHO ZPĚVU.....	65
4.1 Pěvecký sbor jako sociální skupina	66
4.2 Skupinová struktura v pěveckém sboru.....	68
4.3 Socializace v pěveckém sboru	70
4.4 Sociálněpsychologické klima v pěveckém sboru	71
5 VÝZKUM SOCIALIZAČNÍCH EFEKTŮ ČLENSTVÍ V DĚTSKÉM PĚVECKÉM SBORU	74
5.1 Cíle výzkumu, výzkumné otázky, hypotézy	74
5.2 Metoda sběru dat a výzkumné nástroje.....	81
5.3 Administrace a popis výzkumného souboru	91
5.4 Analýza dat.....	103
5.4.1 Způsob analýzy dat	103
5.4.2 Rohnerova škála sebehodnocení dítěte (PAQ)	105
5.4.3 Klima pěveckého sboru (KLIS)	111
5.4.4 Subjektivní vnímání sborového zpěvu (SVSZ)	116
5.4.5 Korelace výzkumných nástrojů mezi sebou	119
5.5 Verifikace hypotéz	123
5.6 Shrnutí výzkumu a diskuze.....	132
Závěr.....	138
Seznam literatury a zdrojů	140
Seznam použitých symbolů	152
Seznam tabulek.....	153
Přílohy	156

Úvod

„Konec světa bude, až lidé přestanou zpívat.“

Albert Einstein

Vliv hudby na rozvoj člověka, ale i celé společnosti je nezpochybnitelný. Z toho důvodu je podpora uměleckých aktivit zaměřena zejména na dětský věk, neboť v něm je dítě tvárné a ochotné přijímat podněty, které jsou mu nabízeny. Žádoucí je poskytování stimulů vedoucích k jeho kultivaci, pro což se zdá být ideálním prostředkem sborový zpěv, který rozvíjí nejen celkovou hudebnost jedince, ale odráží se i na jeho osobnostních vlastnostech a vztahu k okolí.

Konzumní způsob života je znakem dnešní doby a projevuje se i v kultuře. Je to právě hudba, pro kterou je v současnosti charakteristická nadprodukce. Navíc jsou v současnosti děti často odkázány na pasivní přijímání zejména hudby nonartificiální, které slyšely více než jejich prarodiče za celý svůj život a jejíž kvalita je mnohdy přinejmenším diskutabilní. Proto je cenná každá aktivní hudební činnost, kterou dítě provozuje, zejména je-li to činnost dobrovolná. Je příjemným zjištěním, že v době nepřeborné nabídky volnočasových aktivit si sborový zpěv stále drží svou pozici, protože nenásilně spojuje svět hudby umělecké a populární a má potenci přirozeným způsobem rozvíjet hudební schopnosti a dovednosti.

Zvláště v případě renomovaných mimoškolních pěveckých sborů věnují děti svému hudebnímu zájmu tolik času, že členství v tomto tělese začne více či méně formovat jejich osobnost. Odrazit se může v motivaci, schopnostech a dovednostech, hodnotovém systému, charakterových a seberegulačních vlastnostech, skrze které je posuzována kvalita jedince, jenž se stává pro své okolí přínosem. V tomto ohledu má pěvecký sbor oproti všeobecné hudební výchově, která bohužel často shledává svým cílem aktualizovat u žáků estetickou, autonomní uměleckou funkci hudby, velké potence. Může totiž děti naučit *„kvalitnímu, všestrannému využívání toho, k čemu je hudba určena a co*

*s námi dokáže udělat.*¹ Sborový zpěv je zejména pro svůj činnostní charakter vhodným prostředkem k uplatnění funkcí heteronomních, a to individuálních i společenských. S využitím efektu sociální facilitace dochází k přirozenému, společným sdílením podpořenému osvojování specifické stránky nejen hudebního univerza.

Dětský pěvecký sbor je živým a dynamickým organismem, který však – soudě podle převážného zaměření odborné literatury – bývá občas neadekvátně chápán jako jistý počet hlasů, jejichž majitelé coby osobnosti s originálními kombinacemi vlastností, schopností, s určitým temperamentem, zaměřením a zájmy, nejsou podstatní. Předkládaná práce je věnována právě jim, neboť psychologická stránka dětského sborového zpěvu je opomíjeným úhlem pohledu na tuto aktivitu. Práce si nečiní nároky na popsání uměleckých aspektů sborového zpěvu, ale klade si za cíl přispění ke změně vnímání dětských pěveckých aktivit, jejichž výsledkem nemusejí být špičkové umělecké výkony, ale které mohou vytvořit vztah dětí k hudbě dobré jakosti, naučit je zpívat, ale hlavně mohou zformovat žádoucí vlastnosti, postoje nebo hodnoty. V textu je hledána odpověď na otázky vybraných specifik zpívání v dětském sboru, zejména efektů této aktivity na osobnost dítěte, na jeho začlenění do sociálního prostředí. Předkládaná práce má tedy interdisciplinární zaměření: spojuje oblast hudby a psychologie i hudební pedagogiky.

Text je klasicky strukturován na část teoretickou a empirickou. První oddíl obsahuje sondu do historie a současnosti sborového zpěvu v Česku s důrazem na dětské pěvecké sbory, dále jsou vzhledem k výzkumu popisovány ontogenetické zvláštnosti dítěte ve věku 11 až 15 let, včetně hudebního a hlasového vývoje. Třetí kapitola specifikuje vliv zpěvu na zdraví v nejširším slova smyslu a poslední díl teoretické části je věnován popisu pěveckého sboru jako sociální skupiny. Výzkum je zaměřen na dětské sboristy a jejich sebehodnocení, promítající se do vztahů k druhým lidem, ale i do sociálněpsychologického klimatu skupiny.

¹ FUKAČ, Jiří. Estetická funkce jako sociální fakt. *Opus musicum*. 1997, roč. 29, č. 2, s. 43.

1 HISTORIE A AKTUÁLNÍ STAV SBOROVÉHO ZPĚVU V ČESKU SE ZAMĚŘENÍM NA SBORY DĚTSKÉ A MLÁDEŽNICKÉ

Sborový zpěv je jedním z důležitých pilířů české hudební kultury a jsou to právě dětské pěvecké sbory, které ono bohatství neustále ožívují a zvětšují. Jak bude ukázáno níže, situace v této hudební oblasti nebyla vždy jednoduchá a ani v současnosti nejsou optimálně nastavené podmínky pro uměleckou aktivitu našeho zájmu. Přesto sborový zpěv vytrval a zdá se, že jej z mnoha důvodů čeká ještě dlouhá budoucnost. To ovšem předbíháme.

1.1 Historie dětského sborového zpěvu v českých zemích

První historické doklady o sborovém zpěvu dětí se vztahují k chrámovému prostředí, kde se mužské a chlapecké sbory staraly o liturgickou hudbu. Ve 13. století je doložen chlapecký sbor bonifantů při chrámu sv. Víta, krátce na to i při Vyšehradském chrámu nebo v Olomouci. Tehdy bylo vzdělávání doménou církve, proto se kromě čtení, psaní a latiny žáci učili i zpěvu, jehož výuka byla realizována v kláštorech a pěveckých školách při kostelech. Největšího rozmachu dostal duchovní zpěv za vlády Karla IV. Sborový zpěv vycházel z tehdejšího hudebního slohu a z církevních tradic, repertoárem byl tedy latinský chorál a vybrané české duchovní písně. V 15. století však došlo k četným změnám: v katolické liturgické hudbě se objevila vokální polyfonie; protestanti učili mládež i dvojzpěvům, přičemž výhradní postavení chlapců a mužů při zpěvu začalo mizet². V období reformace katolický zpěv na čas upadal, jeho povzbuzení a rozšíření přišlo opět v 17. století, zejména díky jezuitskému řádu. V té době už zdůraznil požadavek zpěvu i Jan Amos Komenský, který prosazoval hudební vzdělávání na všech stupních škol. Realizace tohoto doporučení spočinula na kantorech, kteří u svých žáků

² Zpěvu na katolickém kůru se však účastnili stále pouze muži a chlapci, kteří do konce 18. století zastávali vrchní hlas.

hudebnost rozvíjeli zejména zpěvem, přičemž v tomto směru měli největší zásluhy učitelé venkovští.³

V 18. století deklamovali i další pedagogičtí reformátoři⁴ význam pěveckých aktivit pro optimální rozvoj dítěte, což v kombinaci s reformami školství vedlo k ustanovení zpěvu jako školního nepovinného předmětu.

V 19. století se stal zpěv již povinným, až byl na začátku 20. století zařazen do učebního plánu ve všech ročnících. Velký rozmach sborového zpěvu v 19. století byl podle Poledňáka důsledkem hledání skupinové identity jinde než v náboženství, a proto vznikala různá sdružení a spolky, včetně hudebních, nejčastěji zastoupených právě spolky pěveckými. Ty byly ekonomicky relativně nenáročné, umožňovaly pro svou textovou složku vyjadřování postojů a názorů na svět a poskytovaly pocit sounáležitosti.⁵ Na tuto tendenci musel zareagovat i vzdělávací systém, i když estetická výchova byla (a je dodnes) stále nucena bojovat o svůj prostor. Sborový zpěv byl v této době amatérský, neboť hudební školství, hudební instituce, odborné vzdělání pro sbormistry nebo příležitosti pro veřejné vystupování byly značně omezeny. Burešová upozorňuje na přínos Miroslava Tyrše a Otakara Hostinského, kteří se podíleli na propagaci výchovy k umění, příp. výchovy uměním.⁶

Pomyslná historická sinusoida odrážející společenskou náklonnost sborovému zpěvu na školách však začala opět klesat.⁷ K zastavení tohoto nežádoucího jevu přispěly osobnosti dnes již natrvalo zapsané do historie dětských pěveckých sborů, kterými byli František Bakule nebo František Lýsek. Ve 20. a 30. letech 20. století započali v této hudební oblasti novou etapu. Bakulovy zpěváčky lze považovat za první neškolní dětský pěvecký sbor, který byl a je dodnes v mnohém inspirativní: Bakule přijímal do sboru všechny děti, přistupoval ke společnému zpěvu jako k prostředku muzikoterapie, snažil se o širší estetický rozhled dětí, čehož dosahoval i cestováním (se svým sborem

³ LÝSEK, František. *Cantus choralis infantium*. Brno: Universita J. E. Purkyně v Brně, 1968, s. 8-9.

⁴ Johann H. Pestalozzi prosazoval existenci dětských pěveckých sborů na školách.

⁵ POLEDŇÁK, Ivan. Sborový zpěv na počátku nového milénia: Sborová hudba - memento a výzva. In: *Cantus choralis '99*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně, 2000, s. 14.

⁶ BUREŠOVÁ, Alena. *Cantus iuventutis*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002, s. 11.

⁷ V roce 1922 byl povinný zpěv na školách opět zrušen.

vyjel na turné i do zámoří). To vše se mu dařilo i přes nepřízeň různých okolností, např. nadřízených instancí nebo zdravotních handicapů jeho svěřenců.⁸ I sbory Františka Lýska (Jistebničtí zpěváčci, Dětský sbor z Baťova, Brněnský dětský sbor) se staly inspirací sbormistrům a hudebním pedagogům, a to nejen svými úspěchy, jakými byla zahraniční turné, rozhlasové a televizní relace či výchovné pořady, ale i organizací práce. Lýsek podnítil mnohé školy k ustanovení vlastního pěveckého sboru, stal se zakladatelem nové kvality sborového zpěvu dětí, kromě toho se intenzivně věnoval výzkumné činnosti, kterou dokládají monografie jako *Cantus choralis infantium* (1968), *Problémy pěvecké mutace* (1974) či *Vox liberorum* (1976).⁹ Brzy začaly vznikat sbory při různých uměleckých institucích, což dokládá např. Kühnův dětský sbor při pražském rozhlase nebo Pionýrský sbor při Filharmonii pracujících v Gottwaldově. Z dalších slavných těles lze jmenovat např. Hrabůvské zpěváčky,¹⁰ sbory z Benešova, Brna, Třeboně, Prahy-Karlína, Příbrami, Otrokovic, Mladé Boleslavi, Bratislavy apod. Kromě těchto vznikaly i sbory při institucích zaměřených na volný čas dětí (např. Severáček v Liberci, Mladost v Brně) nebo při odborech (Dětský sbor ČKD aj.).¹¹ K výměně zkušeností a novým inspiracím docházelo na pěveckých matiné a postupových soutěžích po celé zemi. Úspěchy sborů, mnohdy přesahující hranice státu, reflektovali i skladatelé, kteří začali skládat originální díla pro dětské zpěváky, aby tak byl rozšířen repertoár dosud založený převážně na úpravách lidových písní. Prvním autorem, který v roce 1922 vydáním *Dětských sborů*, op. 89, zaměřil svou tvůrčí invenci na dětské interprety, byl Josef Bohuslav Foerster. Následovaly skladby Kříčky, Martinů, Jeremiáše a dalších, kteří psali buď skladby autorské, nebo upravovali známé melodie.

Po komunistickém převratu v Československu došlo v oblasti dětského sborového zpěvu k mírným změnám. Tyto aktivity byly částečně podřízeny

⁸ GREGOR, Vladimír. *František Bakule a jeho dětský pěvecký sbor*. Ostrava: PdF v Ostravě, 1982.

⁹ LÝSEK, František. *Život s dětským zpěvem*. Ostrava: Profil, 1990.

¹⁰ Později Dětský pěvecký sbor Československého rozhlasu, od roku 1973 přejmenován na Bambini di Praga.

¹¹ LÝSEK, František. *Cantus choralis infantium*. Brno: Universita J. E. Purkyně v Brně, 1968, s. 14-15; POMAHAČ, Jiří. *Zpěváčci – Věneček: 32 národních a umělých písní pro dětské (ženské) sbory*. Praha: Antonín Plechatý, 1944, s. 59-60.

ideologii, což se projevilo např. v repertoáru, který byl rozšířen o budovatelské a pionýrské písně. Existence vynikajících těles jako byl Kühnův dětský sbor, Dětský pěvecký sbor Československého rozhlasu nebo Brněnský dětský sbor, příp. mladší Severáček, Pionýrský sbor při Filharmonii pracujících v Gottwaldově nebo Mladost v Brně, umožnila rozlet skladatelů co do zpracovávaných témat, ale hlavně skladebných technik (např. dodekafonie) a prostředků (např. sborová recitace, zvolání).¹² Výsledky jejich práce byly prezentovány např. na skladatelské soutěži v Jirkově, poprvé zorganizované pod názvem Koncert novinek v roce 1962 a opakující se po 20 let. Šedesátá léta byla pro sborový zpěv příznivým obdobím, k čemuž zřejmě dopomohly i dobře zorganizované festivaly a postupové soutěže.

Ačkoliv byl po roce 1968 repertoár dětských pěveckých sborů v některých regionech občas kontrolován, jejich činnost se těšila podpoře (Systém estetické výchovy). Kromě pionýrských písní byly oblíbené kantáty (např. od Kabalevského), úpravy lidových písní nebo jejich směsi (např. od Jeremiáše), balady na lidové náměty, často s instrumentálním doprovodem, autoři rádi zhudebňovali i básnické texty. Téměř všichni skladatelé, kteří komponovali vokální hudbu, věnovali část své tvorby dětským pěveckým sborům, což podporovala i nová skladatelská soutěž, Svátky písní Olomouc. Mnoho z této doby přetrvalo dodnes, jako skladby Ebena, Lukáše, Loudové, Vičara, Krčky, Hurníka a jiných. Burešová upozorňuje na diskuze tvořící se kolem nadprodukce sborových skladeb, které nebyly zdaleka využívány, v některých případech byly náročné na nácvik bez adekvátního efektu, případně byly natolik obtížné, že byly pro většinu sborů nezpívateľné.¹³ Tyto rozporuplné tendence způsobovaly u některých těles absenci lehkosti, spontaneity a emočního prožití.

¹² BUREŠOVÁ, Alena. *Cantus iuventutis*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002, s. 121-122.

¹³ BUREŠOVÁ, Alena. *Cantus iuventutis*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002, s. 17-23.

1.2 Aktuální stav sborového zpěvu v Česku s důrazem na sbory dětské a mládežnické

Sborový zpěv má v českých zemích dlouhou tradici. Jedná se o fenomén, který je relativně imunní vůči společenským změnám a i přes výše zmíněná nepříznivá období historie i současnosti, kdy bojuje s ekonomickými problémy nebo aférami vedoucích dětských volnočasových aktivit, vč. sbormistrů a přes moderní trendy nejen v oblasti hudby, má množství aktivních i pasivních příznivců.¹⁴ V závislosti na lokalitě existuje široká nabídka lákavých zájmových činností, které jsou módní a atraktivní, přesto si ty umělecké udržely své postavení. Dětské pěvecké sbory i v době, kdy jsou děti čím dál více obklopeny novými zájmovými činnostmi, stále nacházejí nové členy.¹⁵

Pro porevoluční období, zejména po roce 1995, byl příznačný nárůst neprofesionálních uměleckých aktivit zejména dětí a mládeže, což bylo v oblasti sborového zpěvu podpořené i prvními absolventy nového vysokoškolského oboru sbormistrovství. Nepřehlédnutelná je tendence dětských sborů podávat vynikající výkony, které se svým způsobem vyrovnají sborům dospělých.¹⁶ Dětské pěvecké sbory tvoří podstatnou součást naší kultury, některé si dokonce získaly věhlasnější renomé než mnohý sbor dospělých.¹⁷ Přesto se sbory snaží o spontaneitu, přirozenost a nenucenost, čemuž (v závislosti na repertoáru) přispívají např. doprovodné pohyby pro podporu vizuální složky nebo neformální oblečení (zejména při zpěvu skladeb z nonartificiální oblasti). Charakteristické je

¹⁴ Dnešní děti jsou ovlivněné zejména hudbou nonartificiální, přesto je pro některé atraktivní pěvecký sbor, jehož repertoár je spíše tradiční.

¹⁵ Praxe ukazuje, že vedení sborů musí jít potencionálním zájemcům vstříc a nábor nových členů do sboru vyžaduje promyšlenou strategii, která upoutá nejen děti samotné, ale zejména jejich rodiče.

¹⁶ Poledňák k tématu profesionalizace dětských pěveckých těles zmiňoval několik diskutabilních jevů, např. vhodnost používání dětí jako interpretů hudby dospělých, nakolik je sborová aktivita dětí prostředkem či cílem apod. POLEDŇÁK, Ivan. Sborový zpěv na počátku nového milénia: Sborová hudba - memento a výzva. In: *Cantus choralis '99*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2000, s. 18.

¹⁷ Na tomto jevu má podíl systém práce se sboristy, který kromě vícečetných zkoušek zahrnuje i individuální hlasovou výchovu.

i rozšíření repertoáru, jehož přirozenou součástí jsou díla duchovní¹⁸ včetně gospelů a spirituálů, oblíbené jsou i různé aranže známých melodií.¹⁹

Z **hlediska provozního** prošly po roce 1990 pěvecké sbory a s nimi spojené instituce transformací: nejčastěji nabývají právní formy občanského sdružení, ale také příspěvkové organizace, obecně prospěšné společnosti či nadace, mohou se stát organizační jednotkou instituce, školním tělesem, kroužkem, příp. mohou být zastupovány fyzickou osobou, od čehož se odvíjí i způsob **financování**. Finanční stránka je dnes palčivým problémem, který může mít pro sbor existenční dopad.²⁰ Úspěšný sbormistr je v současnosti nejen umělecky a pedagogicky kompetentním, ale zároveň má manažerské dovednosti (příp. pomocné síly) pro získávání finančních prostředků na provoz sboru. Zdroje financování jsou sice variabilní, ale jejich dosažitelnost může být značně omezená: závisí na kvalitách sboru, průbojnosti sbormistra, ale třeba i na regionu.²¹ Provoz sborové činnosti je postaven na vícezdrojovém principu a může být hrazen ze soukromých zdrojů (členské příspěvky,²² školné), z dotací města, kraje, státu (obvykle s vlastním podílem, administrativně náročné), z příspěvků nadací, využity mohou být ale i zdroje z rozpočtu zřizovatele, sponzorské dary (v porovnání s jinými obory zanedbatelné) či příjmy z koncertní činnosti.

Finanční aspekty jsou úzce provázány s úspěšností sboru, a proto je žádoucí, aby vedení dokázalo svůj sbor dostatečně propagovat. K tomuto účelu slouží mj. zvukové či obrazové nahrávky (CD a DVD), zahraniční koncertní cesty, příp. spolupráce se známými hudebními tělesy a osobnostmi.

¹⁸ Repertoár z oblasti duchovní hudby mají na svém programu téměř všechny sbory nejen pro hojně zastoupení ve sborové literatuře vůbec, ale i jako odezvu na bývalým režimem způsobené občasně komplikace při jeho uvádění.

¹⁹ BUREŠOVÁ, Alena. *Cantus iuventutis*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002, s. 125.

²⁰ BUČEK, Miloslav. *Sborový zpěv I*. Brno: Masarykova univerzita, 1990, s. 212.

²¹ V praxi se lze setkat s názory, že finanční podpora je odrazem významu sborové činnosti (a umění vůbec) pro společnost a poukazuje na její hodnoty. Kontrast může tvořit sponzorování sportovních aktivit.

²² Rodiče dětí navštěvujících mimoškolní pěvecký sbor vynakládají často nemalé výdaje na provoz, koncerty, pronájem prostor na zkoušení, koncertní kostýmy, soustředění aj.

1.2.1 Druhy dětských pěveckých sborů

Dětské pěvecké sbory mohou být variabilních druhů. Obecně je možné dělení z hlediska různých kritérií, která se navíc vzájemně prolínají, proto si následující výčet nenárokují status úplnosti. Pro hrubou představu jsou v následujícím textu u některých kategorií uvedeny počty sborů zjištěné v internetovém katalogu Unie českých pěveckých sborů (UČPS),²³ ačkoliv existuje riziko zkreslení způsobené tím, že katalog je založen na dobrovolnosti, neobsahuje všechna existující pěvecká tělesa a údaje u registrovaných sborů nemusí být aktuální (viz kap. 1.2.5).

- **Hledisko věku:** Pěvecký sbor je věkově homogenním, ale mnohdy i heterogenním seskupením zpěváků. Sbory dětské a mládežnické mají různé věkové vymezení, zahrnující jedince od předškolního období po 26 let. Kategorizace sborů z hlediska věku nejsou jednotné, proto lze inspiraci najít v:

1. odborné literatuře: Např. Stašek²⁴ u dětských sborů rozlišuje 3 kategorie – I. kategorie pro děti do 8 let, II. kategorie pro zpěváky do 11 let, III. kategorie pro děti do 15 let. Fedor a Vrchotová-Pátová třídí sbory na dětské (do 13 let), ženské mládežnické a smíšené mládežnické (nad 13 let).²⁵ Burešová uvažuje sbory předškolních dětí, mladšího a staršího školního věku.²⁶
2. členění sborových škol na jednotlivá oddělení: Např. Jitro má oddělení pro předškolní děti, žáky prvních tříd, žáky druhých tříd, žáky třetích tříd, další sbor tvoří děti ze čtvrtých a pátých tříd, poslední dvě oddělení sboru mají horní hranici 18 až 19 let. Chlapecký sbor Pueri Gaudentes má oddělení pro žáky prvních tříd, druhých tříd, třetích a čtvrtých tříd a věkově heterogenní koncertní sbor. Tento model se s drobnými odlišnostmi opakuje ve všech renomovaných sborech,

²³ Číselné údaje byly pro potřeby práce zjišťovány v dubnu roku 2012.

²⁴ STAŠEK, Čestmír. *ABC začínajícího sbormistra*. Praha: Editio Supraphon, 1981, s. 11.

²⁵ FEDOR, Viliam a Jarmila VRCHOTOVÁ-PÁTOVÁ. *Sborový zpěv a řízení sboru*. Praha-Bratislava: Supraphon, 1969, s. 19-20.

²⁶ BUREŠOVÁ, Alena. *Cantus iuventutis*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002, s. 120.

příp. sborových školách, neboť akceptuje věkové zvláštnosti a posiluje základnu sborů koncertních.

3. členění kategorií na sborových soutěžních přehlídkách: Např. Svátky písní Olomouc vypisují 6 kategorií, a to pro předškolní sbory, sbory do 12 let, sbory do 16 let a 3 kategorie pro mládežnické sbory do 19 let; celostátní přehlídka školních dětských pěveckých sborů v Uničově probíhá ve dvou kategoriích, z nichž je každá rozdělena na dvě věkové skupiny: od 1. do 5. třídy a od 6. do 9. třídy.²⁷

▪ **Hledisko složení:**

1. Dětské sbory: složené z chlapců i dívek, nejčastěji zastoupené, v internetovém katalogu sborů UČPS je zaregistrováno 333 dětských smíšených sborů. Ačkoliv neexistují objektivní statistiky, které by postihly zastoupení chlapců a dívek ve smíšených pěveckých sborech, lze na základě zkušeností sbormistrů nebo sondy do dostupných údajů (Katalog sborů UČPS) předpokládat, že ve sborech zpívají převážně dívky.
2. Dívčí sbory: v současnosti je v databázi sborů UČPS zaregistrováno 48 dívčích sborů.
3. Chlapecké sbory: nejméně zastoupené, katalog sborů UČPS eviduje 8 českých chlapeckých sborů.²⁸ Tradici českých mužských sborů zřejmě renesance prozatím nečeká.
4. (Mládežnické ženské, mužské a smíšené sbory.)

▪ **Hledisko velikosti:**²⁹

1. Malé sbory do 20 členů: V internetovém katalogu sborů UČPS je nyní zaregistrováno 73 dětských pěveckých těles, která mají maximálně 20 členů.

²⁷ Pro potřeby práce budou sbory se zpěváky do věku 15 let nazývány dětskými, nad 15 let mládežnickými (např. středoškolské, akademické).

²⁸ Katalog sborů. UČPS, ARTAMA. *České-sbory.cz* [online]. 2007.

²⁹ Kategorizace dle: STAŠEK, Čestmír. *ABC začínajícího sbormistra*. Praha: Editio Supraphon, 1981, s. 11.

2. Střední sbory do 50 členů: Databáze UČPS obsahuje 220 sborů střední velikosti, tato kategorie je tedy zastoupena nejhojněji.

3. Velká pěvecká tělesa nad 50 členů: Velké sbory jsou druhou nejpočetnější kategorií, v katalogu sborů UČPS má nad 50 členů 96 dětských pěveckých sborů.³⁰

▪ **Hledisko poslání:**

1. Školní sbory obvykle fungují v rámci výběrového předmětu, ale na některých školách jsou i povinné. V současnosti existují pěvecké sbory na všech stupních vzdělávací soustavy, a ačkoliv mají nevýhodu z hlediska fluktuace členů, mohou dosahovat velmi dobrých kvalit. Do oblasti školních sborů patří tělesa na základních školách, mezi nimiž zaujímají specifickou pozici školy s rozšířenou hudební výchovou. Těch je v současnosti v ČR přibližně 40 a jejich zaměřenost se odráží v dotaci čtyř až šesti hodin hudební výchovy týdně, z čehož je obvykle jedna hodina věnována sborovému zpěvu. Školní sbory fungují i na středních školách (specifickou pozici mají v praxi sbory gymnaziální) a školách vysokých. Posláním těchto sborů je zejména rozvoj a kultivace hudebních vědomostí, dovedností a zájmů, zároveň však motivují a tvoří zdroj členů sborů mimoškolních.

2. Mimoškolní sbory jsou zájmové, volnočasové, příznačné velkou druhovou variabilitou, a to od pěveckých kroužků, sborových škol až po umělecké dětské sbory vysoké kvality, které jsou spjaté s koncertním provozem. Hlavním cílem je umělecký prožitok zpěváků či estetický efekt.

3. Sbory při základních uměleckých školách mohou splňovat kritéria obou výše zmíněných kategorií.

▪ **Hledisko repertoáru:**

1. Sbory specializované na hudební žánr: artificiální, nonartificiální (jazzové, folklórní aj.)

³⁰ Katalog sborů. UČPS, ARTAMA. *České-sbory.cz* [online]. 2007.

2. Sbory specializované na hudební sloh: stará hudba, hudba 20. století aj.
3. Sbory vázané na prostředí či instituci: chrámové, operní, rozhlasové, školní aj.
4. Sbory se smíšeným repertoárem se vyskytují nejčastěji.

1.2.2 Instituce podporující sborový zpěv organizačně, informačně a finančně

Národní informační a poradenské středisko pro kulturu (NIPOS) je státní příspěvkovou organizací, která byla zřízena Ministerstvem kultury v roce 1991. Jejím posláním je podpora neprofesionálních kulturních aktivit, a za tím účelem poskytuje poradenské a informační služby, zpracovává kulturní statistiky, spolupracuje s různými organizacemi a zprostředkovává kontakty. Součástí NIPOS je specializovaný útvar *ARTAMA*, zaměřený na neprofesionální umělecké aktivity dospělých a estetické aktivity dětí a mládeže, konkrétně na divadlo, scénický tanec, taneční folklor, dechovou, komorní a symfonickou hudbu, film a video, fotografování, výtvarné aktivity a sborový zpěv. Na pěvecké sbory se ARTAMA specializuje v rámci oborů Dětský sborový zpěv (vedoucí Miloslava Fousková), Sborový zpěv (vedoucí Mgr. Iva Daňková) a Středoškolské pěvecké sbory (vedoucí Mgr. Barbora Novotná) a podporuje je organizací a zaštitěním vybraných přehlídek včetně postupových, připravuje a zveřejňuje jejich propozice a program nebo pořádá a podporuje odborné semináře a workshopy (viz níže). ARTAMA zároveň utváří největší databázi a archiv sborového repertoáru pro dětské pěvecké sbory v České republice a vydává hudebniny.³¹

Institucí s celostátní působností je *Unie českých pěveckých sborů*, založená v roce 1969. Jejím hlavním sídlem je Praha, kromě toho však oblastní výbory spravují devět vybraných lokalit³² vč. Těšínska, kde jsou sdružovány sbory polské. Jedná se o občanské sdružení, které slučuje neprofesionální sbory

³¹ O NIPOSu. *NIPOS* [online]. 2012.

³² Praha a Středočeský kraj, Jihočeský kraj a Vysočina, Plzeňský a Karlovarský kraj, Ústecký kraj, Liberecký kraj, Královéhradecký a Pardubický kraj, Jihomoravský a Zlínský kraj, Moravskoslezský a Olomoucký kraj, Těšínsko.

všech kategorií a rozmanitým způsobem podporuje jejich činnost a existenci sborového hnutí vůbec. Stará se o propagaci a popularizaci, spolupracuje s Ochranným svazem autorským, zprostředkovává kontakty sborů, sbormistrů, skladatelů a organizátorů v rámci České republiky, ale i za hranicemi, podílí se na získávání finančních prostředků formou grantů či dotací, poskytuje platformu pro vzájemnou komunikaci, podporuje pěveckou mládež, monitoruje neprofesionální scénu, vydává časopis Cantus s tříměsíční periodicitou a roční kalendář festivalů a koncertů, spravuje portál věnovaný sborovému zpěvu a udílí ocenění sborům i sbormistrům (viz níže). Pro sbory dětské nabízí Unie výhodnější podmínky členství, konkrétně levnější poplatky a osvobození od plateb pro přípravná oddělení sborových škol. V rámci Unie působí *Kruh mladých sbormistrů*, který však nevykazuje výraznou aktivitu.³³

Činnost pěveckých sborů podporuje *Ministerstvo kultury* (MK), zřizovatel NIPOS, iniciátor programu podpory umění a správce *Státního fondu kultury České republiky*. Jak je uvedeno v zákoně č. 237/1992 Sb., zdroje z fondu lze využívat pro různé projekty, ovšem sborového umění se týká zejména § 8, odst. 1, písm. a) podpora vzniku, realizace a uvádění umělecky hodnotných děl, e) propagace české kultury v zahraničí, f) pořádání kulturních festivalů, přehlídek a obdobných kulturních akcí, h) podpora vysoce hodnotných neprofesionálních uměleckých aktivit.³⁴ Sbory mohou čerpat z grantových prostředků a dotací Ministerstva kultury ČR, které směřují i do oblasti neprofesionálních uměleckých aktivit a zahrnují mj. *Komisi dětskou*, zaměřenou na regionální projekty typu sborových přehlídek a soutěží.³⁵

Podporu finančního charakteru lze získat i z *Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy* (MŠMT), a to zejména pomocí Programů státní podpory práce s dětmi a mládeží pro nestátní neziskové organizace. Dětských pěveckých sborů se týká především Program č. 1 – Zabezpečení pravidelné činnosti nestátní neziskové organizace pro organizované děti a mládež a Program č. 2 –

³³ České-sbory.cz – O nás. UNIE ČESKÝCH PĚVECKÝCH SBORŮ. *České-sbory.cz* [online]. 2012.

³⁴ Zákon České národní rady ze dne 14. dubna 1992 o Státním fondu kultury České republiky. In: *239/1992 Sb.* 1992.

³⁵ Podpora neprofesionálních uměleckých aktivit. MINISTERSTVO KULTURY ČR. *MK ČR* [online]. 2012.

Podpora vybraných forem práce s neorganizovanými dětmi a mládeží. Všechny dotace jsou podmíněny spoluúčastí žadatele.³⁶

Pro efektivnější podporu mimoškolních uměleckých aktivit dětí a mládeže byla v roce 2000 ustanovena *Meziresortní komise MK a MŠMT*, jejímž posláním byla zejména výchova uměním a k umění (především v uměleckém školství), ale i ochrana a tvorba kulturního dědictví. Po třech letech existence byla komise pro nečinnost zrušena, ovšem v nedávné době byla spolupráce obou ministerstev opět oživena.³⁷ Společná diskuze na téma uměleckého vzdělávání v ČR byla otevřena na fóru uskutečněném v září roku 2011.

Český hudební fond je státní institucí, jejímž hlavním cílem je podpora rozvoje české hudební kultury. Příspěvky, které Nadace uděluje prostřednictvím grantového řízení, výběrového řízení a z Nadačního investičního fondu, jsou určeny pro organizaci koncertů, festivalů, vydávání hudebních nosičů, publikací, tiskovin a periodik nebo pro podporu hudebního vzdělávání.³⁸

Sdružení sborových dirigentů je profesním společenstvím při Asociaci hudebních umělců a vědců (AHUV).³⁹ Je součástí Společnosti koncertních umělců, založené v roce 1990, jejímž subjektem se stalo o 18 let později. Tato organizace si klade za cíl podporu, propagaci a vytváření podmínek pro tvůrčí aktivity.⁴⁰

Lýskův nadační fond vznikl v roce 1994 na popud bývalých členů Lýskových dětských sborů pro zachování širokého duchovního odkazu největší české osobnosti dětského sborového zpěvu 20. století. Posláním fondu je uvádět Lýskovy ideje do praxe, zejména pomáhat rozvíjet vztah dětí ke zpěvu, a přispívat tak k formování dobrých vlastností dětí a mládeže.⁴¹

³⁶ Dotace/Granty. MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY ČR. *MŠMT ČR* [online]. 2006.

³⁷ MK ČR. *Koncepce účinnější podpory umění na léta 2007-2013* [online]. 2006.

³⁸ O nadaci CHF. *Nadace Český hudební fond* [online]. 2012.

³⁹ Asociace hudebních umělců a vědců vznikla v roce 1989 jako následník Svazu českých skladatelů a koncertních umělců. Od té doby se struktura organizace proměňovala a vyvíjela až do dnešní podoby, kterou tvoří dvanáct dílčích složek, společností sdružujících hudebníky na základě profesních, regionálních či generačních parametrů. ZAPLETAL, Petar. 22 let Asociace hudebních umělců a vědců. *Hudební rozhledy*. 2012, roč. 65, č. 03, s. 11-12.

⁴⁰ ZAPLETAL, Petar. 22 let Asociace hudebních umělců a vědců. *Hudební rozhledy*. 2012, roč. 65, č. 03, s. 11-12.

⁴¹ Kdo byl František Lýsek. *Festival Poodří Františka Lýska* [online]. 2010.

Nadace Fr. A. Urbánka,⁴² založená v roce 2002, je mezi ostatními specifická tím, že podporuje komplexní preventivní výchovu a vzdělávání mladé generace, ale také organizování koncertů a jiných, zejména výchovných projektů. Kromě těchto počinů se spolupodílí i na vydávání a propagaci hudební tvorby v České republice a v zahraničí. O preferencích Nadace svědčí mj. to, že prvním podpořeným projektem byl koncert dětských pěveckých sborů v pražském Karolinu.⁴³

Výše uvedený výčet institucí podporujících sborové hnutí není kompletní, finanční prostředky lze čerpat také z dotačních fondů územní samosprávy krajů a obcí. V rámci ČR lze identifikovat kraje, které sborové umění podporují více než jiné. Mezi ně patří kraj Královéhradecký, Jihomoravský, Moravskoslezský, Liberecký nebo Ústecký.⁴⁴

1.2.3 Periodika s tematikou pěveckých sborů

Časopisem věnovaným výhradně sborovému zpěvu je čtvrtletník *Cantus*, vydávaný od roku 1990 Uníí českých pěveckých sborů. V roce 2011 překročil počet vydání hranici 90. Původně obsahoval časopis množství samostatných článků, zpráv či oznámení, dnes jsou uspořádány v pravidelných rubrikách či seriálech. Rozsah časopisu činí 50 až 80 stran, na nichž se lze setkat s historickými studiemi, prezentacemi sborů, praktickými informacemi týkajícími se např. hlasové výchovy či dirigování, dále pak s recenzemi, rozhovory či inzercí. V posledních vydáních je obsažena i notová příloha. Témata, na něž se periodikum soustředí, se vztahují k pěveckým tělesům a významným osobnostem, festivalům a soutěžím nebo ke sborovému repertoáru. Samozřejmostí je informování o činnosti Unie českých pěveckých sborů, příp. její oznámení. V 67. čísle z prosince 2005 byla poprvé uvedena rubrika *Na pomoc dětským sborům*, později pojmenovaná pouze *Dětským sborům*, která je využívána pro zprávy a oznámení o konání koncertů, festivalů, turné, příp. obsahuje články s vybranou problematikou dětských pěveckých sborů.

⁴² František Augustin Urbánek založil v roce 1871 první české hudební nakladatelství.

⁴³ *Nadace Fr. A. Urbánka* [online]. 2011.

⁴⁴ PETROVÁ, Pavla. Country profile of Czech Republic. In: *Compendium of Cultural Policies and Trends in Europe* [online]. Council of Europe/ERICarts: 2012, s. 67.

Kormidlo, bulletin pro estetické aktivity dětí a mládeže, oznamuje od roku 2003 jednorázové akce, ale především přehlídky v rámci dětských estetických aktivit, včetně sborového zpěvu. Je produktem NIPOS-ARTAMA, které jej distribuuje bezplatně. Periodikum vychází ve čtyřměsíčním intervalu a zejména v prvním čísle roku informuje o budoucích festivalech, postupových přehlídkách, soutěžích a jejich propozicích, ale i seminářích a dílnách pro děti, mládež i jejich vedoucí a pedagogické pracovníky. Rozsah bulletinu je průměrně 40 až 50 stránek.

Vhodnou platformou pro publikování článků o sborovém zpěvu je časopis *Hudební výchova*, který je primárně určen pro učitele školní i mimoškolní hudební a obecně estetické výchovy. Vzhledem k tomu případné příspěvky se sborovou tematikou směřují k problematice sborů dětských. Periodikum bylo poprvé vydáno v roce 1953 a od té doby několikrát změnilo název, periodicitu i vydavatele. Dnes je tematicky zaměřeným čtvrtletníkem, zaštitěným katedrou hudební výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

Praktickým pomocníkem pro zjišťování informací kulturního rázu je internetový magazín *Místní kultura* vydávaný NIPOS-ARTAMA. Jak název napovídá, účelem je informování a podávání zpráv o kulturním životě v regionech, ačkoliv akce v něm uvedené bývají i nadnárodního charakteru. Výhodou je možnost vyhledávání podle klíčových slov, a to i v člancích staršího data.

1.2.4 Odborné konference se zaměřením na pěvecké sbory

Jedinou odbornou konferencí úzce profilovanou na sborový zpěv je *Cantus Choralis – Mezinárodní sympozium o sborovém zpěvu*, které se od roku 1993 koná vždy po dvou letech v Ústí nad Labem pod záštitou katedry hudební výchovy na Pedagogické fakultě Univerzity Jana Evangelisty Purkyně.⁴⁵ Pravidelnou součástí sympozia je i slavnostní koncert místních pěveckých těles. Konferenci navštěvují významné osobnosti sborového zpěvu z Česka, Slovenska

⁴⁵ V sudých letech se koná sesterská konference v Banské Bystrici, kde je organizátorem katedra hudobnej kultúry na Pedagogické fakultě Univerzity Matěja Bela.

i dalších států. Třídenní konference je od roku 1999 tematicky vymezena a sestává z referátů a workshopů, na jejichž základě je vydáván sborník příspěvků hudebně-vědeckého i hudebně-didaktického charakteru.

Tematické zaměření jednotlivých konferencí:

- 1999: Sborový zpěv na počátku nového milénia; Sborová tvorba Petra Ebena.
- 2001: Sborová tvorba Antonína Dvořáka; Problematika stylové interpretace sborové tvorby uplynulého tisíciletí.
- 2003: Sborová tvorba Antonína Tučapského a Zdeňka Lukáše; Folklórní inspirace v současné evropské sborové tvorbě.
- 2005: Duchovní tematika ve sborové tvorbě 20. a 21. století.
- 2007: Reflexe populární hudby ve sborovém zpěvu; Sborové soutěžení (z pohledu organizátora, sbormistra, zpěváka, porotce).
- 2009: Výchova sbormistrů na vysokých školách – pedagogické fakulty, umělecké vysoké školy a další typy VŠ i v zahraničí; Sborová tvorba jubilantů a dalších českých skladatelů v oblasti sborové tvorby (Bohuslav Martinů, Petr Eben, Leoš Janáček, Otmar Mácha aj.); Významné osobnosti našeho sborového hnutí.
- 2011: Postavení sborového umění v hudební kultuře daného národa (státu) v současnosti; Sborová tvorba Ivany Loudové, Ivana Kurze a Lukáše Hurníka; Dětské, mládežnické a univerzitní sbory na počátku 21. století (sbormistři, repertoár, organizace činnosti, soutěže apod.).

1.2.5 Internetové portály pro pěvecké sbory

Unie českých pěveckých sborů založila a spravuje internetový portál *Ceske-sbory.cz* (*ucps.cz*), jehož funkce je zejména informační. Obsahuje elektronický magazín, sborové kalendárium, informace o UČPS a jejich aktivitách, oznámení o vydání časopisu Cantus, ale také katalog pěveckých sborů, a to i těch, které nemají v Unii členství. Katalog sborů je projektem UČPS a ARTAMY, podpořeným ČHF, MK ČR a spuštěným v roce 2004 za účelem

zlepšení komunikace mezi sbory, pořadateli přehlídek či soutěží a kulturními institucemi. Zároveň má podpořit propagaci české sborové kultury v zahraničí. Vyhledávací služba katalogu umožňuje použití rozšířeného filtru, díky němuž lze hledat sbory podle různých parametrů, např. podle složení, věkové kategorie, žánrového zaměření, sídla či roku založení. Registrované sbory mohou své prezentace aktualizovat, což však není běžnou praxí. Členové Unie disponují rozšířeným profilem sboru s možností bezplatného vkládání článků, oznámení, inzerce aj.

Sbor.cz je internetovým portálem, jehož zakladatelem a šéfredaktorem je Jan Míšek. Jedná se o portál informační a popularizační, neboť umožňuje registraci sborů, sbormistrů, vkládání elektronických příspěvků o událostech, které již proběhly, ale také informuje o akcích připravovaných (koncerty, festivaly, soutěže, turné aj.). Obsažen je i katalog pěveckých sborů, v němž lze vyhledávat podle druhu či názvu sboru, podle jména sbormistra či kraje. Oproti výše zmíněné databázi UČPS se jedná o katalog s omezenými vyhledávacími možnostmi a menším rozsahem. Každý registrovaný uživatel může na tento web vkládat články, recenze, zprávy o aktuálním dění, fotografie, informace o vydání nahrávky, prezentace sboru i sbormistrů apod. a jejich aktualizování tedy spočívá na zadavatelích, což je důvod, proč nejsou dostupné informace vždy platné.⁴⁶

1.2.6 Vzdělávání sbormistrů

Odborné vzdělávání sbormistrů probíhá v rámci vzdělávacího systému České republiky, konkrétně je realizováno na konzervatořích, výchova dirigentů amatérských sborů probíhá na pedagogických fakultách vysokých škol a na akademiích umění jsou připravováni profesionální sbormistři.

V rámci **středoškolského stupně** nabízí studium *řízení sboru* jako hlavního oboru od doby svého vzniku (školní rok 1999/2000) Církevní konzervatoř v Opavě,⁴⁷ a to ve formě čtyřletého studia s maturitou, od roku

⁴⁶ Kromě dvou zmíněných portálů je možné využít i dalších, které mají rozšířené či naopak zúžené zaměření (www.muzikus.cz, www.cantores.cz).

⁴⁷ Škola vznikla pod názvem Církevní střední varhanická škola v Opavě.

2006/2007 také šestiletého vyššího odborného studia ukončeného absolutoriem. Další vybrané konzervatoře nabízejí studium v oboru dirigování, jehož učební plán obsahuje i předměty vztahující se k pěveckým sborům.⁴⁸

Bezprostředně po politickém převratu v roce 1989 byl na pedagogické fakultě Univerzity Karlovy, krátce nato i na dalších **vysokých školách** (viz níže), otevřen studijní obor zaměřený na dirigování pěveckého sboru. Tento počín byl motivován zvýšením odbornosti sbormistrů zejména školních sborů, ale jeho absolventi se stali i dirigenti pěveckých těles mimoškolních a dospělých. V souladu s Boloňským procesem byl obor řízení sboru na všech fakultách, které jej nabízely, postupně akreditován v bakalářském a navazujícím magisterském studijním programu.⁴⁹ Učební plány jsou na jednotlivých fakultách specifické, neboť vycházejí ze zaměření dané katedry a specializace jejích členů, přesto je obecná koncepce shodná a studenti získávají teoretické vědomosti i praktické dovednosti potřebné pro vykonávání sbormistrovské praxe. Zájemci o obor procházejí výcvikem hudebních schopností a dovedností jako je hra na nástroj, čtení z listu, korepetice, sluchová analýza, intonace a zpěv, z odborných dovedností je to především taktovací technika, hra partitur nebo hlasová výchova ve sboru. V rámci teoretických disciplín si studenti rozšiřují znalosti o historii sborového zpěvu, sborové literatury různých hudebních slohů, příp. žánrů, v závislosti na konkrétní fakultě i se zaměřením na dětské pěvecké sbory. Samozřejmostí je vlastní působení v akademickém sboru v roli sboristy, příp. pomocného sbormistra, který má na starosti rozezpívání, vedení dělených zkoušek nebo dirigování vybraných skladeb. Vše je zúročeno a vytříbeno v integračních předmětech typu sbormistrovského praktika či přípravy veřejného koncertu, který je jednou z částí státní závěrečné zkoušky. Vybrané předměty jsou realizovány individuálně, což umožňuje flexibilní přístup k obsahu výuky se zaměřením na předpokládanou či už existující profilaci studenta, zejména přichází-li z praxe.

⁴⁸ Např. na Pražské konzervatoři i na Konzervatoři Brno jsou v rámci studia dirigování předměty *Řízení sboru, instrumentálních ansámblů a orchestru, Metodika a praxe řízení vokálních a instrumentálních souborů, Sborová literatura*; na konzervatoři v Ostravě je v rámci odborných předmětů zařazeno *Řízení sboru a instrumentálních ansámblů*.

⁴⁹ Výjimku tvoří Univerzita Palackého v Olomouci, kde byl akreditován pouze tříletý bakalářský program bez možnosti navazujícího studia.

V akademickém roce 2011/2012 bylo možné studovat sbormistrovství v patnácti studijních oborech programů bakalářských a navazujících magisterských na šesti veřejných vysokých školách a jedné akademii umění⁵⁰ v České republice:

1. Janáčkova akademie múzických umění (JAMU) v Brně, Hudební fakulta nabízí:
 - studijní program Hudební umění, bakalářský typ studia, studijní obor *Dirigování sboru*;
 - studijní program Hudební umění, navazující magisterský typ studia, studijní obor *Dirigování sboru*.⁵¹
2. Ostravská univerzita (OU) v Ostravě, Pedagogická fakulta poskytuje vzdělání ve:
 - studijním programu Specializace v pedagogice, bakalářském typu studia, studijním oboru *Sbormistrovství se zaměřením na vzdělávání* (dvouoborový);
 - studijním programu Učitelství pro střední školy, navazujícím magisterském typu studia, studijním oboru *Učitelství sbormistrovství pro SŠ a ZUŠ* (dvouoborový);
3. Univerzita Hradec Králové (UHK), Pedagogická fakulta umožňuje vzdělávání ve:
 - studijním programu Specializace v pedagogice, bakalářském typu studia, studijním oboru *Řízení sboru* (dvouoborový);
 - studijním programu Specializace v pedagogice, bakalářském typu studia, studijním oboru *Sbormistrovství chrámové hudby*;

⁵⁰ Obor sbormistrovství nebylo a dosud není možné studovat na Akademii múzických umění v Praze.

⁵¹ Na JAMU bylo možné studovat dirigování od doby jejího vzniku (1947). Původně měli studenti vždy první dva roky stejné předměty, poté bylo studium diferencováno podle zaměření na orchestr nebo na pěvecký sbor. Dnes je studium profilováno již od počátku.

- studijním programu Učitelství pro střední školy, magisterském navazujícím typu studia, studijním oboru *Sbormistrovství* (dvouoborový).
4. Univerzita Jana Evangelisty Purkyně (UJEP) v Ústí nad Labem, Pedagogická fakulta nabízí:
- studijní program Specializace v pedagogice, bakalářský typ studia, studijní obor *Sbormistrovství* (dvouoborový);
 - studijní program Učitelství pro střední školy, navazující magisterský typ studia, studijní obor *Sbormistrovství pro střední školy* (dvouoborový).
5. Univerzita Karlova (UK) v Praze, Pedagogická fakulta nabízí:
- studijní program Specializace v pedagogice, bakalářský typ studia, studijní obor *Sbormistrovství chrámové hudby* (ve spolupráci s Týnskou vyšší odbornou školou Collegium Marianum);
 - studijní program Specializace v pedagogice, bakalářský typ studia, studijní obor *Sbormistrovství se zaměřením na vzdělávání* (dvouoborový);
 - studijní program Učitelství pro střední školy, magisterský navazující typ studia, studijní obor *Učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů pro základní školy a střední školy – sbormistrovství* (dvouoborový).
6. Univerzita Palackého (UP) v Olomouci, Pedagogická fakulta nabízí:
- studijní program Specializace v pedagogice, bakalářský typ studia, studijní obor *Sbormistrovství se zaměřením na vzdělávání* (dvouoborový).
7. Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta pedagogická nabízí:
- studijní program Specializace v pedagogice, bakalářský typ studia, studijní obor *Sbormistrovství* (dvouoborový);

- studijní program Učitelství pro střední školy, navazující magisterský typ studia, studijní obor *Učitelství sbormistrovství pro střední školy a základní umělecké školy* (dvouoborový).

Přes veškerou odbornost a snahu vysokoškolských pedagogů o komplexní rozvoj svých svěřenců existují oblasti, v nichž vnímají zejména studenti sami jisté rezervy. Podle průzkumu Hudákové se týkají především práce s dětským sborem, kdy se při profesní přípravě studenti setkávají s podmínkami vzdálenými od reality, neboť při nácviu pracují se svými spolužáky suplujícími dětský sbor. Respondenti dále uváděli nedostatečné znalosti v oblasti dětské sborové literatury či práce s dětským hlasem a dětskou psychikou vůbec.⁵² Profesní příprava sbormistrů je přes pedagogikou i psychologií propagovanou choulostivost práce s dětskými dušemi těchto souvislostí prosta, což je patrné ze studijních plánů na první pohled. Přitom zejména v práci s dětským kolektivem jsou pedagogicko-psychologické znalosti klíčovými, neboť bez nich mohou být sboristé poškozování neadekvátním vedením nebo metodami.⁵³ Bude-li počítáno s tím, že praxe adepty „otráká“, hrozí riziko, že nepoučený sbormistr, i když hudební profesionál, poškodí vztah dítěte k hudbě, ke kolektivním činnostem, k autoritám i k sobě sama. Valášek v souvislosti s touto problematikou upozorňuje, že *„nerovnováha odbornostní a osobnostní profesionality přináší dotyčnému mnoho nepříjemných situací, které ohrožují jeho autoritu, následně mohou křivit jeho charakter a v návaznosti tak přinést nebezpečí deformace pohledu jemu svěřených na správné jednání v modelových situacích.“*⁵⁴

Ačkoliv jsou mezi dětskými a mládežnickými sbory hojně zastoupeny sbory školní, předměty věnované sbormistrovské teorii a praxi jsou ve studijních

⁵² HUDÁKOVÁ, Jana. Postřehy studentů pedagogických fakult k problematice dětského sborového zpěvu. *Hudební výchova*. 2011, roč. 19, č. 1, s. 5-6.

⁵³ Práce sbormistra je velmi podobná pedagogické profesi, což není ve studijních konceptech vždy zohledněno. U jedince pracujícího s lidmi, zejména pak s dětmi, by mělo být dbáno na rozvoj osobnostních vlastností a dovedností důležitých pro interpersonální interakce, což je v přípravě budoucích sbormistrů vytěsněno odbornými předměty. Tento stav je však příznačný pro odbornou přípravu učitelů na pedagogických fakultách celkově.

⁵⁴ VALÁŠEK, Marek. Obor sbormistrovství na vysokých uměleckých školách a na pedagogických fakultách, ideál absolventa – sbormistra do praxe. In: *Cantus choralis '09*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2010, s. 144.

plánech bakalářského **studia hudební výchovy (HV) se zaměřením na vzdělávání** obsaženy spíše sporadicky. Studenti během profesní přípravy zpívají v akademickém sboru, ovšem ne na všech pedagogických fakultách si osvojí základy jeho řízení.⁵⁵ Pakliže studijní plán tuto disciplínu obsahuje, má formu povinného příp. povinně volitelného předmětu v rozsahu jednoho (např. na UK v Praze) až čtyř semestrů (např. na UP v Olomouci). V některých případech si může student učitelství HV doplnit své znalosti a dovednosti v rámci povinně volitelných či volitelných předmětů, jejichž nabídka však není nijak bohatá.⁵⁶ V navazujícím magisterském **studiu učitelství hudební výchovy** pro základní a střední školy není sbormistrovství věnována o moc větší pozornost, ačkoliv i zde je možné identifikovat mezi jednotlivými fakultami znatelné rozdíly, související s personálním zabezpečením studia.⁵⁷ V závislosti na učebním plánu jednotlivých vysokých škol mohou být začínající učitelé nedostatečně vybaveni pro řízení sboru na svých školách, což je může od založení pěveckého sboru odrazovat.⁵⁸

Pod označením *Klub sbormistrů* se zpravidla třikrát do roka konají třídní až sedmidenní **semináře** pořádané organizací NIPOS-ARTAMA. Setkání se obvykle uskutečňují u různých hostitelských pěveckých sborů a cílovou skupinou jsou sbormistři zejména dětských a středoškolských pěveckých těles. Obsahem jednotlivých workshopů vedených úspěšnými sbormistry či hlasovými

⁵⁵ Předmět bývá různě nazván: např. na UK v Praze jako *Základy taktovací techniky*, na OSU v Ostravě jako *Sborový zpěv a řízení sboru*, na UJEP v Ústí nad Labem jako *Řízení sboru*. Žádný předmět s tímto obsahem není zastoupen ve studijním plánu na Fakultě pedagogické ZČU v Plzni.

⁵⁶ Na OSU v Ostravě obsahuje nabídka předmětů např. *Metodiku sborového zpěvu*, na UK v Praze *Sbormistrovské praktikum*.

⁵⁷ OSU v Ostravě nabízí předměty *Práce s dětským hlasem (hlasem adolescenta)* a *Metodická práce s dětským (mládežnickým) sborem*, ZČU v Plzni prochází studenti pouze jednosemestrovým předmětem *Řízení sboru*, UJEP v Ústí nad Labem nenabízí ve studijním plánu pro rozvoj sbormistrovských dovedností žádný předmět.

⁵⁸ V rámci výzkumného šetření mezi budoucími studenty učitelství HV bylo zjištěno, že řízení pěveckého sboru považují studenti učitelství HV za náročnou disciplínu, která klade velké nároky na odbornost i osobnostní vlastnosti. Z toho důvodu považují za vhodnou systematickou přípravu na funkci sbormistra před, ale i v průběhu výkonu svého povolání. Schopnosti a dovednosti spojené s řízením sboru vnímají budoucí učitelé hudební výchovy jako potvrzení své odbornosti a profesionální kvality, získávají na prestiži a ocenění sociálního okolí, což se zpětně odráží v jejich motivaci nebo sebehodnocení. NOVOTNÁ, Jindra. Postoje budoucích učitelů hudební výchovy ke sborovému zpěvu a sbormistrovství. In: *Hudební výchova 2010: Sborník ze 7. webové konference* [online]. Ostrava, 2010.

pedagogy a poradci je zejména dirigentská technika, hlasová výchova a metodika nácviku.

Českokobratrská církev evangelická pořádá pro své členy starající se o liturgickou hudbu třídní *sbormistrovské kursy v Bystřici pod Hostýnem*, které jsou kromě dirigentských dovedností zaměřené i na seznámení s aktuálními trendy v oblasti duchovní hudby nebo na současnou i historickou liturgickou hudbu.

Akreditovaný *kurs pro sbormistry* sborů dospělých i dětských pořádaný *Krajskou knihovnou v Pardubicích* ve spolupráci s Uníí českých pěveckých sborů a NIPOS-ARTAMA je koncipován jako cyklus pěti pětihodinových seminářů, které jsou určeny zejména učitelům hudební výchovy na základních a základních uměleckých školách. Setkání jsou věnována hlasové výuce, sborové literatuře a dramaturgii, repertoáru hudebních slohů, taktování, dirigování a metodice nácviku.⁵⁹

Jistá forma vzdělávání probíhá i v rámci hodnotících přehlídek nebo soutěží, při nichž dostávají sbormistři zpětnou vazbu na výkon svých svěřenců, k některým akcím bývají přidruženy dílny a semináře pro sbormistry i sboristy.

1.2.7 Festivaly a soutěže s možným i výhradním zastoupením dětských a mládežnických sborů

Pro Českou republiku je specifický desítky let budovaný systém regionálních postupových a celostátních přehlídek, který přetrval i politickým převratem způsobené transformace kulturních a vzdělávacích institucí. Jak uvádí Petrová, po zániku kulturně výchovných zařízení po roce 1989 bylo na rozhodnutí amatérů, zda bude tento fenomén pokračovat: „*Současný systém nevznikl tedy úředním nařízením z centra, ale opírá se o svobodné rozhodnutí*

⁵⁹ Kromě seminářů a dílen úzce profilovaných na sbormistrovství existují i kurzy se širším zaměřením, v jejichž programové náplni lze nalézt dílčí aktivity zaměřené na řízení sboru, jako např. na letní škole hudební výchovy pořádané Společností pro hudební výchovu ČR.

*občanů, které lze zcela nepochybně interpretovat jako artikulovanou kulturní potřebu.*⁶⁰

V následujícím textu budou uvedeny vybrané významnější festivaly a soutěže, konané v průběhu let 2011 a 2012 (u některých akcí se jedná o bienále), na nichž se mohou uplatnit dětské a mládežnické pěvecké sbory. Akce se různí nejen zaměřením, ale i prestiží, historií, velikostí, délkou konání, příp. finančním zabezpečením.⁶¹

Festivaly⁶²

- *Celostátní přehlídka dětských školních pěveckých sborů Uničov* poskytuje od roku 1991 platformu pro setkávání sborů základních, středních i základních uměleckých škol. Jedná se o hodnocenou přehlídku, která má účastníky korigovat a inspirovat díky sdílení zkušeností a konzultování s lektory či porotou, ale také díky účasti těles mimo školskou soustavu. Předstupněm jsou krajská postupová kola, v nichž jsou selektovány sbory podle nejzajímavějších vystoupení.⁶³
- *Festa academica* je festivalem určeným středoškolským a vysokoškolským sborům. Bienále se zrodilo v roce 2007 za účelem oslavy 17. listopadu, mezinárodního dne studentů. Jedná se o cyklus koncertů, které probíhají v Praze, Pardubicích a jejich okolí.⁶⁴
- *Festival amatérských pěveckých sborů* ve Svitavách je třídní nesoutěžní přehlídkou, konající se od roku 1994 ve dvouletých intervalech. Původní koncepce byla rozšířena o práci v ateliérech, z nichž jeden je zaměřen na sbory do věkového průměru 30 let. Výsledky práce,

⁶⁰ PETROVÁ, Pavla. Country profile of Czech Republic. In: *Compendium of Cultural Policies and Trends in Europe* [online]. Council of Europe/ERICarts: 2012, s. 68.

⁶¹ Zejména sbormistři mající zkušenost s přehlídkami a soutěžemi před rokem 1989 občas lamentují nad současnou běžnou praxí, kdy si obvykle musí v plném rozsahu kromě účastnického poplatku sbory hradit i dopravu, stravování a ubytování, což je paradoxní vzhledem k tomu, že jen výjimečně jsou umístění finančně odměněna.

⁶² Festivaly i soutěže jsou uvedeny v abecedním pořadí a jejich výčet rozhodně není úplný. Byly vybrány festivaly významné svou historií, záběrem či zaměřením.

⁶³ CP školních dětských pěveckých sborů 2012 — propozice. NIPOS. *NIPOS-MK* [online]. Praha, 2011.

⁶⁴ UČPS. *Festa academica* [online]. Praha, 2011.

kteřá zahrnuje i předběžné nastudování skladby, jsou prezentované na společném závěrečném koncertu.⁶⁵

- *Festival chrámových a komorních sborů* je od roku 2004 každoroční pravidelnou součástí kulturního dění na zámku v Cholticích u Přelouče. Jednodenní přehlídka poskytuje prostor pro vzájemnou výměnu zkušeností, navázání kontaktů a inspiraci sborů všech věkových kategorií.⁶⁶
- *Festival sborového umění* v Jihlavě je jedním z nejstarších, dosud existujících sborových festivalů u nás i v Evropě, neboť první ročník se konal již v roce 1957. Je zaměřen zejména na sbory dospělých, ale prostor poskytuje i tělesům mládežnickým. Specifikem akce je prezentace původní soudobé tvorby. Ačkoliv je mezinárodní festival primárně nesoutěžní přehlídkou, konají se pod jeho zastřešením přidružené akce: skladatelská soutěž, soutěž komorních pěveckých sborů a ateliér.⁶⁷
- *Moravskotřebovské arkády* jsou pořádány od roku 2001. Původně byly nesoutěžní přehlídkou určenou smíšeným sborům, později ale začaly směřovat k prezentování sborů dětských a mládežnických. Festival je charakteristický charitativním rozměrem, neboť v průběhu týdne lokální tělesa vystupují v domovech seniorů a v zařízeních sociální péče a také výtěžek z akce je určen na dobročinné účely. První část hlavního programu se koná v kostele Nanebevzetí Panny Marie (duchovní repertoár), druhá půle probíhá na nádvoří renesančního zámku v Moravské Třebové.⁶⁸
- *Sborové slavnosti Hradec Králové* se konají od roku 2004. Festival vychází z tradice sborového zpívání v regionu, který byl však vzhledem k účastníkům se tělesům záhy přesažen. Tradicí se stalo periodické opakování tříletého modelu zaměření ročníků na sbory dětské,

⁶⁵ FAPS 2012. *Pěvecké sdružení Dalibor Svitavy* [online]. Svitavy, 2011.

⁶⁶ 9. ročník festivalu chrámových a komorních sborů. *Choltice* [online]. Choltice, 2012.

⁶⁷ SPOLEČNOST PRO FSU. *Festival sborového umění Jihlava* [online]. Jihlava, 2012.

⁶⁸ ZUŠ MORAVSKÁ TŘEBOVÁ. *Moravskotřebovské arkády* [online]. Moravská Třebová, 2012.

mládežnické a dospělé. Vrcholem festivalu je společný koncert všech zúčastněných těles v doprovodu významného instrumentálního tělesa.⁶⁹

- *Světlo za Lidice* je celostátní přehlídkou pěveckých sborů dětí ve věku 6 až 18 let, založenou pro připomenutí a uctění tragédie z roku 1942. Doprovodným motivem je získání povědomí nejmladší generace o historických událostech. Pietní místo přijíždí od roku 2007 každoročně uctít hejtmanem každého kraje vybraný sbor, patrony setkání jsou kulturní, příp. politické celebrity.⁷⁰
- *ZpívejFest* je mezinárodním festivalem dětských pěveckých sborů konajícím se ve Vyškově od roku 2005. Jednotlivé koncerty pětidenní akce jsou uskutečněny v historických budovách města vč. objektů sakrálních.⁷¹

Soutěže

- *Gymnasia Cantant* je soutěžní přehlídkou konající se od roku 1995, ačkoli jednou ze dvou vrcholných akcí v rámci celostátní přehlídky středoškolských pěveckých sborů se stala až později. Je určena pouze gymnaziálním sborům, které mohou v Brně bojovat o získání pásma v kategorii s povinnou skladbou či bez ní. Součástí jsou pracovní ateliéry a konzultace s odbornou porotou.⁷²
- *Jirkovský písňovar* je svým repertoárovým vymezením jedinečným soutěžním festivalem, neboť je zaměřen na oblast populární hudby včetně duchovní. Koná se od roku 2007 na zámku Červený Hrádek a v okolí Jirkova a je určen sborům všech věkových kategorií. Na soutěži se uplatňuje systém pásem, hlavní cena – Pohár jirkovského rytíře – je udělena jedinému sboru napříč kategoriemi. Přidruženými akcemi jsou aranžérská soutěž a workshop.⁷³

⁶⁹ Královéhradecké slavnosti sborového zpěvu. UČPS. *České-sbory.cz* [online]. Praha, 2007.

⁷⁰ *Světlo za Lidice* [online]. Lidice, 2012.

⁷¹ MĚSTSKÉ KULTURNÍ STŘEDISKO VYŠKOV. *ZpívejFest* [online]. Vyškov, 2007

⁷² GYMNÁZIUM BRNO. *Gymnasia Cantat: hodnocená přehlídka gymnaziálních pěveckých sborů* [online]. Brno, 2010.

⁷³ ZUŠ JIRKOV. *Jirkovský písňovar* [online]. Jirkov, 2007 .

- *Mezinárodní festival a soutěž pěveckých sborů Bohuslava Martinů* se ve dvouleté periodě koná v Pardubicích od roku 1999. Množství nabízených kategorií zahrnuje i dětské sbory do 16 let nebo mládežnické sbory do 26 let. Účinkující tělesa vystupují v různých objektech Pardubic a okolí, některé koncerty jsou situovány do hlavního města. V 7. ročníku (2011) byla vypuštěna soutěžní část.⁷⁴
- *Mezinárodní festival akademických sborů IFAS* je sborovou akcí s dlouhou tradicí, započatou v roce 1968. Od roku 1980 se koná v Pardubicích vždy v sudém letopočtu. Z důvodu velké oblíbenosti pořadatel přistoupil k rozšíření okruhu účinkujících sborů, aby se mohla účastnit tělesa z vyšších odborných škol nebo taková, jejichž složení je tvořeno převážně zpěváky ve věku 18 až 30 let. Festival má nesoutěžní a hojněji zastoupenou soutěžní část, v níž se mohou sbory porovnávat mj. v kategoriích folklor nebo jazz.⁷⁵
- *Musica Religiosa Olomouc* je festival a soutěž se zaměřením na duchovní sborový repertoár. Pět festivalových dnů je rozprostřeno v měsíci a nabízí účinkování prestižním tělesům. *Musica Religiosa* existuje od roku 2003. Soutěž obsahuje kategorie a capella a s doprovodem, nesoutěžní sbory účinkují na koncertech a při bohoslužbách.⁷⁶
- *Musica sacra* je soutěžním festivalem zaměřeným na duchovní hudbu, kterého se účastní dětské, mládežnické i dospělé sbory. První ročník se konal v roce 2001, od té doby proběhlo sedm ročníků v hlavním městě, odkud se festival v roce 2011 přemístil na západočeský zámek Kozel, jehož jméno se stalo součástí oficiálního názvu. Zúčastnit se mohou sbory všech věkových kategorií.⁷⁷
- *Opava Cantat* je od roku 2009 druhým ze dvou vrcholů celostátní přehlídky středoškolských pěveckých sborů, kde v rámci systému regionálních postupových kol účinkují sbory s povinnou skladbou nebo

⁷⁴ SDRUŽENÍ MEZINÁRODNÍHO FESTIVALU BOHUSLAVA MARTINŮ. *FBM 2011* [online]. Pardubice, 2010.

⁷⁵ *IFAS 2012* [online]. Pardubice, 2012.

⁷⁶ FESTA MUSICALE. *Musica Religiosa Olomouc 2012* [online]. Olomouc, 2009.

⁷⁷ MUSIC TRAVEL AGENCY PRAHA. *Musica Sacra Kozel* [online]. Praha, 2011.

s volným programem. Festival má však tradici delší, psanou od roku 1996. Tělesa jsou hodnocena systémem pásem nebo obdrží hodnotitelský list.⁷⁸

- *Porta musicae* je celostátní soutěží dětských sborů do 19 let včetně, rozdělených do dvou kategorií. Propozice odhalují, že je akce určena předním dětským pěveckým volnočasovým tělesům, ale i školním sborům, které získaly zlaté pásmo v celostátní přehlídce. Koná se v Novém Jičíně od roku 2004. Sbormistrům nabízí rozborový seminář.⁷⁹
- *Pražské Vánoce* jsou několikadenním mezinárodním festivalem adventní a vánoční hudby, který se v hlavním městě koná pravidelně od roku 2005. Jedná se o soutěžní přehlídku, jejíž sborová část je zaměřená na sbory dětské, mládežnické a dospělé, které se mohou umístit ve zlatém, stříbrném či bronzovém pásmu, příp. se stát laureáty festivalu.⁸⁰
- *Svátky písní Olomouc* jsou v České republice nejprestižnějším festivalem, a to nejen kvůli jeho dlouhé tradici. První ročník se konal v roce 1973 a od té doby prošla tato instituce různými změnami. Čtyřdenní soutěž je rozvrstvena do množství kategorií, z nichž se dětských a mládežnických sborů týkají kategorie předškolní a pro děti a mládež do 12, 16 a 19 let. Pěvecké sbory mohou zvolit kategorii s povinnou skladbou nebo bez ní.⁸¹
- *Vánoční akordy* v Ostravě jsou celostátním soutěžním festivalem neprofesionálních dětských sborů základních a základních uměleckých škol, existujícím od roku 2008. Hodnocení sborů probíhá systémem pásem a určením absolutního vítěze v kategorii, účinkující mohou konzultovat svůj výkon s odborníky.⁸²

⁷⁸ Festival Opava Cantat. *Mendelovo gymnázium v Opavě* [online]. Opava, 2011.

⁷⁹ Porta Musicae 2012. NIPOS-ARTAMA. *Dětský sborový zpěv* [online]. Praha, 2011.

⁸⁰ Pražské Vánoce. *Koncertní agentura CTA* [online]. Praha, 2012.

⁸¹ FESTA MUSICALE. *Festival of Songs Olomouc 2012* [online]. Olomouc, 2009

⁸² ZŠ A MŠ KOSMONAUTŮ 15. *Vánoční akordy* [online]. Ostrava, 2011.

- *Zahrada písní* se v Praze poprvé uskutečnila v roce 2006. Je jednou z mála soutěží dětských pěveckých sborů, kde mohou o jedno z pásem usilovat i sbory předškolní.⁸³

1.2.8 Ocenění sbormistrů a sborů

Zažitou praxí je udílení variabilních cen v rámci sborových soutěží. Tato ocenění mohou nést název funkcionáře soutěže (např. cena uměleckého ředitele, poroty), vztahují se ke zpívanému repertoáru (např. cena za interpretaci skladby vybraného autora) příp. k výkonu sbormistra či sólistů.

Níže jsou uvedené ceny regionální i národní, které jsou udělovány pouze sborům a sbormistrům s členstvím v Unii českých pěveckých sborů. Ostatní jsou z tohoto oceňování vyloučeni.

Regionální ceny

Regionální ceny, které zaštiťuje Unie českých pěveckých sborů, jsou nižšího významu, přesto jsou pro své držitele důležitým ohodnocením jejich práce a podnětem k dalšímu pokroku. Ceny jsou udělovány vybranými oblastními výbory a nesou jména regionálních osobností, ač jejich věhlas hranice regionu překročil.

1. Cena Karla Hradila⁸⁴ je udělována oblastním výborem UČPS Jihomoravského kraje a Zlínského kraje.
2. Cena Františka Chodury⁸⁵ je ocenění udělované oblastním výborem Jihočeského kraje a kraje Vysočina.
3. O udílení Ceny Jana a Markéty Kühnových⁸⁶ rozhoduje oblastní výbor Praha a Středočeský kraj.

⁸³ DPS SVÍTÁNÍ. *Zahrada písní* [online]. Praha, 2011.

⁸⁴ Karel Hradil byl sbormistrem mužského Brněnského pěveckého sdružení Foerster v letech 1952 až 1979 a ženského pěveckého sdružení Krásnohorská při brněnských tiskárnách v letech 1953 až 1968. *Československý hudební slovník osob a institucí*. 1. A-L. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1963, s. 489; ÚSTAV HUDEBNÍ VĚDY FF MU. *Český hudební slovník osob a institucí* [online]. Brno, 2008.

⁸⁵ František Chodura byl zakladatelem a sbormistrem Jihočeského pěveckého sdružení, které dirigoval v letech 1946 až 1972, je autorem dětských a smíšených sborů. *Československý hudební slovník osob a institucí*. 1. A-L. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1963, s. 543; ÚSTAV HUDEBNÍ VĚDY FF MU. *Český hudební slovník osob a institucí* [online]. Brno, 2008.

4. Cena Josefa Pazderky⁸⁷ je udělována oblastním výborem Libereckého kraje.
5. Oblastní výbor Moravskoslezského a Olomouckého kraje rozhoduje o Ceně Jana Šoupala.⁸⁸
6. O udělení Ceny Jiřiny a Milana Uherkových⁸⁹ rozhoduje oblastní výbor Libereckého kraje.
7. Cena Josefa a Františka Veselkových⁹⁰ je udělována oblastním výborem Jihomoravského a Zlínského kraje.

Národní ceny

Národní ceny udělované Unií českých pěveckých sborů jsou nejvýznamnějšími doklady o kvalitách sbormistrů a jejich sborů.

1. Cena Bedřicha Smetany je udělována od roku 1995 Unií českých pěveckých sborů a Sdružením sborových dirigentů AHUV. Jedná se o nejvyšší ocenění za celoživotní práci v oblasti sborového zpěvu, které je každoročně přiznáno jednomu až sedmi sbormistrům.
2. Cena Ferdinanda Vacha je udělována sbormistrům sborů s dospělými členy za celoroční práci. Rozhoduje o ní Unie českých pěveckých sborů,

⁸⁶ Jan Kühn v roce 1946 založil a od té doby 12 let vedl Kühnův dětský sbor, kromě něj však ustanovil v roce 1930 Český pěvecký sbor. Po jeho smrti v roce 1958 oba sbory přebrala jeho manželka Markéta Kühnová. *Československý hudební slovník osob a institucí*. 1. A-L . Praha: Státní hudební vydavatelství, 1963, s. 218, 783, 784.

⁸⁷ Josef Pazderka se proslavil jako sbormistr pěveckého sdružení Ještěd, v němž působil od roku 1948. Kromě toho vedl i sbory na Pedagogickém institutu v Liberci. *Československý hudební slovník osob a institucí*. 1. M-Ž . Praha: Státní hudební vydavatelství, 1965, s. 265.

⁸⁸ Jan Šoupal byl významným sbormistrem Pěveckého sdružení moravských učitelů, s nímž spolupracoval od roku 1932 a jeho hlavním sbormistrem se stal o 4 roky později. Řídil jej až do své smrti v roce 1964. *Československý hudební slovník osob a institucí*. 1. M-Ž . Praha: Státní hudební vydavatelství, 1965, s. 713-714; Dirigenti - Jan Šoupal. *Pěvecké sdružení moravských učitelů* [online]. 2012.

⁸⁹ Milan Uherek založil v roce 1958 se svou chotí Jiřinou dětský pěvecký sbor Severáček, který řídil až do roku 1997. *Československý hudební slovník osob a institucí*. 1. M-Ž . Praha: Státní hudební vydavatelství, 1965, s. 808, 483; Vznik a historie dětského pěveckého sboru Severáček. *Severáček: liberecký dětský sbor ZUŠ* [online]. 2012.

⁹⁰ Josef Veselka založil v roce 1931 mužský sbor Moravan, který řídil až do 70. let 20. století. V letech 1940 až 1941 řídil Brněnské pěvecké sdružení Foerster, v letech 1959 až 1981 byl hlavním sbormistrem Českého pěveckého sboru. František Veselka byl jedním z dirigentů sboru Dvořák. *Československý hudební slovník osob a institucí*. 1. M-Ž . Praha: Státní hudební vydavatelství, 1965, s. 864; Historie sboru. *APS Moravan* [online]. 2012.

Sdružení sborových dirigentů AHUV a Nadace Český hudební fond. V letech 1992 až 1998 byla udělena vícečetně, později se stal oceněným pouze jeden sbormistr.

3. Cena Františka Lýska je udělována Unií českých pěveckých sborů, Sdružením sborových dirigentů AHUV, Nadací Český hudební fond a Lýskovým nadačním fondem sbormistrům dětských a mládežnických sborů, a to většinou vícečetně. Je projevem uznání za mimořádný přínos interpretační sbormistrovské a skladatelské činnosti. Poprvé byla udělena z rozhodnutí Ministerstva kultury na Svátcích písní v Olomouci Jiřině a Milanovi Uherkovým.
4. Cena „sbormistr-junior“ náleží mladým sbormistrům do 35 let za výborné výsledky umělecké, ale i za jejich práci v oblasti podpory sborového zpěvu. Poprvé byla udělena v roce 2003 a od té doby ji může získat každý rok několik sbormistrů podle rozhodnutí Unie českých pěveckých sborů.
5. Sbor UČPS roku je ocenění za mimořádné roční úspěchy, které obdrží sbor na doporučení oblastních výborů a Hudební komise UČPS. Oblastní výbory udělují podobné ocenění v rámci zastřešovaných regionů.

Unie českých pěveckých sborů pamatuje i na sboristy, kteří mohou získat stříbrný odznak za 10 let působení v pěveckém sboru a zlatý za 20 let. Zlatý odznak s granáty je udělován za mimořádné zásluhy nebo přínos sboru.

2 ONTOGENETICKÉ HLEDISKO SBOROVÉHO ZPĚVU SE ZŘETELEM NA SPECIFIKA OBDOBÍ RANÉ ADOLESCENCE

Vzhledem k zaměření práce, zejména její výzkumné části, se kapitola orientuje na období 11 až 15 let. Tato věková kategorie se stala oblastí našeho zájmu z několika příčin:

- Jedná se o věk, v němž se zpěvák v dětském pěveckém sboru stává nejproduktivnějším členem tělesa z důvodu pěveckého, ale i psychického dozrávání, zároveň jsou výrazné i jeho zkušenosti nabyté díky několikaleté sborové praxi. Proto se tito jedinci zcela přirozeně stávají pilíři sboru.
- V uvedeném věku se sbor již zapsal do osobnosti, připravil mnoho situací a zkušeností. U mladších věkových skupin způsobil krátký pobyt v pěveckém tělese menší odraz této instituce v osobnosti zpěváka.
- Jedinec ve věku rané adolescence je lépe schopný odhadnout a pojmenovat své vlastnosti, schopnosti a dovednosti, což zejména z hlediska výzkumu zaručuje větší spolehlivost a validitu. Rozvoj kognitivních procesů se odráží také ve větší kritičnosti, žádoucí pro výzkumný záměr je i vyšší stupeň emoční zralosti a autonomie.⁹¹
- V tomto období jedinec pokračuje v emancipaci od rodiny a své vztahy orientuje na vrstevníky, přičemž přátelství vznikající ve sboru mohou mít celoživotní trvání.

Cílem kapitoly je však ukázat i to, jak významně může ovlivnit sebepojetí jedince sociální skupina, kterou je dětský pěvecký sbor a interpersonální vztahy s vrstevníky v něm.

⁹¹ VÁGNEROVÁ, Marie a Jarmila KLÉGROVÁ. *Poradenská psychologická diagnostika dětí a dospívajících*. Praha: Karolinum, 2008, s. 54-56.

Věkové rozmezí 11 až 15 let je ontogenetické stádium, u něž se lze v odborné literatuře setkat s terminologickou nevyhraněností, konkrétně s termíny puberta, pubescence, adolescence, příp. dospívání. Ačkoliv pojmy puberta a pubescence tendují podle Hartla a Hartlové k označení zejména změn fyzických, a to v souvislosti s pohlavním dospíváním,⁹² užívají se tyto termíny pro ontogenetickou etapu v celém komplexu.⁹³ Pubescence bývá některými psychology rozčleněna na fázi prepuberty a puberty,⁹⁴ jiní autoři stádium nazývají dospíváním,⁹⁵ ale vlivem anglických a amerických psychologů⁹⁶ se pozvolna začíná prosazovat termín adolescence, a to pro celou druhou dekádu lidského života. Protože se jedná o etapu, v níž se děje množství variabilních změn, bývá členěna na dvě až tři fáze, aby byla usnadněna orientace ve vývojových charakteristikách. Např. Macek⁹⁷ diferencuje toto období na tři stádia: časnou adolescenci (11 až 13 let), střední adolescenci (14 až 16 let) a pozdní adolescenci (17 až 20 let); Vágnerová ve své novější Vývojové psychologii⁹⁸ vyděluje adolescenci ranou (11 až 15 let) a pozdní (15 až 20 let). V dalším textu bude pro období 11 až 15 let využíváno termínů pubescence či raná adolescence. Některé procesy jsou příznačné pro celou druhou dekádu, v tom případě bude použito termínů adolescence či dospívání.

Časové vymezení rané adolescence je podle Langmeiera a Krejčířové značně individuální, přesto ji lze situovat do věku mezi 11 a 15 lety.⁹⁹ Snižování spodní hranice je důsledkem sekulární akcelerace, která však podle Vágnerové¹⁰⁰ dosáhla už své limity.

⁹² HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000, s. 491.

⁹³ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: Dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000, s. 209; ŘÍČAN, Pavel a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Dětská klinická psychologie*. Praha: Grada, 1997, s. 68.

⁹⁴ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 1998, s. 139; ČÁP, Jan a Jiří MAREŠ. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001, s. 232.

⁹⁵ MATĚJČEK, Zdeněk a Marie POKORNÁ. *Radosti a strasti: Předškolní věk, mladší školní věk, starší školní věk*. Jinočany: H+H, 1998, s. 145.

⁹⁶ ATKINSON, Rita L. *Psychologie*. Praha: Portál, 2003, s. 99; SWANSON, Dena Phillips, Malik Chaka EDWARDS a Margaret Beale SPENCER. *Adolescence: development during a global era*. Boston: Elsevier Academic Press, 2010, s. 346.

⁹⁷ MACEK, Petr. *Adolescence*. Praha: Portál, 2003, s. 10.

⁹⁸ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I: Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005, s. 323-326.

⁹⁹ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 1998, s. 138.

¹⁰⁰ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: Dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000, s. 326.

2.1 Psychický a sociální vývoj v rané adolescenci

Přechod mezi dětstvím a dospělostí je složitým a někdy neklidným obdobím, jehož produktem je autonomní jedinec, který se identifikoval se společenskými normami a rolemi, chápe život jako smysluplný, zároveň ví, kým je, nese zodpovědnost za své chování a v interpersonální rovině dokáže navázat důvěrné vztahy, neboť disponuje přijetím sebe sama.¹⁰¹ K tomu však vede dlouhá cesta, která může být v závislosti na konkrétním jedinci plná bojů a zvrátů. Macek v této souvislosti uvádí, že bouřlivý průběh rané i pozdní adolescence je zastoupen jen marginálně.¹⁰² Vzhledem k zaměření celé práce bude vyzdvižen především rozvoj psychický a sociální, pro komplexnost však nelze opomenout ani ostatní oblasti.

Tělesné dospívání je realizováno zejména pohlavním dozráváním, které je provázeno viditelnými příznaky. Akceleruje růst postavy a končetin, mění se tělesné proporce, objevují se sekundární pohlavní znaky, a to vše se zákonitě odráží i v psychice. Erikson uvádí tělesné změny jako hlavní stimul vývoje pubescenta, neboť *„jedinec znovu více či méně zpochybňuje veškerou neměnnost a veškeré kontinuity, na něž dříve spoléhal, a to v důsledku rychlosti fyzického růstu ... a pohlavní zralosti.“*¹⁰³ Tyto změny vedou v psychické rovině ke srovnávání vlastní představy o sobě sama s domnělou představou druhých lidí. To dokládá i Říčan,¹⁰⁴ podle nějž má náhlá proměna tělesných proporcí množství vedlejších efektů: např. stejná úroveň očí s dospělým či rovnost v rychlosti a mrštnosti mění jak pohled jedince na sebe sama, tak i pohled okolí. Vyrovnání se s proměnou zevnějšku je jedním z klíčových momentů rané adolescence. Nese s sebou výrazné, obvykle pouze dočasné zaměření pozornosti pubescentů na zevnějšek, *„zrcadlo se pro ně stává věrným přítelem“*.¹⁰⁵ Jedinec se více stará o své tělo i oblečení, neboť rozkrývá jeho

¹⁰¹ VYMĚTAL, Jan. *Lékařská psychologie*. Praha: Portál, 2003, s. 42-44.

¹⁰² MACEK, Petr. *Adolescence*. Praha: Portál, 2003, s. 48.

¹⁰³ ERIKSON, Erik H. *Dětství a společnost*. Praha: Argo, 2002, s. 237.

¹⁰⁴ ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. Praha: Portál, 2004, s. 171.

¹⁰⁵ WEST, G. K. *Dobrodružství psychického vývoje: Kapitoly z vývojové psychologie*. Praha: Portál, 2002, s. 118.

sociální efekty v podobě uznání či odmítnutí.¹⁰⁶ Ovšem tato starost o vzhled může mít naopak formu lpění na starých známých věcech, dodávajících jedinci, který nemůže zastavit proces nedobrovolných tělesných změn, alespoň nějakou jistotu.¹⁰⁷ Zpětná vazba okolí (zejména vrstevnického) má pro dospívajícího velkou hodnotu, proto se může vzhled nepřímo stát faktorem ovlivňujícím sebepojetí, hodnotový systém, plánování budoucnosti apod.

Kvalitativní pokrok nastává i v **kognitivní sféře**. Nejvlivnější teorie kognitivního vývoje od Jeana Piageta¹⁰⁸ popisuje tento věk jako poslední, čtvrtý vývojový stupeň, stádium formálních operací. Nejvýraznější změnou je schopnost abstraktního myšlení, kdy jedinec začíná uvažovat hypoteticky a zároveň výrazně rozšiřuje rejstřík objektů, o nichž přemýšlí. Člověk porovnává varianty řešení problémů a jejich důsledky, nahlíží jevy z různých úhlů pohledu, což je mj. zdrojem zvýšené kritičnosti, která je směřována hlavně na rodiče. Jedinec v období rané adolescence si je totiž schopen představit, jak by měly věci vypadat v jejich ideálním stavu, což srovnává s realitou.¹⁰⁹ K častým hodnotícím soudům přispívá i nedostatek zkušeností, umožňující nabytí pocitu, že život a svět byl pochopen, že lze mít ideální vztahy, pracovní pozice či rodiny. Kromě Piagetovy teorie existuje množství dalších, které v kognitivním vývoji akcentují různé procesy, např. restrukturování již osvojených znalostí, získávání klíčových kompetencí apod.¹¹⁰ Zmíněný pokrok by však nebyl možný bez zlepšení vlastností pozornosti či procesů paměti, které spoluurčují zpracování informací. V dlouhodobé paměti se uchovává stále větší množství údajů a zkušeností, pozornost je vzhledem ke krystalizujícímu zaměření osobnosti více selektivní, a proces zpracování informací je celkově efektivnější.¹¹¹

Období rané adolescence je nejčastěji charakterizováno výraznými **citovými projevy**, jako jsou náladovost, impulsivita, emoční labilita, snížená

¹⁰⁶ Velkým významem zevnějšku pro pubescenty lze vysvětlit výhrady zejména sboristek vůči tradičním sborovým kostýmům.

¹⁰⁷ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: Dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000, s. 211-214.

¹⁰⁸ PIAGET, Jean. *Psychologie inteligence*. Praha: Portál, 1999, s. 138-141.

¹⁰⁹ WEST, G. K. *Dobrodružství psychického vývoje: Kapitoly z vývojové psychologie*. Praha: Portál, 2002, s. 128.

¹¹⁰ PRŮCHA, Jan. *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál, 2009, s. 341-346.

¹¹¹ MACEK, Petr. *Adolescence*. Praha: Portál, 2003, s. 46-47.

schopnost ovládnutí se a celkově negativnější emocionalita.¹¹² Citová exprese bývá nepřehlédnutelná: jedinec může být vztahovačný, přecitlivělý a podrážděný, což je důsledkem oslabení pocitu bezpečí ve svém těle či v různých úrovních sociálního prostředí, jehož je členem. Avšak jak uvádí Lerner a Steinberg, raná adolescence může proběhnout poklidně, bez výraznějších bouřlivých projevů.¹¹³ Emoční oblast je v období pubescence zajímavá i proto, že dochází k rozvoji vyšších emocí, včetně emocí estetických (viz kapitola 2.2).¹¹⁴ Neméně důležitý je i rozvoj citů morálních a intelektuálních, u nichž má v obou případech určující vliv příslušnost ke konkrétním sociálním prostředím, od rodiny až po kulturu.¹¹⁵

Člen sboru projde za dobu svého působení v tělese množstvím situací, které mohou částečně zformovat jeho postoje a **morální vlastnosti**. V období rané adolescence již podle Piageta¹¹⁶ došlo k transformaci heteronomní morálky na morálku autonomní, charakterizovanou citem pro spravedlnost, posuzováním chování z hlediska záměru a k pochopení pravidel a trestů. Vacek na základě svých výzkumů specifikuje jako zlomové období pro přechod z heteronomní do autonomní morálky věk mezi 12. a 14. rokem.¹¹⁷ Jako jednu z podmínek pro akceleraci a facilitaci autonomní morálky uvádí Kotásková dostatek „*příležitostí a zkušeností s různorodými interakcemi s druhými dětmi v různých situacích při zaujímání různých rolí v těchto situacích*“.¹¹⁸ Dětský pěvecký sbor je místem, kde tyto příležitosti existují, a to dokonce pod dohledem dospělého, který je může usměrňovat, vysvětlovat, usplňovat a formovat tak žádoucí hodnoty, postoje a charakterové vlastnosti.

¹¹² LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 1998, s. 143.

¹¹³ LERNER, Richard M. a Laurence STEINBERG. *Handbook of Adolescent Psychology*. New Jersey: Wiley, 2004, s. 341.

¹¹⁴ V rané adolescenci se formuje vkus a preference včetně hudebních, které jsou v současnosti objektem zájmu hudebních psychologů.

¹¹⁵ Pěvecký sbor připravuje situace pro morální rozvoj a aktivuje zájem sboristů o poznávání nového. Na základě hodnocení těchto podnětů diferencuje a formuje sbormistr vyšší emoce svých svěřenců.

¹¹⁶ PIAGET, Jean a Bärbel INHELDER. *Psychologie dítěte*. Praha: Portál, 2010, s. 113-114.

¹¹⁷ VACEK, Pavel. *Morální vývoj v psychologických a pedagogických souvislostech*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2002, s. 72.

¹¹⁸ KOTÁSKOVÁ, Jarmila. *Socializace a morální vývoj dítěte*. Praha: Academia, 1987, s. 41.

Hierarchie **hodnot** je ovlivněna očekávanou budoucností. Podle Macka lze u pubescentů v porevolučním politickém období sledovat proměnu hodnot k preferenci trávení volného času s kamarády, vystudování dobré školy a oboru a shromáždění dostatečných prostředků na komfortní život. Naopak se ztrácí důraz na vlastenectví, touha založit rodinu a mít kvalitní sociální oporu. V souvislosti s porovnáváním adolescentů v letech těsně po politickém převratu v roce 1989 a na počátku milénia se ukazuje, že se mění i jejich volnočasové aktivity. Macek upozorňuje na ubývání aktivního provozování sportu či čtení, naopak lze sledovat nárůst času stráveného u počítače a „chození ven“ s vrstevníky.¹¹⁹

V období rané adolescence doznávají změn i **vztahy**. Pubescent se snaží o rovnocennou pozici s dospělými, utvrzuje se ve svých schopnostech obstat v debatě, což mnohdy vede k dlouhým polemikám. Ačkoliv má rodina stále důležité místo v životě jedince, postupně dochází k osamostatňování a transformaci vztahu k jejím členům. **Rodiče** už nejsou poslušně následováni a napodobováni, neboť vzniká zralejší vazba založená na uznání přirozené autority.¹²⁰ Lze tedy hovořit o krizi rodičovské autority, která však bývá pouze zatěžkávací zkouškou, jejímž výsledkem je nový náhled na rodiče. Ten čerpá nikoli ze společenské pozice, hmotných statků či vážnosti, které se rodičům dostává od okolí, ale jeho zdroje jsou v saturaci základních psychologických potřeb, zejména potřeby bezpečí. Jedinec si váží svého rodiče tehdy, poskytl-li mu v období plném nejistot oporu, porozumění a zázemí.¹²¹ Proces emancipace je jedním z nejdůležitějších vývojových úkolů dospívajícího, ale i jeho rodičů. Jsou to právě oni, kdo musí svého potomka uvolnit ze svého dosahu, vyjádřit mu tím svou důvěru a poskytnout mu prostor pro zbudování vlastního života. K tomu dopomáhá i typická přechodná pubescentní vzdorovitost a negativismus.

¹¹⁹ MACEK, Petr. *Adolescence*. Praha: Portál, 2003, s. 99-101.

¹²⁰ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I: Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005, s. 350-352.

¹²¹ MATĚJČEK, Zdeněk a Marie POKORNÁ. *Radosti a strasti: Předškolní věk, mladší školní věk, starší školní věk*. Jinočany: H+H, 1998, s. 173.

Prostor vzniklý odpoutáváním se od rodičů zaplňují nejčastěji **vrstevníci**. Ačkoliv se pubescent snaží osamostatnit, nechce zůstat sám, a proto nalézá podporu a jistotu ve skupině vrstevníků, kteří sdílejí stejné problémy. To platí zejména pro ty jedince, kteří v dětství neměli zkušenost vazby bezpečného připoutání, jak ji popisuje Bowlby.¹²² Křivohlavý upozorňuje na to, že v období dospívání a dospělosti je vazba připoutání stejně důležitá jako v dětství, ovšem je syčena spíše vztahy s vrstevníky. Vytváření různých part a dyadických vztahů pomáhá zvládnutí nejistoty a neklidu, a proto je těmto vazbám přikládán velký význam. Vícečlenné, ale hlavně dyadické skupiny jedinců stejné věkové kategorie se stávají hlavním zdrojem sociální opory, která má zejména informační, emocionální a hodnotící formu.¹²³ Instrumentální forma sociální opory je stále zaštiťována zejména rodiči.¹²⁴ Sociální opora v období dospívání poskytuje „*pocit dostupnosti druhých, pocit, že na druhé je možno se spolehnout v řešení svých obtíží, že důležití druzí jsou k dispozici.*“¹²⁵ Zároveň jsou skupiny vrstevníků důležité pro získávání kompetencí, které jsou nutné pro sociální adaptaci. Kvalitativně jsou vztahy k rodičům a vrstevníkům odlišné v tom, že interakce s rodiči jsou v pubescenci motivovány zrovnoprávněním vlastní pozice, zatímco v kolektivu vrstevníků jde o nalezení sebejistoty, úcty a uznání od druhých.¹²⁶ Vztahy k vrstevníkům procházejí určitými etapami: nejprve mají formu part stejného pohlaví, později dyadických vztahů přátelství, které umožňují intenzivnější sdílení, až po aktivní zájem o opačné pohlaví.¹²⁷ Nejdříve malé, pohlavně homogenní sociální skupiny skýtají příležitost pro sdílení podobných problémů a zájmů, jedinec však také rozšiřuje své komunikační dovednosti a získává zkušenosti, které se díky zpětné vazbě od okolí odrážejí v jeho sebehodnocení. Parta je pro pubescenta referenční skupinou, která určuje nejen vnější charakteristiky jako chování či úpravu

¹²² BOWLBY, John. *Vazba: Teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Praha: Portál, 2010.

¹²³ Sociální opora je zde chápána jako prostředek copingu, tedy faktor ovlivňující zdravotní stav a kvalitu života.

¹²⁴ KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Psychologie zdraví*. Praha: Portál, 2001, s. 98 - 101.

¹²⁵ MACEK, Petr a Lenka LACINOVÁ. *Vztahy v dospívání*. Brno: Barrister a Principal, 2006, s. 49.

¹²⁶ MACEK, Petr a Lenka LACINOVÁ. *Vztahy v dospívání*. Brno: Barrister a Principal, 2006, s. 43.

¹²⁷ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 1998, s. 150-151.

zevnější, ale zároveň svými normami ovlivňuje i hodnoty, postoje, zájmy či motivaci.¹²⁸ Během četných interakcí probíhají procesy imitace či ztotožňování s vybranými členy skupiny, nejčastěji s vůdci nebo hvězdami,¹²⁹ což poskytuje pocit výlučnosti, odlišení od ostatních a bezpečné prostředí pro získávání informací o sobě sama.¹³⁰ Probíhá-li vývoj optimálně, tedy má-li jedinec dostatečnou sebedůvěru, emancipuje se později i od skupiny vrstevníků, aby mohl navázat vztah dyadický.¹³¹ Ten se obvykle týká nejprve osoby stejného pohlaví: u dívek je největším pojítkem sdílení pocitů, důvěra a upřímnost, zatímco chlapci tvoří přátelství na základě stejných zájmů a aktivit.¹³² Kolem třináctého roku tak začínají vznikat důvěrné, přátelské vztahy, které mohou trvat až do pozdní dospělosti.

Nejsou to však pouze rodiče, ostatní členové rodiny a vrstevníci, kteří tvoří sociální síť pubescenta. Zdrojem emocionální podpory, inspirace či formování postojů mohou být i **dospělí mimo rodinu**. Přestože vztahy s nepříbuznými dospělými jsou méně emočně angažované, mohou být přínosné při rozvoji různých složek osobnosti pubescenta, neboť nejsou poznamenány nutností, jako je to v případě rodičů, ale jsou dobrovolné. Podle Macka a Lacinové však existuje korelace mezi aktuálně vzrůstající profesionalizací péče o pubescenty a komplikovanější možností navázání vztahu k dospělému.¹³³ To platí i o vedoucích těchto zájmových aktivit, které měly původně plnit roli socializační, relaxační nebo zábavnou, ovšem stále více kladou důraz na výkon a profesionalizaci a dřívější funkce postupně ztrácejí.¹³⁴ Přitom kladný vztah mezi pubescentem a „cizím“ dospělým, např. vychovatelem nebo vedoucím

¹²⁸ Dětský pěvecký sbor je prostředím, které umožňuje vznik těchto skupinek, sdružujících jedince stejné věkové kategorie.

¹²⁹ ŘEZÁČ, Jaroslav. *Sociální psychologie*. Brno: Paido, 1998, s. 165, 187; VACEK, Pavel. *Morální vývoj v psychologických a pedagogických souvislostech*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2002, s. 74.

¹³⁰ Na významu nabývá tato problematika v souvislosti s existencí různých subkultur, které poskytují spíše negativní modely.

¹³¹ ČÁP, Jan a Jiří MAREŠ. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001, s. 234.

¹³² MACEK, Petr. *Adolescence*. Praha: Portál, 2003, s. 59.

¹³³ MACEK, Petr a Lenka LACINOVÁ. *Vztahy v dospívání*. Brno: Barrister a Principal, 2006, s. 81-92.

¹³⁴ Důraz kladený na výkon a tendenci k profesionalizaci lze spatřovat i v oblasti sborového zpěvu.

zájmového kroužku, vede k imitaci příp. identifikaci s žádoucími hodnotami a postoji dospělého.

Z psychologického hlediska je období rané adolescence spojováno také s explorací **vlastní identity**. Tu Smékal člení na psychofyzickou identitu, zahrnující přijetí svého pohlaví i věku, a sociální identitu, která se týká vztahů různých úrovní, do nichž je jedinec včleněn.¹³⁵ U mladšího dospělého lze hovořit o identitě relativně zformované,¹³⁶ oproti mladšímu školnímu věku, v němž dítě o sobě příliš nepřemýšlí, nehovoří o svých pocitech s ostatními, neboť je považuje za běžné, nezajímavé. Podle Vágnerové se totiž až v Piagetovském stádiu formálních operací začíná objevovat introspekce, a proto o sobě pubescent začne uvažovat podstatně více a v jiných souvislostech.¹³⁷ Hledání identity bývá často chybně vnímáno jako pasivní proces. Langmeier a Krejčířová upozorňují, že jej jedinec aktivně ovlivňuje experimentováním s vnějšími projevy (v podobě chování i úpravy zevnějšku) a na základě reakcí okolí volí směr, který bude sledovat, čímž se přiblíží svému ideálu.¹³⁸ V čase dospívání je řešeno Eriksonem konstatované dilema mezi identitou a konfuzí rolí: utváření identity je stěžejním úkolem, jehož výsledkem je sebepojetí.¹³⁹ Během tohoto procesu jedinec integruje veškerou dosavadní zkušenost se svou osobou, ovšem pokud nedojde k vymezení osobnosti vůči druhým, důsledky se objeví až v nezvládnutí dalších vývojových úkolů. Následkem bývá absence autentičnosti, nízké sebevědomí a přetvářka, permanentní srovnávání s druhými a zmatené vztahy. Smékalovo chápání identity potvrzuje i Macek, podle nějž má identita člověka také dvě složky, a to osobní a sociální.¹⁴⁰ Pubescent přemýšlí, jaký by mohl být a proč takový není, což je provázáno již zmíněnou podrážděností a nejistotou, která bude utlumena, případně vymizí v dalších letech při emočním akceptování sebe sama. Zvýšeně se zaobírá vlastním zevnějškem, přesto svou

¹³⁵ SMÉKAL, Vladimír. *Pozvání do psychologie osobnosti: Člověk v zrcadle vědomí a jednání*.

Brno: Barrister a Principal, 2004, s. 344.

¹³⁶ Relativizace je v případě zformování identity zcela na místě, neboť ta se zpřesňuje celý život. Adolescence je jen obdobím, v němž jedinec vědomě, intenzivně a mnohdy nedobrovolně přemítá o svém „já“ a o vlastním místě ve světě.

¹³⁷ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I: Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005, s. 405.

¹³⁸ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 1998, s. 156.

¹³⁹ ERIKSON, E. H. *Dětství a společnost*. Praha: Argo, 2002, s. 237-239.

¹⁴⁰ MACEK, Petr. *Adolescence*. Praha: Portál, 2003, s. 63.

osobnost komentuje spíše s použitím psychologických kategorií.¹⁴¹ Identita v období adolescence nabývá nového, dosud neznámého obsahu, který se spolupodílí na utváření plánů a životní cesty, zároveň se ale odráží ve stupni mravního usuzování.¹⁴² Utvoření sebepojetí by však nebylo možné bez interakce s druhými lidmi. Ačkoliv je jedinec více ponořen do svého nitra, potřebuje získávat informace o tom, jak jej nahlízejí významní druzí, ale i jak působí na ty, kteří ho blíže neznají. Zpětná vazba, která se týká osobních výkonů, vlastností a schopností, se v případě lidí, na nichž pubescentovi záleží, stává součástí identity a jedinec směřuje k potvrzování tohoto náhledu.¹⁴³ Druhou součástí identity je identita skupinová, která spočívá v identifikaci se skupinou a v nalezení vlastní pozice v kolektivu, což má svůj význam pro získání jistoty při emancipačním procesu.¹⁴⁴ Je-li jedinec ke skupině konformní, bývá sociálně odměňován v podobě akceptace, což má pozitivní efekt v přijetí sebe sama a následné sebeúctě.¹⁴⁵

S procesem utváření identity úzce souvisí i **sebehodnocení**, které Čačka definuje jako „*proces spočívající v subjektivním srovnávání se s ostatními, popř. také s vlastními požadavky na sebe.*“¹⁴⁶ Ono srovnávání se často týká výkonových charakteristik, kterými je např. školní úspěch, ale důležitou proměnnou mohou být i výsledky v mimoškolních aktivitách (včetně uměleckých). Macek uvádí, že jedinci, kteří se hodnotí na základě výkonu, jsou stabilnější než ti, kteří spoléhají více na názor svého okolí.¹⁴⁷

¹⁴¹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I: Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005, s. 406.

¹⁴² ŘÍČAN, Pavel a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Dětská klinická psychologie*. Praha: Grada, 1997, s. 45.

¹⁴³ To však nemusí platit v případě rodičů. Ti jsou dočasně ve stínu zvýšené kritičnosti svého potomka, který naopak neakceptuje jejich hodnocení a zpětnou vazbu, což je průvodním jevem vymezování se.

¹⁴⁴ Dětský pěvecký sbor může být jednou ze sociálních skupin, která proces emancipace od rodiny přirozeně navozuje a facilituje.

¹⁴⁵ Pokud je jedinec členem více skupin najednou, každá z nich může formovat specifické vlastnosti a poskytuje více podnětů, které zpřesňují identitu.

¹⁴⁶ ČAČKA, Otto. *Psychologie vrstev duševního dění osobnosti a jejich diagnostika*. Brno: Doplněk, 2002, s. 212.

¹⁴⁷ MACEK, Petr. *Adolescence*. Praha: Portál, 2003, s. 51.

2.2 Hudební vývoj v rané adolescenci

Hudební vývoj v období druhého decenia je tématem, které se v odborné literatuře vyskytuje jen sporadicky. Důvodem jsou podle Lamont studie, které ve většině případů neodhalily významné rozdíly v dílčích hudebních schopnostech (např. hudebně sluchové schopnosti, rytmické citění) mezi dětmi od věku 11 let a dospělými.¹⁴⁸ Stádium rané adolescence je proto v odborné literatuře obvykle eliminováno pouze na hlasové mutační změny, současné výzkumy se orientují zejména na hudební preference a význam hudby pro pubescenta a adolescenta.

Podle Sedláka¹⁴⁹ lze v hudebním vývoji dítěte identifikovat tři mezníky, které spouštějí kvalitativní změny hudebnosti. Jedná se o třetí, sedmý a jedenáctý rok věku. V rozmezí jedenácti a dvanácti let dochází sice k dočasné hlasové indispozici, ale s převratem v kognitivní a emocionální oblasti zároveň i k transformaci vztahu a citlivosti k hudbě. Na základě přibývajících zkušeností a rozvinutější kognice nastávají kvalitativní změny v prožívání hudby.

Ve věku rané adolescence jsou již položeny základy všech **hudebních schopností**, včetně těch vývojově nejsložitějších. Např. ve dvanácti letech lze podle Poledňáka¹⁵⁰ identifikovat podobnou kvalitu smyslu pro harmonii jako u dospělých jedinců, což zřejmě koreluje s kognitivním vývojem dítěte, které začíná vnímat komplexně, analyzuje části celku a vztahy mezi nimi. V závislosti na podnětnosti prostředí je v období rané adolescence rozvinuta hudebnost jedince zejména tehdy, je-li odpovědně vedena hudební výchova na základní škole, příp. rozvíjí-li jedinec své hudební schopnosti a dovednosti v rámci základního uměleckého školství, hudebních zájmových kroužků či soukromých lekcí. Pro pubescenci je příznačná stabilizace základních hudebních dovedností a návyků, které – pokud byly zanedbány – se už budou s přibývajícím věkem

¹⁴⁸ LAMONT, Alexandra. Music in the school years. HALLAM, Susan, Ian CROSS a Michael THAUT. *The Oxford handbook of music psychology*. New York: Oxford University Press, c2009, s. 235-236.

¹⁴⁹ SEDLÁK, František. *Hudební vývoj dítěte*. Praha: Supraphon, 1974, s. 24-25.

¹⁵⁰ POLEDNÁK, Ivan. *Stručný slovník hudební psychologie*. Praha: Supraphon, 1984, s. 249.

tvorit složitěji.¹⁵¹ Nejvýraznější změny, které postihují hudební aktivity, jsou spojené s hlasovou mutací. Identifikovat lze ale i jistou motorickou neohrabanost, která je způsobena náhlou akcelerací růstu tělesných proporcí a v hudebních projevech se může projevit stagnací rytmického rozvoje.¹⁵²

V období rané adolescence dochází k rozvoji **estetických citů**. Ty jsou částečně vrozené, ale je zároveň třeba je stimulovat opakovaným exponováním kvalitních podnětů,¹⁵³ což může být realizováno i samotným hudebním vzděláváním v rámci ZUŠ či docházením do pěveckého sboru. Pěvecký sbor je prostředím, které estetické city ovlivňuje pozitivně, neboť děti a dospívající vystavuje estetickým objektům aktivně (vlastní interpretace) i pasivně (poslech nahrávek, jiných sborů na soutěžích). Podle Hamana a Skopala se „*děti učí vnímat a chápat krásu, hodnotit, co je více nebo málo pěkné. Dochází u nich k pocitu radosti a štěstí, když jsou schopny samy krásu vytvořit a sdělit, předat ji posluchačům a divákům.*“¹⁵⁴ Období pubescence je proto příznačné zrodem hudebních **preferencí**. Podle Krbatí je mezi pubescenty upřednostňována zejména pop music, případně rock a metal, tedy žánry, které nabízejí intenzivní podněty, modely k napodobování a možnost sdílení vlastních pocitů v textech písní i v hudbě instrumentální.¹⁵⁵ Ovšem aktuální výzkumy hudebních preferencí ukazují, že tato věková kategorie má podstatně širší záběr žánrů.¹⁵⁶

V posledních desetiletích lze mezi pubescenty sledovat rapidní nárůst **recepce hudby**. Ten je způsoben technickými pokroky,¹⁵⁷ dostupností nahrávek všech stylů a žánrů, ale podstatnou determinantou je i funkce hudby

¹⁵¹ SLAVÍKOVÁ, Marie. *Psychologické aspekty hlasové výchovy žáků základní školy*. Plzeň: ZČU v Plzni, 2004, s. 59.

¹⁵² KRBAŤA, Peter. *Psychológia hudby nielen pre hudobníkov*. 2008, s. 143; POLEDŇÁK, Ivan. *Stručný slovník hudební psychologie*. Praha: Supraphon, 1984, s. 249.

¹⁵³ NAKONEČNÝ, Milan. *Základy psychologie*. Praha: Academia, 1998, s. 438.

¹⁵⁴ HAMAN, Jaroslav a Jiří SKOPAL. *Práce s dětským pěveckým sborem na prvním stupni základní školy*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, s. 12.

¹⁵⁵ KRBAŤA, Peter. *Psychológia hudby nielen pre hudobníkov*. 2008, s. 143.

¹⁵⁶ NORTH, Adrian C. a David J. HARGREAVES. *The Social and Applied Psychology of Music*. Oxford: Oxford University Press, 2008, s. 107; FRANĚK, Marek a Pavel MUŽÍK. Hudební preference a její souvislost s některými osobnostními rysy. *Acta musicologica: revue pro hudební vědu*. 2006, č. 3.

¹⁵⁷ Technické pokroky v oblasti recepce hudby se týkají zejména stále postupující minimalizace přehrávačů při současné finanční nenáročnosti.

coby facilitátoru utváření osobní i sociální identity jedince.¹⁵⁸ Jak uvádí North a Hargreaves, tato problematika nabývá specifických rozměrů v souvislosti s kupní silou adolescentů, kteří hýbou hudebním průmyslem, hudbu považují za velmi důležitou součást svého života a poslechem tráví podstatnou část volného času.¹⁵⁹ Poslech, u aktivních hudebníků i produkce hudby, je prostředkem k identifikaci s referenční skupinou, která má uspokojit potřeby svých členů, např. potřebu sounáležitosti, komunikace, kladného vztahu, náklonnosti. Podle McPhersona je hudební chování (vč. preferencí) dokonce jedním z nejdůležitějších aspektů sociální identity.¹⁶⁰ Zároveň se hudba stává znakem příslušnosti ke generaci a zprostředkovává kontakty s vrstevníky.¹⁶¹ Akceptaci ze strany žádoucí skupiny podpoří nejen stejné hudební preference, ale i vnější znaky, jako je styl oblékání a celková úprava zevnějšku. Hudba podněcuje a podporuje introspekci, která je pro období rané adolescence klíčovou. Podle Poledňáka a Budíka má hudba na pubescenta nejblahodárnější vliv: „Bezprostředností svého estetického a emocionálního působení konsoliduje citovou rozkolísanost a prohlubuje cítění. Dobře vedená hudební výchova ... může (v dítěti) natrvalo zanechat hlubokou stopu.“¹⁶² Proto je období mezi 11 a 15 lety vhodným pro vytvoření vztahu k vážné hudbě, která nabízí pestrou škálu emocí a nálad, tedy kategorií pro jedince tohoto věku tak důležitých. Kromě stimulační funkce je hudba různých žánrů preferována např. i z důvodu zahnání nudy či aktivace, jak zjistil ve svém výzkumu Mužík.¹⁶³

Touha jedince po sebenalezení a sebevyjádření, subjektivismus a introverze vede k opětovné kulminaci **hudební kreativity**,¹⁶⁴ která má

¹⁵⁸ Podle Fraňka se dnes hudba zejména u adolescentů stává spíše prostředkem k dosahování různých cílů. (Přednáška Marka Fraňka: *Hudební preference mladých lidí v ČR*. 23. 1. 2010, KTF UK v Praze) Ačkoliv hudba vyplňuje čas a doprovází mnohé aktivity dětí a mladých, má spíše podružnou, heteronomní funkci, např. je jedním z charakteristických rysů sociální skupiny.

¹⁵⁹ NORTH, Adrian C. a David J. HARGREAVES. *The Social and Applied Psychology of Music*. Oxford: Oxford University Press, 2008, s. 154-155.

¹⁶⁰ McPHERSON, Gary. *The Child as Musician*. Oxford: Oxford University Press, 2006, s. 148.

¹⁶¹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: Dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000, s. 417-418.

¹⁶² POLEDŇÁK, Ivan a Jan BUDÍK. *Hudba - škola - zítřek*. Praha: Supraphon, 1969, s. 72-73.

¹⁶³ MUŽÍK, Pavel. Hudba v životě dospívajících: pilotní sonda. *Acta musicologica: revue pro hudební vědu*. 2007, č. 2.

¹⁶⁴ SEDLÁK, František. *Základy hudební psychologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990, s. 306.

podobu improvizací a kompozičních pokusů a slouží i jako prostředek seberealizace.

Podle Krbati lze identifikovat rozdíly mezi dívkami a chlapci v zaměření a motivaci pro kontakt s hudbou. Dívky mají rozvinutější senzitivitu pro hudební projev a náladu, jsou ve vztahu k hudbě romantičtější, chlapci se více soustředí na technickou stránku hudby a na možnosti, jak s hudbou manipulovat.¹⁶⁵

2.3 Hlasový vývoj v rané adolescenci

Do období rané adolescence je vývoj hlasu poměrně plynulý. Jeho **rozsah** se postupně rozšiřuje tak, že v jedenácti letech je u chlapců vymezen průměrně undecimou ($h-e^2$), u dívek duodecimou ($h-f^2$)¹⁶⁶ a do tohoto věku nejsou patrné zásadnější mezipohlavní rozdíly.¹⁶⁷ Starší Lýskovy výzkumy identifikují rozsah větší o velkou sekundu, a to ve spodní poloze.¹⁶⁸ Hlasový rozsah je samozřejmě velmi individuální, neboť je determinován dispozicemi, hlasovou výchovou či četností zpívání. Je značně závislý na pěveckém cviku, což dokazují markantní rozdíly mezi dětmi, které procházejí pouze školní hudební výchovou a těmi, které docházejí do pěveckého sboru. Výsledky Lýskova šetření ukazují, že rozsah hlasu formovaného v pěveckém sboru a toho, který je cvičený jen v rámci školní hudební výchovy (v průběhu 10. až 14. roku věku), může být ve spodní poloze rozdílný o velkou sekundu (g/a), ale ve vrchní poloze se může cvičený a necvičený hlas lišit až o čistou kvintu (a^2/e^3).¹⁶⁹ Tato fakta jsou potvrzována sbormistry v praxi, ale i empiricky ověřována. Např. Skopal ve svém výzkumu¹⁷⁰ zjistil mezi žáky ve věku jedenácti let rozsah $g-a^1$ u chlapců a $gis-d^2$ u dívek, zatímco u stejně starých sborových zpěváků měli chlapci rozsah $g-a^2$ a dívky $f-b^2$. Horní hranice námi sledovaného období je tvořena patnácti lety, v nichž je průměrný rozsah podle Lýska vymezen tóny $As-as$

¹⁶⁵ KRBAŤA, Peter. *Psychológia hudby nielen pre hudobníkov*. 2008, s. 143.

¹⁶⁶ MAJTNER, Jaroslav. *Hlasová výchova*. Olomouc: Vydavatelství UP, 1995, s. 20.

¹⁶⁷ Jediným rozdílem může být pozdější nástup mutace u chlapců, což v praxi vede k delšímu setrvání chlapců ve sboru, příp. ve své hlasové kategorii.

¹⁶⁸ LÝSEK, František. *Vox liberorum*. Brno: Blok, 1977, s. 46.

¹⁶⁹ LÝSEK, František. *Vox liberorum*. Brno: Blok, 1977, s. 47.

¹⁷⁰ SKOPAL, Jiří. *Zákonitosti vývoje hlasového rozsahu a jejich souvislost s hudebně výchovným procesem na školách 1. - 3. stupně*. Praha, 2005, s. 130. Disertační práce.

u chlapců a *a-fis*² u dívek,¹⁷¹ Skopal identifikoval rozmezí chlapeckého hlasu v intervalu *Fis-c*¹ a *f-d* u dívek. U hlasů školených v pěveckém sboru se podle Skopala pohybuje průměrný rozsah chlapců v rozmezí *B-a*¹, u dívek *fis-b*².¹⁷²

Čím blíže je dítě procesu mutace, tím je jeho hlas resonantnější a plnější, ačkoliv plné vyznění může být degradováno stydlivostí před učitelem či vrstevníky, kdy hlas působí světleji a jemněji, neboť není využita jeho plná kapacita.¹⁷³

Tělesné dozrávání, významně syčené hormonálními pochody, má svůj odraz i v hlasovém ústrojí. Nastává kratší či delší období **mutace**, jejímž výsledkem je ustálení hlasu, jeho polohy i tónu.¹⁷⁴ Podle Lýska lze hlasovou mutaci rozdělit na tři fáze:

1. komplikace při zpívání vyšších tónů – přechodná nejistota při tvorbě tónu, ubývání výšek;
2. hlasová krize – u chlapců dochází k překrvení hrtanu, krátkodobě zmenšenému hlasovému rozsahu (sexta) a přeskokování hlasu, který směřuje k nové poloze; u dívek získává hlas výraznější barvu a intenzitu;
3. dozrávání hlasu – ustálení polohy i barvy.¹⁷⁵

U chlapců dochází k proměně v mužský hlas, tedy k posunu polohy průměrně o jednu oktávu, přičemž se hlas stává barevnějším a plnějším. Jedná se o proces, jehož druhá fáze v závislosti na individuálních dispozicích, ale i na používání zpěvního hlasu, trvá několik dní nebo i půl roku. Průběh může být podstatně usnadněn u těch, kteří se aktivně věnují zpěvu, neboť dokážou svůj hlas lépe ovládat a přizpůsobit se tak jeho změnám.¹⁷⁶ Hlasový přerod se podle Lýska objevuje ve věku mezi 12 a 16 lety,¹⁷⁷ Majtner uvádí období mezi

¹⁷¹ LÝSEK, František. *Vox liberorum*. Brno: Blok, 1977, s. 46.

¹⁷² SKOPAL, Jiří. *Zákonitosti vývoje hlasového rozsahu a jejich souvislost s hudebně výchovným procesem na školách 1. - 3. stupně*. Praha, 2005, s. 130. Disertační práce.

¹⁷³ CAMPBELL, Patricia Shehan a Carol SCOTT-KASSNER. *Music in Childhood: From preschool through the elementary grades*. Boston: Schirmer Cengage Learning, 2010, s. 71.

¹⁷⁴ Podle Majtnera (1995, s. 20) hlas definitivně dozraje až kolem dvacátého roku.

¹⁷⁵ LÝSEK, František. *Vox liberorum*. Brno: Blok, 1977, s. 52-53.

¹⁷⁶ LÝSEK, František. *Vox liberorum*. Brno: Blok, 1977, s. 50.

¹⁷⁷ LÝSEK, František. *Vox liberorum*. Brno: Blok, 1977, s. 51.

13. a 15. rokem,¹⁷⁸ Slavíková¹⁷⁹ počátek chlapecké mutace vymezuje stejně jako Lýsek.

U dívek probíhá mutace také, obvykle dříve než u chlapců, ale je procesem nenápadnějším, s počátkem nejčastěji ve věku 11 až 12 let. Lýsek umisťuje start dívčí mutace do věku 10 let,¹⁸⁰ Majtner o dva roky později,¹⁸¹ Slavíková¹⁸² nebo McPherson¹⁸³ se shodují na 11. roce. Dívčí mutace je však podstatně mírnější v průběhu i výsledcích (hlasová poloha se snižuje o tercii až kvintu), v některých případech nemusí být ani postřehnutá, v ostatních se projevuje přechodnými problémy při nasazení tónu, krátkodobým snížením hlasového rozsahu či nenápadnou chraptivostí.¹⁸⁴ Roe upozorňuje na tendenci vrstevníků zesměšňovat ty, u nichž probíhá změna hlasu a apeluje na učitele a sbormistry, kteří by měli tyto tendence korigovat a hlasovou mutaci prezentovat jako přirozený jev, podobný např. prodlužování končetin.¹⁸⁵

Tyto, ale i obecnější procesy provázející pubescenci, mohou způsobit odklon od pěveckých aktivit, o které dítě přestává mít zájem, neboť je už nevnímá jako prostředek pro získání pozornosti a obdivu.¹⁸⁶ Dívky cítí rozpačitost, chlapci začínají považovat zpěv za aktivitu nedostatečně maskuliní až ženskou.¹⁸⁷ Udržení zájmu o zpěv se tak stává klíčovým úkolem učitelů hudební výchovy, ale zejména sbormistrů. Ti mohou využít přidaných hodnot zpěvu v kolektivu, které sbor nabízí.¹⁸⁸

¹⁷⁸ MAJTNER, Jaroslav. *Hlasová výchova*. Olomouc: Vydavatelství UP, 1995, s. 20.

¹⁷⁹ SLAVÍKOVÁ, Marie. *Psychologické aspekty hlasové výchovy žáků základní školy*. Plzeň: ZČU v Plzni, 2004, s. 59.

¹⁸⁰ LÝSEK, František. *Cantus choralis infantium*. Brno: Universita J. E. P. v Brně, 1968, s. 30.

¹⁸¹ MAJTNER, Jaroslav. *Hlasová výchova*. Olomouc: Vydavatelství UP, 1995, s. 20.

¹⁸² SLAVÍKOVÁ, Marie. *Psychologické aspekty hlasové výchovy žáků základní školy*. Plzeň: ZČU v Plzni, 2004, s. 59.

¹⁸³ McPHERSON, Gary. *The Child as Musician*. Oxford: Oxford University Press, 2006, s. 323.

¹⁸⁴ SKOPAL, Jiří. *Zákonitosti vývoje hlasového rozsahu a jejich souvislost s hudebně výchovným procesem na školách 1. - 3. stupně*. Praha, 2005, s. 91. Disertační práce.

¹⁸⁵ ROE, Paul F. *Choral Music Education*. Prospect Heights: Waveland Press, 1983, s. 179.

¹⁸⁶ Je možné, že se vzrůstající popularitou různých pěveckých soutěží, které poskytují množství idolů, by mohl být trend postupně opačný.

¹⁸⁷ CAMPBELL, Patricia Shehan a Carol SCOTT-KASSNER. *Music in Childhood: From preschool through the elementary grades*. Boston: Schirmer Cengage Learning, 2010, s. 71.

¹⁸⁸ CAMPBELL, Patricia Shehan a Carol SCOTT-KASSNER. *Music in Childhood: From preschool through the elementary grades*. Boston: Schirmer Cengage Learning, 2010, s. 96.

3 ZDRAVOTNÍ HLEDISKO SBOROVÉHO ZPĚVU

Fenomén umění zahrnuje široký funkční systém, který kromě významu biologického, ekonomického, kulturního či náboženského obsahuje také psychologické a sociální funkce. Umění ovlivňuje kognitivní procesy, má formativní a výchovný vliv, psychoterapeutické a emocionálně motivační účinky, abreaktivní potence. Kromě toho poskytuje prostor pro mezilidskou komunikaci, umožňuje uspokojit potřebu sociální identifikace se skupinou, institucí i národem.¹⁸⁹ Hudba je z mnoha důvodů specifickým uměním, jak bude ukázáno níže.

Ze všech školních předmětů, ale také vědních oborů, zaujímá hudba zvláštní pozici v tom smyslu, že jsou časté snahy o empirické prokázání jejího vlivu na člověka. V ostatních vědách se s tímto fenoménem lze setkat jen zřídka: vůbec nebo jen výjimečně je dokazován vliv matematických, přírodovědných nebo např. výtvarných aktivit na fyzickou, psychickou, sociální či duchovní stránku člověka. Jedná se zřejmě o reakci na ohrožení hudební výchovy jako součásti školního kurikula, neboť ta je stále více laickou veřejností včetně osob pověřených rozhodováním o jejím dalším směřování nahlížena jako nadstandard. Každý výzkum, který pomáhá zlepšit pozici výuky hudby, je proto žádoucí.¹⁹⁰ Ani postavení sborového zpěvu ve společnosti není nijak stabilní a i v této oblasti je patrná snaha o hledání a dokazování jeho přínosu.

Sborový zpěv dětí i dospělých je činností, na niž je odborníky z řad vědců, sbormistrů, hudebních pedagogů, ale i zpěváky samotnými pohlíženo jako na aktivitu produkující množství benefitů. Ačkoli jsou tyto přínosy mnohdy vnímány jako axiomy, postupně se konkretizují a empiricky ověřují. Výsledky takových výzkumů, ale i prosté zkušenosti těch, kteří se věnují sólovému i sborovému zpěvu, dokazují, že zpívání má pozitivní dopad na fyzický stav, psychiku a na vztahy člověka s okolím. Z toho důvodu se zdá být zpěv prospěšným lidskému zdraví v nejširším slova smyslu: podle World Health

¹⁸⁹ KULKA, Jiří. *Psychologie umění*. Praha: Grada Publishing, 2008, 440 s. ISBN 978-80-247-2329-7.

¹⁹⁰ NORTH, Adrian C. a David J. HARGREAVES. *The Social and Applied Psychology of Music*. Oxford: Oxford University Press, 2008, s. 111.

Organization (WHO) je totiž zdraví vymezeno jako „stav fyzické, psychické a sociální pohody, ne pouze absence nemoci či neduživosti”.¹⁹¹ V dalším textu této kapitoly budou zmíněné složky zdraví vztaženy ke zpěvu, který však nelze vypreparovat z celkového univerza hudby. Protože se jedná o problematiku velmi komplexní, nebude možné v některých případech oddělit účinky zpěvu a hudby samotné.

Nejdříve je však třeba upozornit na námitku Křivohlavého, který definici WHO vytýká absenci duchovního rozměru.¹⁹² Ta je v hudbě nepochybně obsažena: V každé době a v každé kultuře měla hudba vztah k náboženství, což se odráželo zejména na rituálech, kterých byl zpěv přirozenou součástí. Zeleiová upozorňuje, že pro původní náboženskou a léčitelskou funkci se de facto používají pouze modernější termíny a hovoří se tak o funkci liturgické a terapeutické.¹⁹³ Toto tvrzení lze s poznatky hudební historiografie či etnomuzikologie snadno doložit, ať už bude zmíněn např. evropský gregoriánský chorál, který na člověka působí svojí vznešeností a motivuje ho k přiblížení se Bohu nebo zpěvy východních náboženství, které slouží převážně k meditaci. Podle Barosse může být zpěv prostředkem, jak prožít sám sebe, a to v každém věku, zároveň však umožňuje všem lidem bez rozdílu najít domov a smysl.¹⁹⁴ Spirituální rozměr připomíná i Rübben, podle nějž v sobě „zpěv skrývá pozoruhodnou šanci prožít tělo, ducha a duši jako jednotu.”¹⁹⁵ Využívání zpěvu jako prostředku duchovního růstu je příznačné i v různých filozofických hnutích, např. antroposofii.

3.1 Efekty zpěvu v rovině fyzické

Vliv zpěvu na tělesnou stránku lze nejlépe demonstrovat nikoli na zdravých lidech, ale na změnách, kterých lze dosáhnout použitím zpěvu jako

¹⁹¹ Constituion of the World Health Organization. In: New York, 1946.

¹⁹² KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Psychologie zdraví*. Praha: Portál, 2001, s. 38.

¹⁹³ ZELEIOVÁ, Jaroslava. *Muzikoterapia - dialóg s chvením: východiská, koncepty, princípy a praktická aplikácia*. Bratislava: Ústav hudobnej vedy SAV, 2002, s. 13.

¹⁹⁴ BAROSS, Gábor. Sborový zpěv na počátku nového milénia. In: *Cantus choralis '99*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně, 2000, s. 38-39.

¹⁹⁵ RÜBBEN, Hermannjosef. Sborový zpěv na počátku nového milénia. In: *Cantus choralis '99*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně, 2000, s. 131.

podpůrné terapeutické metody u jedinců s různými somatickými potížemi. Indikace je možná v případě onemocnění dýchacích cest, poruch hlasu, nedoslýchavosti nebo tinitu, velký význam má použití zpěvu i pro nápravu vad řeči, např. balbuties.

Zpívání je samozřejmě přínosem i lidem bez těchto obtíží, např. jako forma prevence. Blahodárně ovlivňuje různé tělesné pochody, zejména okysličování krve a výdej oxidu uhličitého, což je způsobeno kvalitním, prohloubeným a pravidelným **dýcháním**, které zároveň rozšiřuje hrudník a kapacitu plic. Prokazatelné je i zrychlení metabolických procesů, díky přirozené masáži pohyby bránice i lepší **trávení**, ovlivňování krevního tlaku, stimulace srdeční aktivity nebo krevního oběhu.¹⁹⁶ Zejména u zpěváků a sboristů, kteří jsou odborně vedeni a školeni, lze sledovat efekty i v **pohybovém aparátu**, především na správném držení těla, podpořeném napřímenou páteří a posíleným svalstvem. Lýsek¹⁹⁷ upozorňuje na pozoruhodnou fyzickou odolnost sborových pěvců, kteří jsou na koncertech bez zřetelné únavy schopni stát i dvě hodiny, připomíná ale i experimenty, v nichž bylo zjištěno, že zpěv podporuje i fyzickou **výkonnost**.¹⁹⁸ Blahodárně působí rezonance těla, provázející nejen plný hlas. Vliv zpívání na **imunitní systém** byl prokázán v rámci experimentu, při němž byly před i po zpívání sboristům administrovány dotazníky zjišťující emoční rozpoložení a odebrány vzorky krve. Ukázalo se, že zpěv má – oproti pouhé recepci – příznivý dopad na posílení imunitního systému (zvýšení hladiny kortizonu a imunoglobulinu A) a na výrazné zlepšení nálady.¹⁹⁹ Spuštění produkce specifických hormonů prokázala např. Grapeová a kol.,²⁰⁰ která zjistila, že při zpívání dochází k sekreci

¹⁹⁶ SEDLÁK, František. *Naučíme zpívat všechny děti*. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1966, s. 10-11; SLAVÍKOVÁ, Marie. *Psychologické aspekty hlasové výchovy žáků základní školy*. Plzeň: ZČU v Plzni, 2004, s. 24-25.

¹⁹⁷ LÝSEK, František. *Hudební aktivita mládeže*. Praha: SPN, 1963. 219 s.

¹⁹⁸ To je mj. důvod existence pracovních písní.

¹⁹⁹ KREUTZ, Gunter, Stephan BONGARD, Sonja ROHRMANN, Volker HODAPP a Dorothee GREBE. Effects of Choir Singing or Listening on Secretary Immunoglobulin A, Cortisol, and Emotional State. *Journal of Behavioral Medicine*. 2004, roč. 27, č. 6, s. 623-635.

²⁰⁰ GRAPE, Christina, Maria SANDGREN, Lars-Olof HANSSON, Mats ERICSON a THEORELL. An empirical study of professional and amateur singers during a singing lesson. *Integrative Physiological and Behavioral Science*. 2002, roč. 38, č. 1, s. 65-74.

oxytocinu, majícího podíl na utváření a udržování vztahů, ale zároveň prokázala i obnovení energie a relaxace.

Sedlák²⁰¹ upozornil na příznivé ovlivňování **nervové soustavy** zpěvem, při němž dochází k utváření spojů a posilování nervových procesů, ale i na podporu vlastností smyslové percepce, neboť tříbí sluchový analyzátor. Tento efekt se může dále odrážet v kvalitě fonemického sluchu.²⁰²

Přínosnými jsou vokální projevy i pro kvalitu **řeči**, u níž dochází k podpoře fonace nebo k optimalizaci paralingvistických faktorů, jako je intonace, intenzita, barva, frázování nebo artikulace. Zpívání se odráží na kvalitě mluvního projevu, a přesahuje tak do oblasti mezilidské komunikace v tom smyslu, že ji zpřesňuje.

Empiricky ověřený je vliv zpívání na průběh hlasové **mutace**, zejména fáze hlasové krize, která u trénovaného hlasu probíhá podstatně rychleji a také poklidněji, jak již bylo zmíněno výše. Samotný přechod a následná adaptace na novou polohu je pro zpěváka snazší, neboť dokáže lépe ovládat svůj hlas. Z toho důvodu je zpívání, ač v omezené intenzitě, doporučeno hlasovými poradci i v období přerodu hlasu.

3.2 Efekty zpěvu v rovině psychické

Člověk je biopsychosociální jednotou, a proto veškeré změny v tělesné rovině mají svůj odraz i v psychice. Lepší okysličování krve, efektivnější metabolické procesy nebo správné držení těla se zrcadí na náladě, psychické odolnosti nebo sebevědomí. Tyto benefity společně s dalšími prostředky se podílejí na aplikování zpěvu v rámci produktivní formy muzikoterapie, která pomáhá lidem s variabilními psychickými potížemi, od přetížení, anxiety nebo

²⁰¹ SEDLÁK, František. *Naučíme zpívat všechny děti*. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1966, s. 10-11.

²⁰² SLAVÍKOVÁ, Marie. *Psychologické aspekty hlasové výchovy žáků základní školy*. Plzeň: ZČU v Plzni, 2004, s. 25.

deprese až po neurózy, závislosti nebo psychózy. Časté je využití zpěvu i při specifických poruchách učení a lehkých mozkových dysfunkcích.²⁰³

Zpívání je vzhledem k uplatňujícím se **kognitivním procesům** relativně složitou činností. Příznivý vliv má na percepci, hlavně na citlivost sluchového analyzátoru, a to zejména na tu její složku, která se tříbí zkušenostmi. V pěveckém sboru dochází k rozvíjení vlastností pozornosti, např. distribuce při jejím rozdělování mezi různé podněty (notový zápis – dirigent – ostatní hlasy) nebo koncentrace při vědomém zaměření pozornosti na skladbu a její úskalí. Paměť je trénována učním se textů i melodií. Textová složka skladeb podněcuje představivost, jejíž uplatnění v současnosti ohrožuje dětská preference audiovizuálních stimulů, které vedou k pasivnímu přijímání hotových produktů bez přičinění subjektu. Stejně tak i hudební složka skladeb poskytuje prostor pro imaginativní a fantazijní procesy.

V širším slova smyslu se přínos sborového zpěvu odráží do zkušeností, které sborista získává např. při cestování na vystoupení v rámci státu i mimo něj. Setkává se tak s různými kulturami, zvyky, jazyky, což mu rozšiřuje obzor a motivuje ho k seberozvoji, např. ke studiu cizích jazyků.²⁰⁴ Kromě toho uplatňuje školní vědomosti do praktického života. Dětskou touhu po poznání potvrzuje podle výzkumu NIPOS-ARTAMA často zastoupený motiv naučení se něčemu novému.²⁰⁵

V původních kulturách měla hudba včetně zpěvu úlohu při získávání jistoty, ochrany, navozovala pocit sounáležitosti, ale působila i preventivně, neboť díky uvolňování emocí sloužila jako prostředek psychohygieny. V různých formách má hudba tento efekt dodnes.²⁰⁶ Zpěv má v součinnosti s hudbou samotnou evidentní účinky na lidskou **emocionalitu**. Posiluje stabilitu, pomáhá zvládat kladné i záporné emoce, působí proti trdomyslnosti, příp. facilituje plné

²⁰³ BENÍČKOVÁ, Marie. *Muzikoterapie a specifické poruchy učení*. Praha: Grada, 2011, s. 60-61, 122-123.

²⁰⁴ Sice není tato tendence dnes tak výrazná jako byla dříve, ale stále je pro členství v pěveckém sboru (zejména renomovaném) podstatným motivem možnost cestování a poznávání nových míst.

²⁰⁵ NIPOS-ARTAMA. *Význam vybraných uměleckých aktivit pro utváření osobnosti dítěte ve věku povinné školní docházky*. Praha, 2004. Nepublikovaný dokument.

²⁰⁶ ZELEIOVÁ, Jaroslava. *Muzikoterapia - dialóg s chvením: východiská, koncepty, princípy a praktická aplikácia*. Bratislava: Ústav hudobnej vedy SAV, 2002, s. 14-15.

prožití potlačovaného a odmítaného pocitu.²⁰⁷ Badatelky Urwin, Kenny a Davis prokázaly trvalejší účinky zpívání na zlepšení nálady.²⁰⁸ Zpěv může být také ventilem prožívaných emocí, a to i díky textu, který se jedince dotkne a zprostředkuje úlevu. Rozvíjí citový život, neboť poskytuje množství emocionálních podnětů, umožňuje jejich ventilaci a sdílení, a tak chrání před citovou plochostí. Většina psychoterapeutických metod je založena na ventilaci emocí, mající katarzní a ozdravný účinek, přičemž jednou z nejlépe dostupných aktivních technik je zpěv. Podle Bailey a Davidsonové nezáleží na hudebních zkušenostech nebo stavu hudebních a pěveckých schopností a dovedností, neboť emocionální, ale i zdravotní účinky jsou patrné u všech bez rozdílu.²⁰⁹ Nezanedbatelné je i působení sborového zpěvu na rozvoj vyšších emocí, zejména estetických a mravních. Poznávané skladby tříbí vkus, učí chápat a hodnotit krásu a probouzí touhu po jejím produkování a obohacování ostatních. Estetické prožitky jsou umocňovány přítomností kolektivu, navíc podle Hamana a Skopala společné vystoupení celý kolektiv emočně sjednocuje a sboristé spoluprožívají radostné pocity.²¹⁰ Čestmír Stašek uvádí požadavek, kterému by – kromě zvyšování odborných znalostí a dovedností – měla být práce s dětským pěveckým sborem podřízena: *„Cílem je vychovat člověka s ušlechtilými zájmy a autonomní morálkou. Naučit jej krásně a plodně využívat volného času. vést jej k chápání abstraktní krásy umění a k touze se s tímto uměním setkávat“*.²¹¹

Přínos sborového zpěvu je tedy patrný i v oblasti rozvoje **charakteru**. Dítě, které kromě školy dochází i do pěveckého sboru, si dobrovolně zvolilo činnost, která vyžaduje investici volného času, energie a omezení jiných aktivit. Jedinec se musí přizpůsobit požadavkům a povinnostem na něj kladeným, podrobit se nové autoritě v jeho životě. Jedinec se při práci v kolektivu učí

²⁰⁷ Není neobvyklé, že si ve stavech ohrožení člověk pomáhá zpěvem, který má v tomto okamžiku uvolňující, příp. rituální funkci.

²⁰⁸ UNWIN, Margaret M., Dianna T. KENNY a Pamela J. DAVIS. The Effects of Group Singing on Mood. *Psychology of Music* [online]. 2002, vol. 30; no. 2 [cit. 2009-04-27], s. 175-185.

²⁰⁹ BAILEY, Betty A. a Jane W. DAVIDSON. Effects of group singing and performance for marginalized and middle-class singers. *Psychology of Music* [online]. 2005, vol. 33; no. 3, s. 298.

²¹⁰ HAMAN, Jaroslav a Jiří SKOPAL. *Práce s dětským pěveckým sborem na prvním stupni základní školy*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, s. 12.

²¹¹ STAŠEK, Čestmír. *Pěvecký soubor na ZDŠ*. Praha – Bratislava: Editio Supraphon, 1967, s. 7.

toleranci, sebeovládání, odpovědnosti vůči druhým, nesobeckosti a trpělivosti, ale v souvislosti s pravidly a normami nastavenými ve sboru i kázni, píli a pracovní disciplíně.²¹² Repertoár rozvíjí u dětí vztah k přírodě, k vlasti, k druhým lidem, k hodnotám, což jsou základní dimenze určující charakterové vlastnosti člověka. V obecné rovině pomáhá sborové zpívání k aktivaci dobra v člověku.

Nezanedbatelným je vliv zpěvu na **sebehodnocení** a sebevědomí. Jak uvádí Haman a Skopal, některé děti nemají jinou příležitost k vyniknutí a získání úcty okolí než skrze zpěv, který je relativně snadno dostupný.²¹³ Členství ve sboru ovšem uvádí jedince do situací, v nichž je hodnocen jeho výkon a je objektem srovnávání nejen mezi členy sboru, ale i mezi jednotlivými sbory navzájem. To se zpětně odráží v sebepojetí a v utváření vlastní identity. Empirické výzkumy ukazují, že dovednost zpěvu, zejména je-li možnost ji prezentovat před druhými, se odráží v sebeúctě, která činí člověka svobodnějším a aktivnějším ve vztahu ke svému životu.²¹⁴ S tím je spojena i kultivace sebe prezentace, která je nejvíce patrná právě na koncertech. Zpěv se může stát významnou součástí identity jedince, dokonce může určit celoživotní směřování. Počátky těchto tendencí bývají spojené právě se sborovým zpěvem a oceněním od rodičů, vrstevníků nebo sbormistra. Sborový zpěv má tu výhodu, že je přístupný téměř všem dětem, protože pro něj mají přirozené vlohy, jak to prosazují např. Sedlák či Poledňák s Budíkem.²¹⁵

Sborový zpěv je způsobem **aktivního trávení volného času** a lze jej právem považovat za dlouhodobý program primární prevence sociálně patologických jevů. U dětí školou povinných bývá vhodnou kompenzací k racionální činnosti ve škole. V závislosti na konkrétním sboru tráví děti

²¹² HAMAN, Jaroslav a Jiří SKOPAL. *Práce s dětským pěveckým sborem na prvním stupni základní školy*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, s. 12.

²¹³ HAMAN, Jaroslav a Jiří SKOPAL. *Práce s dětským pěveckým sborem na prvním stupni základní školy*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, s. 12.

²¹⁴ Bailey a Davidson na výzkumu zpěváků z řad bezdomovců potvrdily, že ocenění a pocit vlastního významu při zpěvu (zejména při veřejných vystoupeních, ale i participaci na nahrání CD) může vést k povzbuzení a opětovnému přiklonění se ke společnosti. BAILEY, Betty A. a Jane W. DAVIDSON. Effects of group singing and performance for marginalized and middle-class singers. *Psychology of Music* [online]. 2005, vol. 33; no. 3, s. 282.

²¹⁵ SEDLÁK, František. *Naučíme zpívat všechny děti*. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1966.

na zkouškách i několik hodin týdně, což se odráží v postojích k práci, v důslednosti nebo angažovanosti. Jak prokázal výzkum NIPOS-ARTAMA, pakliže by se děti nemohly věnovat sborovému zpěvu, nebyly by ve svém volném čase pasivní, ale volily by jinou činnost, což svědčí o aktivním přístupu k volnému času a tendenci k seberozvoji a seberealizaci.²¹⁶

3.3 Efekty zpěvu v rovině sociální

Sborový zpěv poskytuje množství příležitostí pro navazování **interpersonálních vztahů** a lze předpokládat, že skupinový aspekt je jeden z nejdůležitějších motivů pro jeho provozování.²¹⁷ Společné sdílení okamžiků na zkouškách, na soustředěních a koncertech vede často k utvoření přátelství, která nejsou vázána pouze na čas trávený ve sboru, ale mohou se postupně rozvíjet i mimo něj, dokonce mohou trvat i celý život, jak to potvrzují i sboristé bývalí.²¹⁸

Sociální aspekt v nejširším slova smyslu se uplatňuje na **toleranci k druhým lidem**, ale i na utvoření skupinové identity a utvrzení příslušnosti k vlastní skupině: zpěv je prostředkem národního uvědomění, vymezuje a spojuje členy stejného regionu, zároveň však umožňuje odstraňování předsudků a propojování lidí různých národností, kultur a ras, jak to potvrzuje i Rübben, když konstatuje, že „*sborové zpívání se neptá po povolání, vzdělání nebo po původu člověka.*“²¹⁹ Zpěv ve sboru lze v širších souvislostech chápat jako jeden z prostředků podporujících občanství a vlastenectví, a to i z toho důvodu, že udržuje národní kulturu.

Kromě rozvíjení hudebních schopností a dovedností nabízí členství v pěveckém sboru i množství situací, které přinášejí cenné zkušenosti s druhými

²¹⁶ NIPOS-ARTAMA. *Význam vybraných uměleckých aktivit pro utváření osobnosti dítěte ve věku povinné školní docházky*. Praha, 2007. Nepublikovaný dokument.

²¹⁷ Sborový zpěv byl v minulosti především společenskou záležitostí, jak o tom svědčí spolková činnost, která kromě pěvecké aktivity zahrnovala i pořádání plesů, výletů či sepisování kronik. MRKOS, Zbyněk. *Unie českých pěveckých sborů: historie, bilance, plány. Sborový zpěv 1984*. Praha: Ústav pro kulturně výchovnou činnost, 1984, s. 11-16.

²¹⁸ MAREČEK, Petr. Jitro neučí děti jen zpěvu a notám. *Mladá fronta DNES*. 18. 9. 2006.

²¹⁹ RÜBBEN, Hermannjosef. Sborový zpěv na počátku nového milénia. In: *Cantus choralis '99*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně, 2000, s. 133.

lidmi (vrstevníky, mladšími a staršími sboristy, autoritami), díky nimž jedinec rozvíjí své **sociální schopnosti a dovednosti**: učí se navazovat kontakty, naslouchat, učí se pravidlům komunikace v rámci různých sociálních rolí. V rámci práce v kolektivu se aktivizuje kompetitivní i kooperativní přístup k druhým, který vede jedince k seberozvoji a díky srovnávání s druhými i k vlastnímu zlepšování.²²⁰ Už výše bylo naznačeno kladné ovlivnění interpersonálních vztahů díky zkvalitnění řeči, které se odráží na její plynulosti, srozumitelnosti a podporuje tak hladký průběh interakcí.

Provozování hudebních aktivit včetně zpěvu má obvykle vliv i na **okolní prostředí**. V příslušné lokalitě dochází k obohacení kulturního života nebo rodin sboristů, které – pokud tak dosud nečinily – začínají chodit na koncerty a zajímat se o kulturu.²²¹

Sborová aktivita s sebou nese častější zátěžové situace spojené s přezkušováním, ale hlavně s veřejným vystupováním, provázené emocemi strachu, nejistoty nebo ztrátou sebedůvěry. Díky podpoře kolektivu však člověk tyto nároky lépe zvládá, což jsou cenné zkušenosti o vlastní **resistenci vůči stresu** a schopnostech mu čelit, což se může stát předmětem transferu do dalších zátěžových situací. Ovšem nejen suportivita skupiny pomáhá snížit hladinu stresu, ale také zpěv samotný, který může být formou relaxace.

Další sociální efekty společného zpěvu budou popsány níže.

²²⁰ HUDÁKOVÁ, Jana. *Didaktické a umelecké aspekty práce v detském speváckom zbore*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2008, s. 44.

²²¹ V této souvislosti je zajímavý výzkum Costa-Giomi, který potvrdil příznivé ovlivnění rodinných příslušníků dětí, které se začaly učit hrát na klavír. COSTA-GIOMI, Eugenia. Effects of three years of piano instruction on children's academic achievement, school performance and self-esteem. *Psychology of Music* [online]. 2004, vol. 32, no. 2 s. 139-152.

4 SOCIÁLNĚPSYCHOLOGICKÉ HLEDISKO SBOROVÉHO ZPĚVU

Lidský tvor přichází na svět nikoli jako hotový člověk, ale pouze s potenciálem jím být.²²² Zda se jím stane, záleží na realizaci procesu, který je nazýván socializací.

Socializace, tedy přeměna jedince z biologického individua na bytost s typicky lidským prožíváním a chováním, je složitým procesem, při němž si člověk osvojuje návyky, dovednosti, sociální role, normy a hodnoty společnosti, jejímž plnohodnotným členem se má stát. Od útlého dětství se na tomto množství změn, směřujících k humanizaci individua, podílí zejména rodina, od které se však jedinec postupně odpoutává. S přibývajícím věkem tedy probíhá socializace i ve školní třídě, pracovní skupině, ale také v různých skupinách zájmových.²²³ S každým novým prostředím a novou situací jsou uplatněny procesy imitace, identifikace a internalizace, při nichž si jedinec vyhledá model vhodný k nápodobě, od nějž postupně přebírá i postoje a hodnoty, které se stávají jeho integrální součástí.²²⁴

Socializace je celoživotním procesem, v němž však podle Hewstona a Stroebe má důležitou úlohu právě dospívání, provázené emancipací od rodiny a snížením jejího vlivu na jedince,²²⁵ přičemž se otevírá prostor pro působení dalších skupin, v nichž se jedinec pohybuje. V tomto období hrozí riziko obrácení pozornosti adolescenta na skupiny, které poskytují negativní modely a mohou směřovat k delikvenci. Pěvecký sbor je relativně ideálním prostředím, v němž jsou zmíněné jevy z podstaty činnosti samotné eliminovány na minimum, což doplňuje Poledňák tvrzením, že „*silně emocionální charakter hudby dává obecně dobré předpoklady pro procesy identifikace.*“²²⁶ Pochody, odehrávající se v pěveckém sboru jako volnočasové aktivity, jsou primárně záměrným, soustavným a systematickým působením na jedince, při němž

²²² VÝROST, Jozef a Ivan SLAMĚNÍK. *Sociální psychologie*. Praha: Grada, 2008, s. 49.

²²³ NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. Praha: Academia, 1999, s. 57.

²²⁴ LAŠEK, Jan. *Sociální psychologie II*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011, s. 62-64.

²²⁵ HEWSTONE, Miles a Wolfgang STROEBE. *Sociální psychologie*. Praha: Portál, 2006, s. 82.

²²⁶ POLEDŇÁK, Ivan. *Stručný slovník hudební psychologie*. Praha: Supraphon, 1984, s. 165.

dochází k vedlejším efektům vyplývajícím z kolektivního vykonávání společné činnosti.

V dalším textu uvedeme vybrané poznatky sociální psychologie, které budou vztahovány k pěveckému sboru jako zájmové skupině a jedné z institucí socializace člověka. Pochopení sociálních skupin a jejich fungování je totiž důležitým úhlem pohledu i pro pochopení hudby samotné.²²⁷

4.1 Pěvecký sbor jako sociální skupina

Pěvecký sbor je z pohledu psychologie specifickou sociální skupinou se všemi znaky, které tento pojem obsahuje. Jedná se o soubor jedinců, mezi nimiž dochází k vzájemné interakci, členové se znají, mají společné cíle, normy a s nimi spojené sankce a systém propojených rolí.²²⁸ Sbor je tedy složen ze zpěváků, kteří se pravidelně setkávají za účelem provozování společné činnosti – vícehlasého zpěvu, kterou by jako jednotlivci provádět nemohli nebo by nedosáhli takových výsledků. Na pravidelných zkouškách a vystoupeních, ale i v rámci jiných společných aktivit než pěveckých, vznikají a rozvíjejí se mezi členy sboru vztahy, sboristé se vzájemně ovlivňují, podřizují se pravidlům, která se týkají průběhu zkoušek a vystoupení, ale také vzájemných interakcí a respektují určitou formální hierarchizaci rolí, zejména komplementární vztah sbormistra a sboristů.

Z hlediska **třídění** sociálních skupin lze pěvecký sbor vymezit jako skupinu formální, vzniklou na pozadí nějaké instituce, která stanovila pravidla přijímání členů, organizaci činnosti a svou strukturu. Pro tuto skupinu jsou příznačné náhodné vztahy jako důsledek společného zájmu a činnosti. Z hlediska intimity je pěvecký sbor skupinou sekundární, neboť vztahy v něm nejsou se všemi těsné a nemají obvykle natolik pevné a dlouhé trvání, ačkoliv není výjimkou, že ve sboru vzniknou přátelství trvajících po celý život. Skupina také nemá na osobnost člena tak komplexní dopad jako např. rodina.²²⁹

²²⁷ POLEDNÁK, Ivan. *Stručný slovník hudební psychologie*. Praha: Supraphon, 1984, s. 349.

²²⁸ NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. Praha: Academia, 1999, s. 216.

²²⁹ Záměrně se vyhýbáme zařazení pěveckých sborů do kategorie podle velikosti skupiny, neboť sami sociální psychologové se dosud neshodli na tom, jaká velikost skupiny tvoří horní strop

Velmi podstatná je **společná činnost**, umožňující člověku, aby dosáhl takových cílů, na které by sám nestačil. To ovšem předpokládá adaptabilitu, toleranci, schopnost komunikace, kooperace, ale i odložení sobeckých zájmů. Jak uvádí Čáp a Mareš,²³⁰ má-li dítě málo příležitostí k interakcím s druhými lidmi při společné činnosti, ponese si důsledky po celý život, neboť si neosvojí sociální dovednosti a návyky důležité pro vznik a udržení vztahů, spolupracování a prosociální chování,²³¹ které je podle Vacka zformovaným návykem, k jehož vytvoření jsou důležité zejména věkově heterogenní skupiny.²³² V nich totiž funguje vzájemnost starších a mladších členů, která se projevuje v péči starších o mladší, kteří tak tendují k nápodobě zkušenějších, což je opět motivem pro starší, kteří se budou snažit chovat odpovědně.²³³ Chybí-li interakce s vrstevníky, kteří mají žádoucí cíle a osobní vztahy, může dojít k narušení osvojování společenských norem až k sociálně patologickým jevům. Sborová aktivita je postavena na společné činnosti a nabízí příležitosti pro interakce s různě starými členy. V některých sborech dokonce existuje systém péče starších o mladší, což – jak bylo zmíněno výše – je pro obě strany velmi přínosné. Podle Čápa a Mareše jsou výhodnější věkově heterogenní skupiny, v nichž je menší riziko vymezení se vůči společnosti v negativním slova smyslu: nerespektováním jejích norem.²³⁴

Člověk vyhledává společnost druhých, protože uspokojí jeho sociální potřeby. Z toho důvodu dojde dříve nebo později k respektování skupinových norem, postojů a hodnot daných skupinou, aby se jedinec vyhnul frustracím a sociálnímu odmítnutí. V souladu se společnými cíli a zájmy jsou ve skupině závazné **sociální normy**, regulující interakce a obsahující v sobě pozitivní

malých skupin a vymezení je tedy relativní. Pokud bychom se přesto pokusili průměrný pěvecký sbor začlenit z hlediska velikosti, vykazoval by spíše znaky skupin malých, v nichž se členové navzájem znají, mají společné cíle, normy a vzájemně závislé sociální role.

²³⁰ ČÁP, Jan a Jiří MAREŠ. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001, s. 56-58.

²³¹ Prosociální chování je termín pro takové chování, „jehož cílem je zlepšit situaci druhé osoby, přičemž pomáhající není povinen poskytnout pomoc.“ HEWSTONE, Miles a Wolfgang STROEBE. *Sociální psychologie*. Praha: Portál, 2006, s. 332.

²³² VACEK, Pavel. *Průhledy do psychologie morálky*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005, s. 51-52.

²³³ ČÁP, Jan a Jiří MAREŠ. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001, s. 280.

²³⁴ ČÁP, Jan a Jiří MAREŠ. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001, s. 280.

i negativní sankce. Jejich význam spočívá v možnosti posuzovat události a jednání svých členů, příp. usnadňovat reakce. Normy se týkají života uvnitř skupiny, ale i chování a prezentování se mimo ni. Zde je naznačen prostor pro cílené a záměrné působení na sboristy, kteří se se skupinovými normami ztotožní snadněji tehdy, budou-li se na jejich tvorbě smět podílet.

Uvádění těchto obecných poznatků sociální psychologie směřuje k osvětlení důvodu, proč je sborová činnost tak žádoucí. Proces dosahování společného cíle, kterým může být např. rozvoj vybraných složek osobnosti (hudebnost), získání obdivu a prestiže (zejména při veřejných vystoupeních) nebo saturace potřeby sounáležitosti (členství ve skupině, která je podporou), provázejí výše zmíněné sekundární efekty, které však mají v životě člověka větší dopad než sborová činnost samotná.

4.2 Skupinová struktura v pěveckém sboru

Sociální skupina není složena ze členů, kteří vystupují jako jednotlivci, ale je propojeným organismem, tvořícím jeden celek. Vznikají v ní vzájemné interakce, na jejichž základě členové zaujímají jisté pozice a vstupují do rolí.

Hlubší poznání pěveckého sboru jako sociální skupiny vede ke zjištění, že v něm existuje podstatně rozmanitější struktura, než by se na první pohled zdálo: kromě **formálně dané hierarchie** (sbormistr, hlasový pedagog, korepetitor aj. versus sboristé) se ve sboru, stejně jako v každé jiné sociální skupině, vytváří **struktura neformální**. Ta je závislá na vzájemných vztazích, ale také na osobnostních vlastnostech. Podle Řezáče struktura odráží mocenské vztahy ve skupině, akceptaci a přínos jedince pro ostatní členy.²³⁵ V každé sociální skupině existuje ale i jistý systém rolí, které určují, jak se má člen skupiny chovat, aby byl prospěšným a aby byly naplněny skupinové potřeby.²³⁶ Tyto psychologické souvislosti je třeba brát v potaz i při řízení kolektivních

²³⁵ ŘEZÁČ, Jaroslav. *Sociální psychologie*. Brno: Paido, 1998, s. 160-161.

²³⁶ VÝROST, Jozef a Ivan SLAMĚNÍK. *Sociální psychologie*. Praha: Grada, 2008, s. 324.

hudebních činností, u nichž je nutné znát jejich formální i neformální složení skupiny, aby bylo dosaženo zvolených cílů.²³⁷

Obecně lze pozice ve skupině identifikovat podle sociální přitažlivosti a osobní moci. Diferencují se tak osoby populární, oblíbené, přijímané, trpěné či mimostojící, z hlediska moci jsou to jedinci dominující, aktivní, závislí nebo pasivní.²³⁸ V pěveckém sboru tedy není vůdcem pouze sbormistr, ale v rámci sboristů má tuto neformální pozici obvykle i jeden z nich a ostatní zauímají pozice jiné, samotnými aktéry mnohdy neuvědoměle identifikované a trefně pojmenované.

Jiný náhled na strukturu skupiny přináší např. metoda **sociometrie**, která posuzuje členy skupiny na základě stupně oblíbenosti. Odhalit tak lze členy, kteří jsou „hvězdami“, „antihvězdami“, izolovanými, opomíjenými apod.²³⁹

V souvislosti se splněním úkolu nebo cíle lze ve skupině nalézt členy orientující se více na úkol a ty, kteří vykazují chování orientované spíše na vztah. Ti bývají ve skupině oblíbenější, ovšem méně často je jim svěřována iniciativa a zodpovědnost za splnění úkolu.²⁴⁰ Z hlediska stability skupiny je třeba, aby byly ve skupině zastoupeny oba typy chování.

Společná činnost skupiny a prohlubování vztahů vede i k postupnému utváření neformálních **podskupin** s větším či menším množstvím členů (i dyády), které mohou být důsledkem sympatií, obdivu nebo společných názorů, prokázané jsou však i zcela pragmatické důvody, jako je prostorová blízkost²⁴¹ (ve sboru např. příslušnost ke stejnému hlasu, sousední místa na zkouškách). Podskupiny jsou činitelem, který spoluurčuje dynamiku, vývoj nebo krize, které se ve skupině objeví.²⁴²

²³⁷ HOLAS, Milan. *Psychologie hudby v profesionální hudební výchově*. Praha: Akademie múzických umění, 1998, s. 132-133.

²³⁸ NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. Praha: Academia, 1999, s. 230-231.

²³⁹ ŘEZÁČ, Jaroslav. *Sociální psychologie*. Brno: Paido, 1998, s. 237.

²⁴⁰ HEWSTONE, Miles a Wolfgang STROEBE. *Sociální psychologie*. Praha: Portál, 2006, s. 522-523.

²⁴¹ NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. Praha: Academia, 1999, s. 218.

²⁴² HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada, 2006, s. 22.

4.3 Socializace v pěveckém sboru

Sociální skupina má nezastupitelnou roli v procesu **socializace**, ale i **individualizace** jedince, tedy při formování jeho osobnosti, která by se bez přítomnosti druhých lidí nemohla rozvinout a realizovat. Důležité je členství v sociální skupině pro utvoření vlastní identity, jejíž složkou je i identita sociální, formující se ve vztazích, rolích a celkovém začlenění do sociálního prostoru.²⁴³ Nejedná se však o jednosměrný proces, neboť jedinec zpětně obohacuje i skupinu, potažmo celou společnost.²⁴⁴

Vztah socializace a hudby může mít podle Poledňáka²⁴⁵ dvojí podobu: Hudba se buď spolupodílí na začlenění jedince do společnosti, je tedy prostředkem socializace, nebo se stává jedním z cílů socializačního procesu, při němž si má jedinec osvojit jisté hudební chování a specifickou oblast reality, jako je to v případě společensky organizované socializace v rámci hudební výchovy. Ta by však měla překročit hranice svého omezení a snažit se o využití hudby k socializaci člověka v širším slova smyslu.

Jak bylo uvedeno výše, pro začlenění jedince do společnosti je důležité osvojení **sociálních dovedností**. Na společných zkouškách, soustředěních a veřejných vystoupeních interaguje jedinec v rámci různých rolí s vrstevníky, s mladšími a staršími sboristy, ale i s autoritami, čímž tyto kompetence rozvíjí. Sociální dovednosti lze rozčlenit do několika kategorií,²⁴⁶ z nichž první lze nazvat interakčními. Znamenají dovednost jedince navazovat, udržovat a prohlubovat smysluplné vztahy s druhými lidmi. V tom se sboristé zdokonalují v rámci mnoha situací ve sboru nastávajících: při navazování kontaktu s nově příchozími členy (zejména funguje-li ve sboru systém péče starších o mladší), při setkávání s jinými sbory v rámci přehlídek a soutěží, v rámci projektů s jinými pěveckými a instrumentálními tělesy nebo při výměnných pobytech u spřátelených sborů. Percepční dovednosti se odrážejí na objektivním vnímání sociální reality,

²⁴³ SMÉKAL, Vladimír. *Pozvání do psychologie osobnosti: Člověk v zrcadle vědomí a jednání*. Brno: Barrister a Principal, 2004, s. 344.

²⁴⁴ HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada, 2006, s. 209.

²⁴⁵ POLEDŇÁK, Ivan. *Stručný slovník hudební psychologie*. Praha: Supraphon, 1984, s. 366.

²⁴⁶ ŘEZÁČ, Jaroslav. *Sociální psychologie*. Brno: Paido, 1998, s. 66-67.

se kterou si člověk obvykle nevystačí a snaží se ji interpretovat.²⁴⁷ Kromě věku nebo inteligence se na objektivitě vytvořených soudů o druhých projevují i zkušenosti s různými lidmi, na nichž se jedinec učí svému úsudku důvěřovat nebo jej korigovat. I v tomto ohledu poskytuje pěvecký sbor řadu příležitostí. Třetí kategorii tvoří dovednosti komunikační, projevující se dovedností sdělovat obsahy svého vědomí, ať už se jedná o postoje, názory nebo pocity. Ve sboru se jedinec učí vyjednávání, argumentaci, naslouchání nebo řešení konfliktů, a to nejen v rámci souřadných rolí s ostatními sboristy různých věkových kategorií, ale i při komunikaci se sbormistrem. Dovednost korigovat aktivity a sociální interakce, ale i tvorbu taktik a plánů chování pro dosažení vybraného sociálního efektu lze zahrnout do skupiny dovedností organizačních. S jejich pomocí může jedinec dosahovat cílů vlastních nebo těch, které jsou společné větší skupince členů příp. celému sboru, nastolit změny nefunkčních stereotypů v rámci společné práce nebo získat zkušenosti s organizováním lidí. Poslední kategorii tvoří dovednosti behaviorální, jejichž obsahem je zejména dovednost navození kongruence vnitřního stavu a vnějškové exprese, tedy shoda pocitů a jiných psychických obsahů s verbálním, paralingvistickým, neverbálním i konativním projevem, což podporuje už hudba samotná.

Všechny tyto dovednosti mají zajisté širší uplatnění v situacích a vztazích mimo sbor.

4.4 Sociálněpsychologické klima v pěveckém sboru

Klima v sociálním systému²⁴⁸ je dlouhodobým jevem, který podle Grecmanové zahrnuje „*ustálené postupy vnímání, prožívání, hodnocení a reagování všech aktérů určitého prostředí na to, co se v prostředí odehrálo, právě odehrává nebo má v budoucnu odehrát.*“²⁴⁹ Podstatný je subjektivní rozměr, neboť důležitějším je vnímání tohoto jevu zúčastněnými osobami než

²⁴⁷ Z toho důvodu se prosazuje používání adekvátnějšího termínu sociální kognice, neboť kromě percepce se při kontaktu s druhými lidmi zapojuje i myšlení.

²⁴⁸ Termín klima pochází z přírodních věd, pro označení psychologických jevů jej nejprve použila psychologie organizace a řízení. MAREŠ, Jiří. Zamyšlení nad pojmem klima školy. In: *Klima současné české školy*. Brno: Konvoj, 2003, s. 32.

²⁴⁹ GRECMANOVÁ, Helena. Klima současné školy. In: *Klima současné české školy*. Brno: Konvoj, 2003, s. 18.

posouzení objektivního stavu. Podle Laška je klima sociální jev, který je svými účastníky vytvářen, ale zároveň na ně i působí.²⁵⁰ V pěveckém sboru by se jednalo zejména o jevy vyplývající z interakcí mezi sbormistrem, sboristy a ostatními osobami podílejícími se na chodu sboru (např. korepetitor, učitelé hlasové výchovy, další sbormistři). Zde je patrné širší zaměření na skupinu, než je tomu v případě sociometrie, která do svého zorného pole zařazuje pouze členy skupiny se souřadnými rolami.

Důležitost zkoumání klimatu ve skupině je dána tím, že se toto trvalejší sociální a emocionální naladění členů skupiny stává klíčovým pro motivaci, výkon, emocionalitu, sociální rovinu, ale také rozvoj jednotlivců i celé skupiny.²⁵¹

V souvislosti s obsahem termínu klima lze zmínit Moosův náhled na prostředí sociálních skupin,²⁵² zohledňující tři roviny: První z nich je vztahová a týká se vzájemné pomoci a spolupráce nebo možnosti ventilovat své názory a pocity. Rovinu osobního růstu tvoří podmínky, které umožní autonomii a rozvíjení členů, dobrá informovanost o dění ve skupině a možnost diskuze. Rovina udržování a změny systému se týká zejména organizace a řízení skupiny, ale také flexibility členů i vůdce vůči příchozím změnám. Zmíněné dimenze se podle Moose týkají např. rodiny, vrstevnické skupiny nebo pracovních kolektivů, a proto je možné tuto teorii aplikovat i na pěvecký sbor.

Lze důvodně předpokládat, že kvalita interpersonálních vztahů v pěveckém sboru, podmínky umožňující osobní růst a pohotovost skupiny k přizpůsobování se změnám se odráží do celkové výkonnosti, stejně jako se tyto jevy ve školní třídě odrážejí do školní úspěšnosti. Podle Laška²⁵³ má klima skupiny dvojitý dopad: podílí se na sociálně psychologických charakteristikách osobnosti, neboť dítě v hierarchii skupiny získává určitou pozici a následně více

²⁵⁰ LAŠEK, Jan. *Sociálně psychologické klima školních tříd a školy*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2001, s. 42.

²⁵¹ LAŠEK, Jan. *Sociálně psychologické klima školních tříd a školy*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2001, s. 36.

²⁵² MOOS, Rudolf. The social climate scales: An overview. *Consulting Psychologists Press Inc.* California: 1981. Cit. dle LAŠEK, Jan. *Sociálně psychologické klima školních tříd a školy*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2001, s. 42-43.

²⁵³ LAŠEK, Jan. *Komponenty sebehodnocení pubescentů*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005, s. 59.

či méně naplňuje požadavky z ní plynoucí, zároveň má ale klima vliv i na dynamickou složku osobnosti, motivaci a angažovanost. Konkrétní případy klimatu pak ovlivňují nejen jednotlivé účastníky, ale i úspěšnost celé skupinové práce. Hlas je vzhledem ke své niternosti dobrým indikátorem fyzického i psychického rozpoložení,²⁵⁴ a proto cítí-li se jedinci v kolektivu, s nímž zpívají, dobře, bude se tento stav zrcadlit i do pěveckého projevu celého sboru. Proto je třeba dbát na příznivé vazby mezi sbormistrem a sboristy, ale i mezi sboristy navzájem.

Zkoumání klimatu skupin, v současnosti řešené téměř výhradně v souvislosti se školní třídou, přináší velmi zajímavé výsledky, které by mohly být užitečné i pro pěvecké sbory, v nichž tato problematika bohužel zatím není reflektována. Lze vycházet z poznatků, které byly zjištěny ve školním prostředí, protože dětský pěvecký sbor a školní třída vykazují jisté podobnosti (zaměření na kultivaci jedince, práce v kolektivu, pravidelnost setkávání), existují však i rozdíly, díky nimž by mohlo být prosté převedení těchto poznatků zavádějící. Mezi tyto odlišnosti patří jistě specifikum dané dobrovolností docházení do pěveckého sboru, typem činnosti, která je ve sboru založená na praktických dovednostech, převažující kooperací nebo osobou sbormistra, který – samozřejmě v závislosti na typu sboru – vykonává tuto činnost jako hudební praktik a z vlastní dobré vůle. Z toho důvodu byly výše uvedeny pouze poznatky obecné.

²⁵⁴ HUDÁKOVÁ, Jana. *Didaktické a umelecké aspekty práce v detském speváckom zbore*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2008, s. 47.

5 VÝZKUM SOCIALIZAČNÍCH EFEKTŮ ČLENSTVÍ V DĚTSKÉM PĚVECKÉM SBORU

Pro výzkum byl zvolen kvantitativní metodologický přístup, který redukuje předmět zkoumání na vybrané charakteristiky a umožňuje získání přesnějších výsledků, ovšem bez možnosti zachytit objekt holisticky.²⁵⁵ Výhodou tohoto přístupu je však relativní objektivizace zkoumání jevů, i když za cenu odstupů od zkoumaných osob a jevů.²⁵⁶

5.1 Cíle výzkumu, výzkumné otázky, hypotézy

Způsob, jakým dítě tráví svůj volný čas, může značně ovlivnit jeho současný i budoucí život. V teoretické části bylo naznačeno všeobecné přesvědčení o prospěšnosti organizovaného trávení volného času dětmi. Cílem našeho výzkumu je zjistit, zda a jaké efekty má na dítě ve věku rané adolescence volnočasová aktivita uměleckého zaměření, kterou je sborový zpěv. V té souvislosti budou zjišťovány i vybrané charakteristiky dětského pěveckého sboru jako instituce sekundární socializace, která díky uspokojování četných psychologických potřeb ovlivňuje své členy v motivaci a zároveň má podíl na utváření charakterových a seberegulačních vlastností, schopností a dovedností, postojů či hodnot. Zamýšleným cílem je potvrzení předpokladu, že zpívání dětí ve sboru determinuje jejich sebepojetí v pozitivním směru, což se odráží do vztahů s druhými lidmi, vymezení vlastností pěveckého sboru jako sociální skupiny a prohloubení poznatků o vlivu sborového zpěvu na začlenění jedince do společnosti.

Hlavní výzkumná otázka byla vymezena následovně: **Jak se podílí členství v dětském pěveckém sboru na socializačním procesu?**

²⁵⁵ FERJENČÍK, Ján. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu*. Praha: Portál, 2000, s. 245.

²⁵⁶ SKUTIL, Martin. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. Praha: Portál, 2011, s. 59, 74.

Pro výzkumnou studii byly stanoveny tyto **proměnné**:

1. nezávisle proměnné: pohlaví, věk, počet let zpívání ve sboru, hra na hudební nástroj, docházení do jiných zájmových kroužků, touha věnovat se hudbě v budoucnosti, rodinný stav rodičů, vzdělání otce a matky, hudební dovednosti otce a matky, sourozenecké konstelace a hudební dovednosti sourozenců.
2. závisle proměnné: sebehodnocení dítěte, sociálněpsychologické klima sboru, subjektivní vnímání sborového zpěvu.

Hypotéza je vědeckým předpokladem, který je formulován na základě vlastní zkušenosti, existující teorie nebo výzkumu.²⁵⁷ V kvantitativní metodologii jsou pro výzkumné otázky stanoveny statistické hypotézy,²⁵⁸ které mají dvě podoby:

- hypotéza nulová předpokládá, že mezi proměnnými neexistuje vztah a je možné ji matematicky falzifikovat,²⁵⁹
- hypotéza alternativní, kterou přijímáme tehdy, byla-li nulová hypotéza zamítnuta.²⁶⁰

Pro naše výzkumné šetření byly stanoveny následující hypotézy:

Hypotéza₀1: Není rozdíl v sebehodnocení pubescentů, kteří se věnují sborovému zpěvu a těch, kteří se mu nevěnují.

Hypotéza_A1: Existuje rozdíl v sebehodnocení pubescentů provozujících sborový zpěv a těch, kteří se sborovému zpěvu nevěnují.

Data k ověření nulové hypotézy budou získána pomocí výzkumného nástroje *Rohnerova škála sebehodnocení dítěte* (PAQ). K přijetí či vyvrácení

²⁵⁷ SKUTIL, Martin. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. Praha: Portál, 2011, s. 170.

²⁵⁸ HENDL, Jan. *Přehled statistických metod zpracování dat: analýza a metaanalýza dat*. Praha: Portál, 2006, s. 21, 176.

²⁵⁹ SKUTIL, Martin. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. Praha: Portál, 2011, s. 171.

²⁶⁰ CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada Publishing, 2007, s. 69.

nulové hypotézy bude použit Studentův t-test, který porovná aritmetické průměry ve dvou skupinách respondentů.

Hypotéza₀2: Výsledky získané pomocí adaptovaného dotazníku *Klima sboru* se neliší od stenové normy pro původní dotazník *Klima třídy*.

Hypotéza_A2: Výsledky získané pomocí adaptovaného dotazníku *Klima sboru* se liší od stenové normy pro původní dotazník *Klima třídy*.

K ověření nulové hypotézy budou data získána pomocí adaptovaného dotazníku *Klima sboru* (KLIS), následně budou komparována se stenovými normami pro školní třídy.

Hypotéza₀3: Mezi jednotlivými dětskými pěveckými sbory nejsou rozdíly v sebehodnocení jejich členů.

Hypotéza_A3: Mezi jednotlivými dětskými pěveckými sbory jsou rozdíly v sebehodnocení jejich členů.

Nulová hypotéza bude verifikována v závislosti na výsledku multivariační analýzy rozptylu dat sejmутých dotazníkem PAQ v šesti dětských zájmových pěveckých sborech.

Hypotéza₀4: Mezi jednotlivými volnočasovými dětskými pěveckými sbory neexistují rozdíly ve sboristy prožívaném sociálněpsychologickém klimatu.

Hypotéza_A4: Mezi jednotlivými volnočasovými dětskými pěveckými sbory existují rozdíly ve sboristy prožívaném sociálněpsychologickém klimatu.

Pro ověření nulové hypotézy budou použita data sejmутá v šesti dětských pěveckých sborech pomocí adaptovaného dotazníku KLIS, u nichž bude provedena multivariační analýza rozptylu (MANOVA).

Hypotéza₀5: Mezi jednotlivými dětskými pěveckými sbory nejsou rozdíly v subjektivním posouzení významu sborového zpěvu.

Hypotéza_A5: Mezi jednotlivými dětskými pěveckými sbory jsou rozdíly v subjektivním posouzení významu sborového zpěvu.

Nulová hypotéza bude testována pomocí multivariační analýzy rozptylu, která bude použita na výsledky z dotazníku *Subjektivní vnímání sborového zpěvu* (SVSZ). Pro redukci dat bude nejdříve aplikována faktorová analýza, aby zjistila vzájemné korelace mezi položkami v testu, a usnadnila tak vyhodnocování.

Hypotéza₀6: Pohlaví respondentů nemá vliv na sebehodnocení, prožívané klima pěveckého sboru a subjektivní vnímání sborového zpěvu.

Hypotéza_A6: Pohlaví respondentů má vliv na sebehodnocení, prožívané klima pěveckého sboru a subjektivní vnímání sborového zpěvu.

K potvrzení či vyvrácení nulové hypotézy poslouží multivariační analýza rozptylu, díky níž bude posouzen vztah mezi pohlavím respondentů a jejich výsledky v dotaznících *Rohnerova škála sebehodnocení dítěte*, *Klima sboru* a *Subjektivní vnímání sborového zpěvu*.

Hypotéza₀7: Věk respondentů nemá vliv na sebehodnocení, prožívané klima pěveckého sboru a subjektivní vnímání sborového zpěvu.

Hypotéza_A7: Věk respondentů má vliv na sebehodnocení, prožívané klima pěveckého sboru a subjektivní vnímání sborového zpěvu.

Nulová hypotéza bude ověřována pomocí Pearsonova korelačního koeficientu, který bude zjišťovat závislost mezi věkem respondentů a výsledky v PAQ, KLIS a SVSZ.

Hypotéza₀₈: Počet let zpívání v dětském pěveckém sboru nemá vliv na sebehodnocení, prožívané klima pěveckého sboru a subjektivní vnímání sborového zpěvu.

Hypotéza_{A8}: Počet let zpívání v dětském pěveckém sboru má vliv na sebehodnocení, prožívané klima pěveckého sboru a subjektivní vnímání sborového zpěvu.

Pomocí Pearsonova korelačního koeficientu bude testována závislost doby zpívání ve sboru a výsledků v dotaznících PAQ, KLIS a SVSZ.

Hypotéza₀₉: Dovednost hry na hudební nástroj nemá vliv na sebehodnocení, prožívané klima pěveckého sboru a subjektivní vnímání sborového zpěvu.

Hypotéza_{A9}: Dovednost hry na hudební nástroj má vliv na sebehodnocení, prožívané klima pěveckého sboru a subjektivní vnímání sborového zpěvu.

Nulová hypotéza bude testována pomocí multivariační analýzy rozptylu, aby byly zjištěny statisticky signifikantní výsledky vztahu mezi hrou na hudební nástroj a výsledky v dotaznících PAQ, KLIS a SVSZ.

Hypotéza₀₁₀: Docházení do jiných zájmových kroužků nemá vliv na sebehodnocení, prožívané klima pěveckého sboru a subjektivní vnímání sborového zpěvu.

Hypotéza_{A10}: Docházení do jiných zájmových kroužků má vliv na sebehodnocení, prožívané klima pěveckého sboru a subjektivní vnímání sborového zpěvu.

K testování nulové hypotézy bude užito multivariační analýzy rozptylu, díky níž bude zkoumán vztah mezi navštěvováním jiných zájmových kroužků a výsledky zjištěnými v dotaznících PAQ, KLIS a SVSZ.

Hypotéza₀11: Touha věnovat se hudbě v budoucnosti nemá vliv na sebehodnocení, prožívané klima pěveckého sboru a subjektivní vnímání sborového zpěvu.

Hypotéza_A11: Touha věnovat se hudbě v budoucnosti má vliv na sebehodnocení, prožívané klima pěveckého sboru a subjektivní vnímání sborového zpěvu.

Pomocí multivariační analýzy rozptylu bude zjišťována případná souvislost mezi předpokládaným věnováním se hudbě v dospělosti a výsledky v dotaznících PAQ, KLIS a SVSZ.

Hypotéza₀12: Rodinný stav rodičů nemá vliv na sebehodnocení, prožívané klima pěveckého sboru a subjektivní vnímání sborového zpěvu.

Hypotéza_A12: Rodinný stav rodičů má vliv na sebehodnocení, prožívané klima pěveckého sboru a subjektivní vnímání sborového zpěvu.

Pro ověření nulové hypotézy bude použita multivariační analýza rozptylu, která ukáže, zda existující či absentující soužití rodičů ovlivňuje výsledky respondentů získané v dotaznících PAQ, KLIS a SVSZ.

Hypotéza₀13: Vzdělání rodičů nemá vliv na sebehodnocení, prožívané klima pěveckého sboru a subjektivní vnímání sborového zpěvu.

Hypotéza_A13: Vzdělání rodičů má vliv na sebehodnocení, prožívané klima pěveckého sboru a subjektivní vnímání sborového zpěvu.

Nulová hypotéza bude testována pomocí multivariační analýzy rozptylu, která postihne případný vztah mezi stupněm vzdělání rodičů a výsledky v dotaznících PAQ, KLIS a SVSZ.

Hypotéza₀14: Pěvecké či hudebně instrumentální dovednosti rodičů nemají vliv na sebehodnocení, prožívané klima pěveckého sboru a subjektivní vnímání sborového zpěvu.

Hypotéza_A14: Pěvecké či hudebně instrumentální dovednosti rodičů mají vliv na sebehodnocení, prožívané klima pěveckého sboru a subjektivní vnímání sborového zpěvu.

Nulová hypotéza bude statisticky ověřována pomocí multivariační analýzy rozptylu, díky které budou zjištěny případné signifikantní rozdíly potvrzující vztah mezi dovedností zpívat či hrát na hudební nástroj některého z rodičů a výsledky v dotaznících PAQ, KLIS a SVSZ.

Hypotéza₀15: Sourozenecké konstelace nemají vliv na sebehodnocení, prožívané klima pěveckého sboru a subjektivní vnímání sborového zpěvu.

Hypotéza_A15: Sourozenecké konstelace mají vliv na sebehodnocení, prožívané klima pěveckého sboru a subjektivní vnímání sborového zpěvu.

Vztah výsledků v dotaznících PAQ, KLIS a SVSZ a počtu sourozenců respondentů bude ověřován pomocí multivariační analýzy rozptylu.

Hypotéza₀16: Pěvecké či hudebně instrumentální dovednosti sourozenců nemají vliv na sebehodnocení, prožívané klima pěveckého sboru a subjektivní vnímání sborového zpěvu.

Hypotéza_A16: Pěvecké či hudebně instrumentální dovednosti sourozenců mají vliv na sebehodnocení, prožívané klima pěveckého sboru a subjektivní vnímání sborového zpěvu.

Pomocí multivariační analýzy rozptylu bude testována nulová hypotéza, která nepředpokládá vztah mezi pěveckými a hudebně instrumentálními dovednostmi sourozenců respondentů a výsledky v dotaznících PAQ, KLIS a SVSZ.

Hypotéza₀17: Neexistuje vztah mezi sebehodnocením členů sboru a prožívaným sociálněpsychologickým klimatem tělesa.

Hypotéza_A17: Existuje vztah mezi sebehodnocením členů sboru a prožívaným sociálněpsychologickým klimatem tělesa.

Pro testování nulové hypotézy bude použit Pearsonův korelační koeficient, který postihne případné závislosti mezi sebehodnocením sboristů (dotazník PAQ) a prožívaným klimatem v pěveckém sboru (dotazník KLIS).

Hypotéza₀18: Neexistuje vztah mezi sebehodnocením členů dětského pěveckého sboru a subjektivním vnímáním sborové činnosti.

Hypotéza_A18: Existuje vztah mezi sebehodnocením členů dětského pěveckého sboru a subjektivním vnímáním sborové činnosti.

Nulová hypotéza bude ověřována pomocí Pearsonova korelačního koeficientu, díky němuž lze odhalit závislosti mezi sebehodnocením sboristů (dotazník PAQ) a subjektivním vnímáním významu sborového zpěvu (dotazník SVSZ).

Hypotéza₀19: Neexistuje vztah mezi subjektivním vnímáním zpívání ve sboru a prožívaným sociálně psychologickým klimatem v dětském pěveckém sboru.

Hypotéza_A19: Existuje vztah mezi subjektivním vnímáním zpívání ve sboru a prožívaným sociálně psychologickým klimatem v dětském pěveckém sboru.

K ověření nulové hypotézy bude zvolena metoda Pearsonova korelačního koeficientu, která umožní sledovat případné závislosti mezi subjektivním vnímáním sborové činnosti, zjišťované dotazníkem SVSZ, a prožívaným klimatem ve sboru, zjišťovaným dotazníkem KLIS.

5.2 Metoda sběru dat a výzkumné nástroje

Z množství explorativních metod byla pro výzkumný záměr zvolena metoda dotazníku, která je výhodná pro relativní snadnost sejmání dat, možnost

oslovení velkého množství respondentů a kvantifikaci údajů,²⁶¹ ačkoliv tato pozitiva mohou být devalvována subjektivitou výpovědí dotazovaných, příp. omezenou návratností distribuovaných dotazníků.

Aplikovány byly tři výzkumné nástroje, z toho jeden standardizovaný dotazník, jeden dotazník adaptovaný a jeden dotazník vlastní konstrukce. Každý z výzkumných nástrojů je zaměřen na vybraný jev, přičemž jej vždy zkoumá v rámci několika dílčích kategorií (subškál).

Rohnerova škála sebehodnocení dítěte (Personality Assessment Questionnaire – Child, PAQ – Child)

Dětská verze standardizovaného dotazníku Ronalda P. Rohnera se 42 položkami zjišťuje vlastní náhled jednotlivých respondentů na základní emoční charakteristiky. Autor nástroj považuje za nezávislý na kultuře a existují studie, které jej aplikují i pro zjištění sebehodnocení dítěte v jiném než rodinném prostředí, což bylo inspirací i pro náš výzkumný záměr. Výzkumný nástroj byl upraven pro české podmínky a publikován Vágnerovou a Matějčkem v roce 1992.²⁶² Dotazník je rozčleněn na sedm subškál po šesti položkách, z toho první dvě kategorie zastupují celkové hodnocení osobnosti a dalších pět afektivní charakteristiky. Respondenti zapisují své odpovědi do časové škály se čtyřmi stupni: téměř vždy (4), někdy (3), málokdy (2), téměř nikdy (1). V jednotlivých subškálách je možné získat minimálně 6 a maximálně 24 bodů.

Subškála *negativní sebeocenění*, jejíž výroky jsou uvedeny v tabulce 1, zjišťuje, jak dítě samo sebe celkově hodnotí. Reflektuje vlastní pocity o tom, jak si myslí, že ho vnímá okolí, jak na něj působí a jaké má místo ve světě. Respondent hodnotí svou cenu a spokojenost, příp. nespokojenost s vlastní osobou. Dosažené skóre souvisí se sebejistotou a stupněm sebevědomí, který je rozhodující pro celkový aktivní nebo naopak pasivní přístup k životu.

²⁶¹ VÁŇOVÁ, Hana a Jiří SKOPAL. *Metodologie a logika výzkumu v hudební pedagogice*. Praha: Karolinum, 2002, s. 52.

²⁶² VÁGNEROVÁ, Magda a Zdeněk MATĚJČEK. *Rohnerova metoda rodinné diagnostiky*. Ostrava: Mikrodata, 1992, 39 s.

Tabulka 1 – Výroky subškály *negativní sebeocenění*

<i>Negativní sebeocenění</i>	
1	Jsem na sebe opatrný, aby se mi nic nestalo. * ²⁶³
2	Myslím si, že jsem a budu napořád k ničemu.
3	Když se setkám se někým, koho neznám, mívám dojem, že je lepší než já.
4	Myslím si, že jsem docela správný a že by si to ostatní mohli o mně myslet také. *
5	Jsem se sebou docela spokojený. *
6	Bývám sám ze sebe nešťastný.

V subškále *negativní sebehodnocení schopností* jedinec posuzuje sebe sama podle svých schopností a dovedností. Položky uvedené v tabulce 2 zjišťují, má-li dítě pocity méněcennosti, vnímá-li se jako nevýrazné a neschopné, nebo zda si věří, že obstojí v požadavcích, které jsou na něj kladené. U této i předchozí škály se podle Vágnerové a Matějčka s věkem zvyšuje sebekritičnost, pramenící z nejistoty a méněcennosti, což se může projevit i hostilitou nebo pocity ohrožení.²⁶⁴

Tabulka 2 – Výroky subškály *negativní sebehodnocení schopností*

<i>Negativní sebehodnocení schopností</i>	
1	Myslím si, že dokážu udělat to, co chci, stejně dobře jako každý jiný.*
2	Mám pocit, že nedokážu udělat nic dobře.
3	To, co chci, si dokážu sám docela dobře vybojovat.*
4	Myslím si, že jsem budižkničemu a že za nic nestojím.
5	Mám pocit, že spoustu věcí, které se snažím dělat, nedokážu.
6	Myslím si, že v tom, co dělám, jsem fakticky dobrý.

Další soubor otázek, jejichž přesné znění je uvedeno v tabulce 3 a spadajících pod subškálu *hostilita a agresivita*, je zaměřen na zjištění, zda jsou respondenti vůči druhým nepřátelští a mají tendenci k agresivitě, ať už jen

²⁶³ Hvězdička (*) u výroku znamená reverzní kódování v datové matici, které znemožní chybné oslabování intenzity subškály.

²⁶⁴ VÁGNEROVÁ, Magda a Zdeněk MATĚJČEK. *Rohnerova metoda rodinné diagnostiky*. Ostrava: Mikrodata, 1992, s. 23.

v myslí nebo ji realizují. Podle Vágnerové a Matějčka se tyto charakteristiky projevují častěji v adolescenci.²⁶⁵

Tabulka 3 – Výroky subškály *hostilita a agresivita*

<i>Hostilita a agresivita</i>	
1	Myslím na to, jak bych někomu něco provedl.
2	Mívám chuť do něčeho praštit nebo někoho uhdít.
3	Dovedu se tak navztekát, že něco vyhodím nebo rozbiji.
4	Dovedu si dělat legraci z lidí, kteří provádějí hlouposti.
5	Je to na mně vidět, když mám vztek.
6	Dělá mi potíže ovládat své nálady.

Subškála *závislosti*, jak je uvedeno v tabulce 4, odhaluje připravenost k politování a povzbuzování od druhých. Jedinec spoléhá více na své okolí než na sebe, cítí se v přítomnosti blízkých a známých jistěji. Očekává a vyžaduje projevy lásky a podpory. Jak uvádí Vágnerová a Matějček, měla by se tato tendence s věkem snižovat, zejména pak od pubescence.²⁶⁶ Pokud závislost přetrvává, jedná se zřejmě o důsledek nepříznivých okolností vývoje nebo přístupu rodičů.

Tabulka 4 – Výroky subškály *závislost*

<i>Závislost</i>	
1	Jsem rád, když mě maminka lituje, že jsem nemocný.
2	Jsem rád, když mi rodiče dají najevo, že mě mají moc rádi.
3	Když se dostanu do těžkostí, vyřeším si své problémy raději sám.*
4	Jsem rád, když se mi někdo milý věnuje.
5	Když mám s něčím potíže, jsem rád, když mě někdo přijde povzbudit.
6	Dělá mi dobře, když jsem nemocný a rodiče jsou z toho celí pryč.

Následující soubor otázek zjišťuje *emocionální inhibovanost*. Ta může být reakcí na osobní problémy nebo důsledkem vlivu prostředí, v němž dítě vyrůstá. Neschopnost číst a vyjadřovat vlastní pocity, popř. jejich potlačování, se vyskytuje také jako důsledek nejistoty či reakce na frustraci, která

²⁶⁵ VÁGNEROVÁ, Magda a Zdeněk MATĚJČEK. *Rohnerova metoda rodinné diagnostiky*. Ostrava: Mikrodata, 1992, s. 22.

²⁶⁶ VÁGNEROVÁ, Magda a Zdeněk MATĚJČEK. *Rohnerova metoda rodinné diagnostiky*. Ostrava: Mikrodata, 1992, s. 22.

se objevuje častěji u dětí labilních a úzkostných. Všechny výroky jsou obsažené v tabulce 5.

Tabulka 5 – Výroky subškály *emoční inhibovanost*

<i>Emoční inhibovanost</i>	
1	Dělá mi těžkosti projevít ostatním lidem, co cítím.
2	Je pro mne snadné být na rodiče milý.*
3	Mám pocit, že si těžko hledám kamarády a nedokážu si je udržet.
4	Nedělá mi těžkosti ukázat naší rodině, že je mám rád.*
5	Dělá mi těžkosti ukázat někomu, že ho mám rád.
6	Dovedu svým kamarádům dát najevo, že je mám doopravdy rád.*

Další zkoumanou oblastí dětského sebepojetí byla *emoční labilita*. Soupis položek škály je uveden v tabulce 6. Ukazuje na specifika dynamiky prožívání a chování respondentů. Z dosaženého skóre lze vyčíst, do jaké míry je jedinec náladový, usuzovat lze také na podrážděnost, přecitlivělost, která se projevuje neadekvátními emočními reakcemi ve vztahu k podnětům, které je vyvolaly. Emočně labilní jedinec je hypersenzitivní k výkyvům výkonu, ke kritice od druhých a častěji se u něj objevují obavy, úzkosti a předpokládání neúspěchu.

Tabulka 6 – Výroky subškály *emoční labilita*

<i>Emoční labilita</i>	
1	Jsem nešťastný nebo mě to navzteká, když se mi něco nedaří.
2	Pro nic za nic mívám špatnou náladu a jsem mrzutý.
3	Rozčílí mě, když se mi něco nedaří.
4	Střídá se u mě veselá a smutná nálada.
5	Nemám ve zvyku se rozčilovat nebo být otrávený.*
6	Lehce mě vyvede z míry, když narazím na nějaké problémy.

Poslední oblastí, kterou dotazník měří, je celkové emoční ladění osobnosti, její postoj k životu, *pesimismus*. Má-li jedinec pocity nejistoty a nebezpečí, projevuje se nespokojeností a očekáváním negativního chodu věcí a událostí. Podle Vágnerové a Matějčka mívají tyto děti problémy se začleněním

do skupiny.²⁶⁷ Oproti předchozím ontogenetickým etapám lze sledovat nárůst pesimismu. Výroky subškály jsou uvedené v tabulce 7.

Tabulka 7 – Výroky subškály *pesimismus*

<i>Pesimismus</i>	
1	Myslím si, že život je hezký.*
2	Život se mi zdá plný nebezpečí.
3	Myslím si, že je na světě dobře a hezky.*
4	Pro mě je svět nepěkný a smutný.
5	Svět je pro mě nebezpečný.
6	Život je pro mě docela dobrá věc.

Adaptovaný dotazník Klima sboru (KLIS)

Výzkumný nástroj je založen na standardizovaném dotazníku *Klima třídy* (KLIT), jehož autorem je Jan Lašek.²⁶⁸ Jedná se o dotazník s 27 položkami, který zjišťuje sociálně psychologické klima ve skupině tak, jak ho vnímají její členové. Lze díky němu identifikovat suportivitu ve sboru, motivaci členů a tendenci k sebeprosazení. Na jednotlivé položky respondenti odpovídají do čtyřstupňové Likertovy škály, kde hodnota 4 znamená silný souhlas, 3 je mírný souhlas, 2 mírný nesouhlas a hodnota 1 silný nesouhlas.

Výzkumný nástroj byl adaptován na podmínky dětských pěveckých sborů, přičemž byl kladen důraz na udržení původního významu a zaměření položek, aby nedošlo k narušení subškál, které metoda měří. Adaptace byla provedena na základě několika společných znaků školní třídy a dětského pěveckého sboru: cílem obou skupin je rozvíjení schopností, vědomostí a dovedností, mají hierarchii včetně svého vůdce a vlastní normy konvenční i institucionální. Poskytují prostor pro vzájemné interakce vrstevníků a jsou zdrojem dlouhodobých vztahů. Zároveň jsou evidentní i odlišnosti skupin: docházka do školy je povinná, sbor je však navštěvován dobrovolně, ze zájmu; ve sboru je příznačná věková heterogenita; čas v něm strávený není úměrný

²⁶⁷ VÁGNEROVÁ, Magda a Zdeněk MATĚJČEK. *Rohnerova metoda rodinné diagnostiky*. Ostrava: Mikrodata, 1992, s. 23.

²⁶⁸ LAŠEK, J. Dotazník KLIT. *Prevence*. 2006, 3, 3, s. 9. ISSN 1214-8717.

času strávenému ve školní třídě. I z těchto důvodů lze předpokládat odlišné vnímání sociálně psychologického klimatu.

Původní verze dotazníku je osazena stenovými normami, které se mohou stát vodítkem při vyhodnocení zvláštností dětských pěveckých sborů.

Výroky z dotazníku je možné zařadit do kategorií, uvedených v tabulkách 8, 9 a 10.

Tabulka 8 obsahuje výroky subškály *suportivní klima sboru*, které se týkají skupinové soudržnosti, vzájemné spolupráce a zájmu o blaho druhých a celé skupiny. Jedinec cítí vzájemnou podporu, má pocit, že někam patří, že ho druzí berou, a proto s nimi rád tráví čas. Jednotlivé položky se vztahují i k přátelství, sociální opoře a vzájemnému povzbuzování. Jedinec vnímá, že nastane-li nějaká komplikace, nebude na její zdlání sám a může se spolehnout na podporu od ostatních členů sboru či od sbormistra. Ve skupině se cítí dobře, a to i proto, že existují hlubší vazby mezi ním a vybranými členy.

Minimální skór subškály činí hodnota 12, maximální 48. Normální výskyt prožívaného suportivního klimatu školní třídy je vyjádřen steny 5 a 6, nízký steny 1 až 4 a nadprůměrný je dán hodnotou stenu 7 až 10.

Tabulka 8 – Výroky subškály *suportivní klima sboru*

<i>Suportivní klima sboru</i>	
1	V našem sboru mám několik důvěrných přátel.
2	Když jsem v nesnázích, vím, že mi lidi ze sboru pomůžou.
3	V našem sboru se dovede většina členů radovat z pěveckého úspěchu někoho z nás.
4	Záleží mi na tom, aby ostatní ve sboru měli o mně co nejlepší mínění.
5	S většinou sboru je příjemné se sejit i mimo zkoušky na společné akci.
6	V našem sboru se dokážeme při hlasových zkouškách povzbuzovat.
7	Cítím, že do tohoto sboru opravdu patřím.
8	V našem sboru je mnohem lepší parta než v jiných sborech.
9	Všechny hlasy ve sboru drží pospolu.
10	V našem sboru se cítím spokojený, vím, že mě sbor bere.
11	Když jde o nějakou důležitou věc, většina členů v našem sboru se dovede sjednotit.
12	V našem sboru si při učení se nové skladbě vzájemně pomáháme.

Tabulka 9 představuje blok položek subškály *nízká motivace k výkonu*, které poukazují na tendenci nevybočovat ze skupiny, být konformní, vyhnout se pozornosti (především v souvislosti s neúspěchem či trestem). Vyjadřují nezájem a odměření ve vztahu ke společné práci, která pramení z nízkého sebevědomí a podceňování svých schopností, z negativního hodnocení vlastního výkonu. Jedinec si není jist sám sebou, což oslabuje jeho motivaci a vede k tendenci být ve skupině „neviditelným“, neupozorňovat na sebe. Položky souvisí s nedůvěrou v sebe a v druhé, která pramení z dřívější špatné zkušenosti, což vede k nízkému zaujetí a k oslabení motivace. Jedinec se chce vyhnout nejen neúspěchu, ale zároveň neriskuje v tom smyslu, že by využíval příležitostí k tomu být úspěšný (nemuselo by se to povést). Nepouští se do složitějších úkolů, které by jej sice mohly rozvinout, na druhou stranu u nich však hrozí nebezpečí, že nebudou zvládnuté. Jelikož se jedná o motivaci negativní, lze z dlouhodobého hlediska předpokládat i snížení výkonu vlivem frustrací či úzkostí.

Minimální hodnota škály je 9, maximální 36. Stejně jako v předchozí oblasti zastupují steny 5 a 6 normální výskyt sledované hodnoty skupinového klimatu školní třídy.

Tabulka 9 – Výroky subškály *nízká motivace k výkonu*

<i>Nízká motivace k výkonu</i>	
1	Mohl bych se toho ve sboru více naučit, ale jen těžko se donutím k pravidelné práci.
2	Nejlepší ve sboru je na sebe příliš neupozorňovat, být spíše v průměru.
3	Při individuálním přezkušování chci hlavně uspět, na kvalitě zpěvu mi tolik nezáleží.
4	Vynikající zpěv není obvykle člověku v dalším životě mnoho platný.
5	Když mám zazpívat novou část skladby, mívám strach, netroufnu si na to.
6	Těžká místa ve skladbách se obvykle neučím, je to marné.
7	Často mívám pocit, že zpívám hůře než ostatní.
8	Chci se vyhnout neúspěchu ve sboru.
9	Někdy se nenaučím skladbu dobře, proto chci být raději neviditelný.

Tabulka 10 obsahuje výroky ze subškály *sebeprosazení*, které ukazují na touhu jedince po vyniknutí nad ostatními. Jedinec si je vědom svých

schopností a dovedností, vykazuje tendenci k samostatnosti, menší spolupráci, spoléhání na sebe sama. Snaží se prosadit v kolektivu, kooperaci s druhými vnímá jako nevýhodnou, brzdící jej v dosažení svého cíle.

Minimální dosažitelný počet bodů škály je 6, maximální 24. Normální výskyt tohoto chování ve školní třídě reprezentuje sten 5 až 6, nižší hodnota stenu ukazuje na podprůměrný výskyt, vyšší hodnota na hojnější výskyt.

Tabulka 10 – Výroky subškály *sebeprosazení*

<i>Sebeprosazení</i>	
1	Když vím, že něco umím, nebojím se to ve sboru ukázat.
2	Obvykle se cítím dost výkonný.
3	Když se učím nové, těžké místo ve skladbě, netoužím po spolupráci s ostatními.
4	Nerad se podřizuji společné práci celého sboru, to vždy znamená potlačit sám sebe.
5	Vadí mi, když se mě ostatní ve sboru drží a chytají nástupy podle mě.
6	Rád bych měl ve sboru nějaké sólo.

Dotazník subjektivního vnímání sborového zpěvu (SVSZ)

Třetím výzkumným nástrojem byl dotazník vlastní konstrukce s 28 položkami, které jsou zaměřené převážně na motivaci zpěváků k docházení do sboru a na vztahy mezi sboristy, sbormistrem, příp. vrstevníky či rodiči. Respondenti zapisovali své odpovědi do šestistupňové škály (1 = nikdy, 2 = málokdy, 3 = občas, 4 = často, 5 = velmi často, 6 = vždy) pro získání diferencovanějších výsledků. Tato stupnice zjišťovala frekvenci výskytu chování či subjektivního prožívání různých situací. Protože se jednalo o dotazník dosud nepoužitý, byla jím sejmутá data podrobena faktorové analýze, která rozdělila položky do dvou bloků. Ve výzkumné části budou analyzovány různé jevy vzhledem ke sníženému počtu proměnných, kterého bylo dosaženo právě pomocí faktorové analýzy a z toho důvodu jsou v tabulkách 11 a 12 položky dotazníku seskupeny do dvou bloků, s nimiž bylo dále operováno. Tři výroky dotazníku, uvedené v tabulce 13, se ocitly mimo dva hlavní faktory, v analýze výsledků proto nebudou reflektovány. Faktory 1 a 2 vyjadřují subjektivní význam sborové činnosti pro dítě, ale u prvního z nich lze konstatovat, že ji dítě

hodnotí kladně, u druhého naopak. Došlo tedy k rozdělení otázek do dvou podmnožin podle toho, jsou-li ve vztahu ke sborové činnosti vnímány jako žádoucí nebo nikoli.

Položky prvního faktoru, uvedené v tabulce 11, se týkají vztahu ke sborovým aktivitám, přínosu sboru pro vlastní seberozvoj a efektů odrážejících se v subjektivním posuzování vlastního významu a místa v sociálním prostředí různých úrovní. Všechny tři uvedené subfaktory tvoří jeden cluster a vzájemně se ovlivňují, proto byly zastřešeny souhrnným názvem *Pěvecký sbor jako přínos*. Hodnoty subškály se mohou pohybovat v intervalu 15 až 90.

Tabulka 11 – Položky spadající do prvního faktoru SVSZ – *Sbor jako přínos*

<i>Faktor 1</i>	
1	Členství ve sboru mi dává příležitost ukázat, co umím.
2	Na zkoušky a vystoupení se doma hodně připravuji.
3	Členství ve sboru mě nutí hodně přemýšlet o sobě samém.
4	Díky členství ve sboru si mě rodiče a příbuzní více váží a obdivují mě.
5	Vrstevníci, kteří nejsou ve sboru, mi to závidí.
6	Díky členství ve sboru se snadněji seznamuji s druhými a snadněji řeším různé problémy.
7	Členství ve sboru mě nutí mít ve škole co nejlepší výsledky.
8	Jsem rád, když máme se sborem vystoupení.
9	Jsem rád, když na koncert našeho sboru přijdou mí rodiče.
10	Rád mluvím s naším sbormistrem.
11	Myslím, že členství ve sboru dělá člověka lepším a kvalitnějším.
12	Na sborová soustředění se těším.
13	Těším se na sborové zkoušky.
14	Záleží mi na tom, jak mě hodnotí sbormistr.
15	Jsem rád, když na koncert našeho sboru přijdou mí kamarádi.

Druhý soubor položek, jejichž znění je uvedeno v tabulce 12, se vztahuje spíše k negativním jevům vyskytujícím se ve sboru. Týká se sociálních vztahů mezi sboristy i vedením a vnímání vlastní pozice v kolektivu. Vzhledem k obsahu jednotlivých položek lze faktor nazvat *Pěvecký sbor jako nutnost*. Výsledky subškály mohou nabývat hodnot od 10 do 60.

Tabulka 12 – Položky spadající do druhého faktoru SVSZ – *Sbor jako nutnost*

<i>Faktor 2</i>	
1	V našem sboru mezi sebou soupeříme.
2	Sbormistr má své oblíbence.
3	Ve sboru se mezi sebou dělíme na lepší a horší.
4	Moje názory ve sboru nikoho nezajímají.
5	Jen málo členů sboru jsou mí dobří kamarádi.
6	Mám chuť se sborem praštit a odejít.
7	Musím zpívat i to, co se mi nelíbí, co nemám rád.
8	Starší členové sboru mají vždycky pravdu a mladší je musí poslouchat.
9	Do sboru chodím jen ze setrvačnosti, už mě to moc nebaví.
10	Štve mě, že někteří ve sboru zpívají lépe než já, i když se snažím.

Tabulka 13 obsahuje položky, které se ocitly mimo dva výše uvedené shluky, proto s nimi není dále pracováno.

Tabulka 13 – Položky mimo hlavní faktory SVSZ

<i>Položky mimo faktory</i>	
1	Ve sboru patřím jen k průměru, ale stačí mi to.
2	Když se něco do sboru nenaučím, na zkoušce předstírám, že to umím.
3	S některými členy sboru trávím svůj volný čas.

Pro posouzení vnitřní konzistence a reliability výzkumného nástroje byl použit Cronbachův koeficient alfa, jehož hodnota činila 0,62.

Podrobněji budou dotazník a jím získaná data analyzována níže.

5.3 Administrace a popis výzkumného souboru

Sběr dat byl po získání souhlasu sbormistrů šesti těles realizován na podzim roku 2009. Výzkumu samotnému předcházela pilotáž, která měla podobu interview se sbormistry, studenty hudební výchovy, studenty sbormistrovství a bývalými sboristy, v nichž byl zjišťován postoj ke sborovému zpěvu, motivace, ale zejména vlastní zkušenosti s docházením do dětského pěveckého sboru v dětství i v dospělosti. Na tomto základě byl sestaven i dotazník vlastní konstrukce, který je jedním z pilířů výzkumu.

Baterie dotazníků byla administrována v jednom sboru autorkou, v ostatních případech proběhla komunikace se spolupracujícími sbory distančně a dotazníky byly zaslány poštou. Vyplnění testové baterie se 111 položkami (včetně sociografických) trvalo přibližně 40 minut, proto bylo realizováno mimo čas určený pro sborovou zkoušku. V lednu roku 2010 byla získaná data kódována do datové matice, aby byla následně podrobena statistické analýze a vyhodnocení spojenému s interpretací, k čemuž docházelo průběžně až do léta roku 2011.

Dotazníkového šetření se účastnilo 230 respondentů, výsledky dotazníku PAQ byly komparovány s výsledky skupiny kontrolní, která čítala 427 jedinců.

Výzkumná skupina byla tvořena 230 respondenty ve věku jedenácti až patnácti let, kteří ve svém volném čase zpívají v dětském pěveckém sboru. Z osmi oslovených sborů spolupráci na výzkumu – i přes relativní časovou a organizační náročnost administrace – přislíbilo a zrealizovalo šest z nich.²⁶⁹ Dotazovaní byli členy českých zájmových dětských pěveckých sborů, uvedených v tabulce 14. Ve všech případech se jednalo o tělesa s mezinárodním renomé. Čtyři zúčastněné sbory byly smíšené (Carmina, Jitro, Motýli, Severáček), dva chlapecké (Bonifantes a Pueri Gaudentes).

Tabulka 14 – Sbory účastníci se výzkumu

<i>Název sboru</i>	<i>Sídlo sboru</i>
Bonifantes	Pardubice
Carmina	Rychnov nad Kněžnou (Královéhradecký kraj)
Jitro	Hradec Králové
Motýli	Šumperk (Olomoucký kraj)
Pueri Gaudentes	Praha
Severáček	Liberec

Bonifantes

V roce 1999 založil Jan Míšek pod záštitou Domu dětí a mládeže ve Štolbově ulici v Pardubicích chlapecký sbor, který čítal bezmála 200 členů,

²⁶⁹ Sbormistr sedmého tělesa ani na opakovanou výzvu k účasti na výzkumu nereagoval, v posledním případě byla spolupráce odmítnuta.

žáků ve věku šesti až jedenácti let. Sbor se začal brzy podílet na veřejném dění v kraji i mimo něj, záhy se účastnil různých interpretačních soutěží, z nichž si přivezl nejedno ocenění. Zlatou příčku obsadil už při své první účasti na sborové soutěži v roce 2001, a to v Olomouci na tamních Svátcích písní. Od té doby se chlapecký sbor, dnes čítající kolem 170 členů, pravidelně umisťuje na atraktivních příčkách, absolvuje kolem sta koncertů ročně, spolupracuje s významnými hudebními tělesy, sólisty a skladateli, vydává CD, pořádá turné po Evropě i mimo ni, ale hlavně vychovává muže se vztahem k umění. Od roku 2009 je partnerem sboru i Základní umělecká škola Bonifantes s kapacitou 350 žáků.²⁷⁰ Chlapci docházejí do sboru třikrát týdně, z toho dvakrát na společnou zkoušku a jednou na hlasovou výchovu.

Carmina

Dětský pěvecký sbor Carmina vznikl v roce 1992 při Základní umělecké škole v Rychnově nad Kněžnou na popud Karla Štrégla, který je jeho uměleckým vedoucím a sbormistrem dosud. V roce 1993 vzniklo občanské sdružení Rychnovský dětský sbor, které se stará o organizační i materiální stránku činnosti sboru. Těleso čítá cca 250 členů navštěvujících hlavní sbor či šest přípravných oddělení. Své sídlo má v Rychnově nad Kněžnou, ale přípravná oddělení jsou obsluhována i ve vzdálenějších lokalitách Orlických hor.²⁷¹ Sbor sklízí úspěchy nejen na samostatných koncertech, ale i na státních či mezinárodních soutěžích. Kromě toho Carmina koncertuje v četných evropských zemích, v roce 2007 své umění ukázala i ve Spojených státech amerických. Na svém kontě má dětský sbor tři CD. Koncepce tělesa neobsahuje pouze sborovou činnost, ale klade si za cíl rozvinutí celkové hudebnosti členů, což je realizováno výukou intonace, rytmu a hry na keyboard. Členové koncertního sboru absolvují týdně dvě společné zkoušky a jednu hlasovou výchovu.

²⁷⁰ CHLAPECKÝ SBOR BONIFANTES. *Chlapecký sbor Bonifantes a Základní umělecká škola Bonifantes* [online]. Pardubice, 2011 [cit. 2012-01-26]. Dostupné z: http://www.bonifantes.cz/?page_id=2

²⁷¹ ŠTRÉGLOVÁ, Eva. *Rychnovský dětský sbor*. Hradec Králové, 2007 s. 28-29. Diplomová práce. Univerzita Hradec Králové.

Jitro

Zakladatelem dětského pěveckého sboru Jitro byl Josef Vrátil, který provedl nábor na hradeckých školách za účelem založení několika diferencovaných sborů. Postupem času se Jitro stalo jedním z nejvěhlasnějších českých dětských pěveckých sborů současnosti, na čemž má zásluhu především dosavadní sbormistr Jiří Skopal, který sbor přebíral v roce 1977. V současnosti je sbor samostatným tělesem, které navštěvuje přibližně 500 dětí, rozdělených do šesti přípravných oddělení a hlavního sboru. Od roku 2010 je sbor součástí Základní umělecké školy Jitro. Mezi nejvýznamnější akce sboru lze zařadit vícečetné turné po Spojených státech amerických nebo Japonsku, vydání mnohých LP, MC a CD a samozřejmě se stalo i pravidelné umístování na zahraničních i tuzemských sborových kláních, kde jsou úspěšná i oddělení mimo hlavní sbor.²⁷² Časovou dotaci hlavního sboru tvoří dvě až tři zkoušky týdně (třetí zkouška je jednou za čtrnáct dní), individuální hlasová výchova a hudební nauka.

Motýli

Šumperský dětský pěvecký sbor byl založen již v roce 1962 Aloisem Motýlem, a to v rámci základní hudební školy. Těleso postupně získávalo na věhlas, a to např. pro svou účast na Orffově metodě hudební výchovy nebo pro pořádání autorských večerů, kde byla úspěšně uváděna díla soudobých autorů Ilji Hurníka či Petra Ebena. Úspěchy na četných zahraničních výjezdech a soutěžích otevřely sboru dveře do mediálního světa, neboť byla realizována spolupráce na několika televizních pořadech či rozhlasových relacích.²⁷³ Samozřejmě jsou i zdárné výkony na mezinárodních sborových soutěžích. Dnes se o úspěchy sboru starají zejména sbormistři Helena Stojaníková a Tomáš Motýl. Svěřence vychovávají ve čtyřech samostatných odděleních, která navštěvuje přibližně 200 dětí. Členové sboru společně zkoušejí dvakrát týdně.

²⁷² O sboru Jitro. *Jitro* [online]. 2012 [cit. 2012-01-05]. Dostupné z: http://www.jitro.cz/strana.php?page=o_sboru

²⁷³ Jak to vlastně bylo. *Motýli Šumperk: Dětský pěvecký sbor* [online]. 2007 [cit. 2012-01-05]. Dostupné z: <http://www.motyli-sumperk.cz/ria/?flash>

Pueri Gaudentes

Pueri Gaudentes je pražským chlapeckým sborem, který vznikl v roce 1990 na popud Zdeny Součkové při Základní umělecké škole v Šimáčkově ulici. Sbormistryně těleso přivedla k mezinárodním úspěchům, když se svými svěřenci získala několik prestižních ocenění na soutěžích, např. v roce 1996 a 2006 v Belgii, v roce 1997 v Itálii. Nejen tato ocenění se stala důvodem pro četná pozvání do zemí Evropy, ale i na jiné kontinenty, zároveň umožnila spolupráci sboru s věhlasnými tělesy, sólisty i institucemi (Pražské jaro, Státní opera v Praze aj.).²⁷⁴ Hlavní sbor tvoří přibližně 80 chlapců v dětském i mladistvém věku, kromě toho má sbor tři přípravná oddělení, diferencovaná podle věku, kam dochází přibližně 130 chlapců. Repertoár a zvuk sboru je zaznamenán na několika hudebních nosičích, těleso však spolupracuje i s rozhlasem a televizí. Týdenní program sboru obsahuje jednu zkoušku společnou, jednu dělenou a hlasovou výchovu.

Severáček

Nejdelší historii ze zúčastněných sborů má liberecký Severáček. Jeho zakladateli byli Jiřina a Milan Uherkovi, kteří v roce 1958 sestavili těleso, jehož věhlas během krátké doby překročil hranice tuzemska. Sbor se pravidelně umisťuje na předních příčkách při sborových kláních, spolupracuje s významnými interprety a instrumentálními tělesy. Ačkoliv sbor v roce 1997 převzali Petr a Silvie Pálkovi, kvalitu se jim podařilo udržet. Těleso tak reprezentuje českou kulturu po celém světě.²⁷⁵ O významu Severáčku pro Česko svědčí i účast na Expo 2005 v Japonsku. Samozřejmostí je nahrávání hudebních nosičů s repertoárem rozličných stylů a žánrů, ale i účinkování v rozhlase a televizi. V současnosti sbor vedený Silvií Pálkovou čítá přibližně 300 členů ve třech odděleních a sboru hlavním, což je model, který byl jinými sbory převzat právě od tohoto tělesa. Členové hlavního sboru docházejí dvakrát týdně na zkoušky a jednou týdně na hlasovou výchovu.

²⁷⁴ Základní informace a historie sboru. *Sbor Pueri Gaudentes* [online]. 2012 [cit. 2012-01-05]. Dostupné z: <http://www.pueri.cz/historie.htm>

²⁷⁵ Vznik a historie dětského pěveckého sboru Severáček. *Severáček: liberecký dětský sbor ZUŠ* [online]. 2012 [cit. 2012-01-05]. Dostupné z: http://www.severacek.cz/frame_cz.php?caller=title

Frekvenční analýza sociografických údajů u výzkumné a kontrolní skupiny

Baterie dotazníků v úvodu obsahovala otázky pro zjištění sociografických údajů, které se při zpracovávání výsledků staly nezávislými proměnnými. Respondenti uváděli pohlaví, věk, počet let docházení do dětského pěveckého sboru, případnou hru na hudební nástroj, docházení do jiných zájmových kroužků, touhu věnovat se hudbě v budoucnu. Další blok zjišťoval rodinné prostředí, konkrétně rodinný stav rodičů, počet a konstelaci sourozenců, vzdělání otce a matky, zda rodiče či sourozenci hrají na nějaký hudební nástroj či zpívají.

V tabulce 15 je uveden počet respondentů z jednotlivých pěveckých sborů. Výzkumný vzorek obsahoval 30 % chlapců a 70 % dívek. Ve dvou případech (Bonifantes a Pueri Gaudentes) byli reprezentanti sboru pouze mužského pohlaví, v jednom případě, ačkoli se jednalo o sbor smíšený (Jitro), byly dotazované pouze dívky. Vyčíslení poměru chlapců a dívek z jednotlivých sborů obsahuje tabulka 15.

Tabulka 15 – Počet respondentů z jednotlivých sborů a jejich rozdělení podle pohlaví

Název sboru	Počet respondentů		Chlapci		Dívky	
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
Bonifantes	16	6,96	16	100,00	0	0,00
Carmina	42	18,26	5	11,90	37	88,10
Jitro	28	12,17	0	0,00	28	100,00
Motýli	52	22,61	11	21,15	41	78,85
Pueri Gaudentes	29	12,61	29	100,00	0	0,00
Severáček	63	27,39	8	12,70	55	87,30
Celkem	230	100,00	69	30,00	161	70,00

Nejvíce respondentů pocházelo z libereckého Severáčku a šumperských Motýlů (dohromady 50 %), nejnižší zastoupení ve vzorku měli zpěváci z Bonifantes.

Celkově byl výběrový soubor sestaven na základě příležitostného výběru²⁷⁶ uskutečněného sbormistry, u něž nelze v našem případě usuzovat na reprezentativnost z důvodu neexistujících statistických údajů o počtu dětských pěveckých sborů a jejich členů,²⁷⁷ zejména pak poměru chlapců a dívek. Pouze na základě empirické zkušenosti je možné předpokládat, že základní soubor členů dětských pěveckých sborů je také z většiny tvořen dívkami, a to i s ohledem na existenci pěveckých těles čistě chlapeckých.

Věk respondentů byl vymezen na interval jedenácti až patnácti let, a to z několika důvodů (uvedených také v kapitole 2): Dítě mladšího školního věku (6 až 10 let) není pro výzkum vhodné pro svůj krátký pobyt v pěveckém tělese, a tím menší odraz této instituce v osobnosti zpěváka. Jedinec v období pubescence (11 až 15 let) je vzhledem ke stadiu kognitivního vývoje lépe schopen odhadnout a pojmenovat své vlastnosti, schopnosti a dovednosti, což zaručí větší spolehlivost a validitu při vyplňování dotazníků. Rozvoj poznávacích procesů se odráží také ve větší kritičnosti a porozumění textu, žádoucí pro výzkumný záměr je i vyšší stupeň emoční zralosti a autonomie.²⁷⁸ Věková struktura respondentů je uvedena v tabulce 16.

Tabulka 16 – Věková struktura výzkumného vzorku

<i>Věk respondentů</i>	<i>Absolutní četnost</i>	<i>Relativní četnost</i>
11 let	80	34,78
12 let	71	30,87
13 let	27	11,74
14 let	28	12,17
15 let	24	10,44
Celkem	230	100,00

Nejvíce sboristů účastnících se výzkumu bylo ve věku 11 a 12 let, tvořili dohromady dvě třetiny všech respondentů (65,65 %). Ostatní věkové kategorie byly ve vzorku zastoupeny sobě podobným poměrem, tedy přibližně jedenácti

²⁷⁶ SKUTIL, Martin. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. Praha: Portál, 2011, s. 67.

²⁷⁷ Existují projekty, které se snaží o zmapování oblasti sborového zpěvu, jsou však např. založené na dobrovolnosti a informovanosti o projektu, a proto neposkytují informace úplné.

²⁷⁸ VÁGNEROVÁ, Marie a Jarmila KLÉGROVÁ. *Poradenská psychologická diagnostika dětí a dospívajících*. Praha: Karolinum, 2008, s. 54-56.

procenty. Absolutní i relativní četnosti frekvence podle věku respondentů jsou uvedeny v tabulce 16.

Jak je patrné z tabulky 17, výběrová skupina je z hlediska počtu let docházení do pěveckého sboru pestrá. Sestává z respondentů, kteří do sboru docházejí jeden rok až deset let a je tedy patrné, že respondenti započali navštěvování sboru v různém věku, a to i před nástupem povinné školní docházky.

Tabulka 17 – Počet respondentů podle počtu let docházení do sboru

<i>Roky docházení do sboru</i>	<i>Absolutní četnost</i>	<i>Relativní četnost</i>
1	7	3,04
2	15	6,52
3	23	10,00
4	26	11,30
5	37	16,09
6	42	18,26
7	32	13,91
8	19	8,26
9	23	10,00
10	6	2,61
Celkem	230	100,00

Dvě třetiny respondentů kromě zpěvu ovládají i hru na hudební nástroj, jak ukazuje tabulka 18. Některé dětské pěvecké sbory koncipují svou činnost do větší šíře, preferují komplexní formování hudebnosti, a proto rozvíjejí u dětí kromě pěveckých dovedností i dovednosti instrumentální (např. hra na keyboard). V ostatních případech je hra na hudební nástroj motivována zájmem dítěte nebo jeho rodičů.

Tabulka 18 – Počet respondentů podle dovednosti hrát na hudební nástroj

<i>Hra na hudební nástroj</i>	<i>Absolutní četnost</i>	<i>Relativní četnost</i>
Ne	77	33,48
Ano	153	66,52
Celkem	230	100,00

Výběrová skupina obsahovala necelých 71 % respondentů, kteří kromě docházení do pěveckého sboru navštěvují i jiný zájmový kroužek, a to i přes skutečnost, že zkoušky a jiné přidružené aktivity zaštiťované sborem (nejčastěji hlasová výchova) mají v týdnu vyšší četnost. Jak je uvedeno v tabulce 19, necelých 30 % respondentů se jiných organizovaných volnočasových aktivit neúčastní.

Tabulka 19 – Počet respondentů podle docházení do jiných zájmových kroužků

<i>Docházení do jiných kroužků</i>	<i>Absolutní četnost</i>	<i>Relativní četnost</i>
Ne	67	29,13
Ano	163	70,87
Celkem	230	100,00

Z tabulky 20 vyplývá, že více než 90% tázaných zpěváků se chce v budoucnu věnovat hudbě. Menší část by ji ráda provozovala profesionálně (měla by se stát zdrojem jejich obživy), většina však jako zájmovou činnost ve svém volném čase. Výzkumný vzorek však obsahoval i ty jedince, kteří hudbu v budoucnu provozovat nechtějí.

Tabulka 20 – Počet respondentů podle touhy věnovat se hudbě v budoucnu

<i>Touha věnovat se hudbě v budoucnu</i>	<i>Absolutní četnost</i>	<i>Relativní četnost</i>
Profesionálně	49	21,30
Jako koníček	168	73,04
Vůbec	13	5,65
Celkem	230	100,00

Následující proměnné se netýkají respondentů samotných, ale jejich rodinných příslušníků.

Sboristé pocházeli v 78 % případů z rodin úplných, rodiče ostatních respondentů spolu nežijí. Konkrétní údaje jsou zaznamenány v tabulce 21.

Tabulka 21 – Počet respondentů podle rodinného stavu rodičů

<i>Rodinný stav rodičů</i>	<i>Absolutní četnost</i>	<i>Relativní četnost</i>
Žijí spolu	179	77,83
Nežijí spolu	51	22,17
Celkem	230	100,00

V dotazníku uváděli respondenti nejvyšší dosažené vzdělání rodičů. Nejčastější odpovědí bylo středoškolské vzdělání s maturitou u otce i matky, druhé nejpočetnější bylo zastoupení rodičů vysokoškolsky vzdělaných. Nejmenší podíl připadl na rodiče se základním vzděláním. Přesné údaje jsou uvedeny v tabulkách 22 a 23.

Tabulka 22 – Počet respondentů podle vzdělání otce

<i>Vzdělání otce</i>	<i>Absolutní četnost</i>	<i>Relativní četnost</i>
ZŠ	10	4,35
SŠ bez maturity	44	19,13
SŠ s maturitou	94	40,87
VŠ	82	35,65
Celkem	230	100,00

Tabulka 23 – Počet respondentů podle vzdělání matky

<i>Vzdělání matky</i>	<i>Absolutní četnost</i>	<i>Relativní četnost</i>
ZŠ	10	4,35
SŠ bez maturity	27	11,74
SŠ s maturitou	99	43,04
VŠ	94	40,87
Celkem	230	100,00

Respondenti v dotazníku uváděli, zda některý z jejich rodičů ovládá hru na hudební nástroj nebo zpívá. Většina uvedla, že jejich rodiče tyto hudební dovednosti nemají. Poměr rodičů zpívajících či hrajících na hudební nástroj byl ve prospěch matek (37,83 %), jak je uvedeno v tabulkách 24 a 25.

Tabulka 24 – Počet respondentů podle pěveckých či hudebně instrumentálních činností otce

<i>Hudební aktivita otce</i>	<i>Absolutní četnost</i>	<i>Relativní četnost</i>
Ano	51	22,17
Ne	179	77,83
Celkem	230	100,00

Tabulka 25 – Počet respondentů podle pěveckých či hudebně instrumentálních činností matky

<i>Hudební aktivita matky</i>	<i>Absolutní četnost</i>	<i>Relativní četnost</i>
Ano	87	37,83
Ne	143	62,17
Celkem	230	100,00

Poslední tři proměnné se týkaly sourozenců respondentů, a to jejich počtu, stáří a provozování hry na hudební nástroj či zpěvu. Více než polovina vzorku měla jednoho sourozence, následovali respondenti se dvěma a více sourozenci. Necelých 10 % výzkumného souboru tvořili jedináčci, jak je uvedeno v tabulce 26.

Tabulka 26 – Počet respondentů podle množství sourozenců

<i>Počet sourozenců</i>	<i>Absolutní četnost</i>	<i>Relativní četnost</i>
Žádný	19	8,26
Jeden	126	54,78
Dva a více	85	36,96
Celkem	230	100,00

Sourozenecké konstelace obsahuje tabulka 27.

Tabulka 27 – Počet respondentů podle sourozenecké konstelace

<i>Sourozenecká konstelace</i>	<i>Absolutní četnost</i>	<i>Relativní četnost</i>
Mladší	90	39,13
Starší	84	36,52
Mladší i starší	38	16,52
Žádní	18	7,83
Celkem	230	100,00

Poměr sourozenců respondentů, kteří hrají na hudební nástroj nebo zpívají a těch, kteří zmíněné dovednosti nemají, byl relativně vyrovnaný, jak ukazuje tabulka 28.

Tabulka 28 – Počet respondentů podle pěveckých nebo hudebně instrumentálních činností sourozenců

<i>Hudební aktivita sourozence/-ů</i>	<i>Absolutní četnost</i>	<i>Relativní četnost</i>
Ano	117	50,87
Ne	113	49,13
Celkem	230	100,00

Kontrolní skupina, která sloužila pro srovnání výsledků *Rohnerova dotazníku sebepojetí dítěte (PAQ)*, čítala 427 respondentů ve věkovém rozmezí od 11 do 16 let, ovšem sborový zpěv neprovozujících. Jednalo se o žáky základních škol v Královéhradeckém kraji. Pro výzkum byla použita datová matice převzatá z výzkumu Hoferkové.²⁷⁹ Chlapci tvořili 52 % vzorku (220 jedinců), zbylých 48 % respondentů byly dívky (207 jedinců). Poměr obou pohlaví je téměř vyrovnaný a proto lze předpokládat, že se překrývá s poměrem populace žáků druhého stupně základní školy. Kromě příslušnosti k pohlaví byl další variační proměnnou věk respondentů, který je uveden v tabulce 29.

Tabulka 29 – Věkové rozložení respondentů kontrolní skupiny

<i>Věk respondentů</i>	<i>Absolutní četnost</i>	<i>Relativní četnost</i>
11 let	18	4,21
12 let	60	14,05
13 let	66	15,46
14 let	99	23,19
15 let	164	38,41
16 let	20	4,68
Celkem	427	100,00

V kontrolní skupině byly nejvíce zastoupenými věkové kategorie čtrnácti a patnácti let (61,6 %), nejméně respondentů bylo jedenáctiletých (4,21 %).

V tabulce 30 je uveden rodinný stav rodičů dětí z kontrolní skupiny. Necelých 70 % rodičů respondentů žije spolu, zbytek vzorku má rodiče rozvedené.

²⁷⁹ HOFERKOVÁ, Stanislava. *Vztahy mezi sebehodnocením a životní a školní perspektivou žáka druhého stupně základní školy*. Olomouc, 2010. Disertační práce. Univerzita Palackého v Olomouci.

Tabulka 30 – Rodinný stav rodičů respondentů z kontrolní skupiny

<i>Rodiče respondentů</i>	<i>Absolutní četnost</i>	<i>Relativní četnost</i>
Spolu	294	68,85
Rozvedení	133	31,15
Celkem	427	100,00

V kontrolní skupině měli respondenti nejčastěji jednoho sourozence (až v 82 % případů), jedináčky bylo 12 % dětí. Absolutní a relativní četnosti jsou uvedeny v tabulce 31.

Tabulka 31 – Počet sourozenců respondentů z kontrolní skupiny

<i>Počet sourozenců</i>	<i>Absolutní četnost</i>	<i>Relativní četnost</i>
Žádný	51	11,94
Jeden	351	82,20
Dva a více	25	5,86
Celkem	427	100,00

5.4 Analýza dat

Následující kapitola obsahuje deskripci a interpretaci výsledků získaných jednotlivými výzkumnými nástroji: *Rohnerovou škálou sebehodnocení dítěte* (PAQ), *Klimatem pěveckého sboru* (KLIS) a vlastním dotazníkem *Subjektivní vnímání sborového zpěvu* (SVSZ). Dotazníková baterie obsahuje dohromady 97 položek, proto budou výsledky vyhodnocovány nikoli vůči každé položce zvlášť, ale v rámci dvanácti subškál dotazníků (PAQ: 7 subškál, KLIS: 3 subškály, SVSZ: 2 subškály), což umožní lepší orientaci ve zkoumaných jevech.

5.4.1 Způsob analýzy dat

Pro statistickou analýzu dat byl použit software MS Excel a NCSS 97. Oba programy jsou kompatibilní a umožňují vzájemné přemísťování dat. Dotazníky získaná data byla nejprve kódována do datové matice, aby se stala proměnnými umožňujícími kvantifikaci výsledků a použití statistických metod. Následně byla data podrobena frekvenční analýze, deskriptivní analýze, zjišťovány byly míry

středu (průměr, medián, ideální medián²⁸⁰) a variability (variační rozpětí, směrodatná odchylka, rozptyl). Pro porovnávání skupin dat bylo použito induktivních statistických postupů bivariačních, korelace, dále pak multivariační analýzy rozptylu (MANOVA), a to pomocí F-testovací statistiky rozdílnosti průměrů. Za účelem redukce dat byl třetí dotazník (SVSZ) podroben faktorové analýze získaných odpovědí pomocí metody ortogonální rotace varimax. Validita testu byla posuzována pomocí Cronbachova koeficientu alfa.

Studentův t-test je používán pro testování hypotéz mezi nominální dichotomickou a kardinální proměnnou, přičemž je předpokladem normální rozdělení souboru. Jedná se o metodu porovnávající aritmetické průměry u dvou souborů dat. Nulová hypotéza se zamítá tehdy, má-li testovací charakteristika t menší hodnotu než $t_{0,95}$.²⁸¹

Korelační analýza se používá pro posouzení těsnosti vztahu mezi proměnnými, kterou vyjadřuje hodnota korelačního koeficientu. Korelovat lze proměnné kardinální, a to pomocí testované charakteristiky γ . Pro účely výzkumu byl použit Pearsonův korelační koeficient r , který nabývá hodnot -1 až 1 a jeho velikost poukazuje na statistickou závislost. Negativní koeficient znamená negativní vztah.²⁸² Korelační koeficient bude interpretován v závislosti na jeho hodnotě od velmi vysoké přes střední až velmi slabou závislost.²⁸³ Ačkoliv je obvyklé pracovat ve výzkumech s hodnotami korelačního koeficientu nad 0,40, budou vzhledem ke statistické signifikantnosti uvedeny i hodnoty nižší.

Analýza rozptylu (MANOVA) se provádí pro porovnání aritmetických průměrů u více skupin pomocí testovacího kritéria F . Používá se pro zjištění efektu faktoru na závisle proměnnou, příp. ovlivnění více nezávislých

²⁸⁰ Ideální medián lze použít, nejsou-li k dotazníku stanovené normy. Počítá se vynásobením počtu položek a stupňů škály, tento výsledek se vydělí dvěma a přičte se hodnota 0,5.

²⁸¹ SKUTIL, Martin. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. Praha: Portál, 2011, s. 176.

²⁸² CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada Publishing, 2007, s. 115.

²⁸³ Podle Chráska (2007, s. 105) je velmi vysoká závislost dána koeficientem korelace $1,0 \square r \geq 0,90$, vysoká závislost $0,90 \square r \geq 0,70$, střední závislost $0,70 \square r \geq 0,40$, nízká závislost $0,40 \square r \geq 0,20$ a velmi slabá závislost $0,20 \square r \geq 0,00$.

proměnných.²⁸⁴ Aplikovat se dá na nominální polytomické a kardinální proměnné, které mají normální rozdělení. Nulová hypotéza je zamítnuta v případě, že je testovací charakteristika F větší než $F_{0,95}$.²⁸⁵

Faktorová analýza je metodou, která umožňuje redukci dat, neboť sdružuje jednotlivé proměnné a vytváří tak proměnné nové.²⁸⁶ Díky této metodě lze identifikovat, které základní, obecné proměnné se v měřeních projevují.²⁸⁷ V našem výzkumu byla použita ortogonální rotace varimax, která „*minimalizuje počet proměnných, které mají vysoké zátěže s každým společným faktorem.*“²⁸⁸

Cronbachův koeficient alfa je údaj, který demonstruje spolehlivost měření testu. Může nabývat hodnot od 0 do +1, kde 0 znamená nulovou reliabilitu a 1 reliabilitu maximální.

5.4.2 Rohnerova škála sebehodnocení dítěte (PAQ)

Dotazník zjišťuje subjektivní posuzování vlastní hodnoty respondenta v sedmi oblastech: negativní sebeocení, negativní sebehodnocení schopností, hostilita a agresivita, závislost, emoční inhibovanost, emoční labilita, pesimismus.

Tabulka 32 obsahuje statisticky signifikantní rozdíly identifikované ve všech sedmi subškálách, které metoda měřila.

²⁸⁴ HENDL, Jan. *Přehled statistických metod zpracování dat: analýza a metaanalýza dat*. Praha: Portál, 2006, s. 338.

²⁸⁵ SKUTIL, Martin. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. Praha: Portál, 2011, s. 176.

²⁸⁶ HENDL, Jan. *Přehled statistických metod zpracování dat: analýza a metaanalýza dat*. Praha: Portál, 2006, s. 474.

²⁸⁷ CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada Publishing, 2007, s. 141.

²⁸⁸ HENDL, Jan. *Přehled statistických metod zpracování dat: analýza a metaanalýza dat*. Praha: Portál, 2006, s. 477.

Tabulka 32 – Porovnání výsledků PAQ u výzkumné a kontrolní skupiny²⁸⁹

Subškála	t-test	Sboristé		Nesboristé ²⁹⁰	
		Průměr	Standardní odchylka	Průměr	Standardní odchylka
Negativní sebeocenění	19,30**	11,88	3,32	16,95	3,15
Negativní sebehodnocení schopností	16,79**	12,94	2,61	16,48	2,56
Hostilita a agresivita	8,39**	12,65	3,62	15,13	3,61
Závislost	8,89**	16,51	2,59	14,50	2,85
Emoční inhibovanost	18,74**	12,28	3,11	16,94	3,00
Emoční labilita	7,50**	12,10	2,97	13,94	3,01
Pesimismus	23,86**	10,89	3,18	17,72	3,66

** p > 0,01

Výsledky subškály *negativní sebeocenění* poukazují na skutečnost, že děti navštěvující pěvecký sbor mají příznivější sebepojetí. Jsou spokojenější se svou osobou, věří si, jsou vyrovnanější a otevřenější. Pěvecký sbor jako sociální skupina uspokojuje u jedince množství základních sociálních potřeb, např. potřebu někam patřit, potřebu sounáležitosti, potřebu komunikace, úcty aj. a díky tomuto koníčku si děti kolem sebe tvoří poměrně stabilní sociální síť, která se stává oporou a pomáhá zvládat už tak složitá období, kterým je pubescence. Dítě se v tomto zájmově homogenním kolektivu učí vycházet s vrstevníky, sdílí své zážitky, tvoří si přátelství, a tak získává potřebnou sebejistotu.

Příznivější výsledky sboristů byly identifikovány i v subškále *negativní sebehodnocení schopností*. Schopnosti jsou důležitým měřítkem, neboť jedinec v tomto věku posuzuje svou celkovou hodnotu mj. podle toho, co umí. Běžné je srovnávání s vrstevníky, uvažování o sobě a o svých dovednostech a schopnostech, ať už vůči ostatním nebo v rámci individuálního pokroku. Výsledky ukazují, že děti, které nenavštěvují pěvecký sbor, hodnotí své schopnosti negativněji než děti z výzkumné skupiny. Sboristé získávají potvrzení vlastních kvalit, mj. od sbormistrů, příbuzných, kamarádů, kteří jejich dovednosti oceňují, což se odráží na jejich sebehodnocení. Sborové zpívání je

²⁸⁹ V tabulce jsou kurzívou odlišeny hodnoty vyššího aritmetického průměru, tedy vyššího výsledku v subškále.

²⁹⁰ Nesboristy jsou označeni členové kontrolní skupiny složené z respondentů, kteří se sborovému zpěvu nevěnují.

pro svůj charakter optimální příležitostí pro budování pozitivního sebehodnocení schopností, neboť při kolektivním zpěvu je podstatně méně ohroženo než při sólovém.

V oblasti *hostility a agresivity* vykazují sboroví zpěváci příznivější výsledky než kontrolní skupina. Dokážou lépe ovládat své negativní emoce, méně ubližují druhým, neopovrhují jimi, nejsou vůči nim podráždění, méně se u nich objevuje agrese obrácená proti lidem i předmětům. Děti se v kolektivu, kterým je pěvecký sbor, učí ohleduplnosti, ale také sebeovládání, cvičí se v mnoha sociálních dovednostech, jako je jednání a komunikování s lidmi, navazování vztahů či řešení konfliktů a utvářejí si pozitivní vlastnosti vztahující se k morálce, jako je respektování druhých a altruismus.

Jedinou oblastí, v níž měli sboroví zpěváci vyšší aritmetické průměry než nezpěváci, byla *závislost* na druhých. Vzhledem k výsledkům v ostatních oblastech je málo pravděpodobné, že větší emocionální závislost dětí v pěveckých sborech je způsobena zvýšenou úzkostností nebo nízkou sebejistotou. Spíše se jedná o důsledek direktivnějšího přístupu sbormistrů k dětem, které kromě rodiny a školy mají ve sboru další zkušenost s řízením jejich aktivit autoritou a jsou zvyklí, že za ně rozhodují jiní. V tomto věku obvykle dochází k emancipaci dítěte a k přesunu pozornosti z rodiny na vrstevníky. Jedná se o přirozený vývoj, který směřuje k začlenění do společnosti, neboť s vrstevníky se jedná o vztah založený na rovnocennosti. Výsledek subškály může být ovlivněn také složením výzkumného vzorku, a to z hlediska věku (65% výzkumného vzorku tvořily děti ve věku 11 a 12 let, ale ve skupině kontrolní tvořili převažující část respondenti ve věku 14 a 15 let) i pohlaví (70 % výzkumné skupiny tvořily dívky, které mají obecně větší tendenci k závislosti na druhých²⁹¹, ve skupině kontrolní byl poměr chlapců a dívek vyrovnaný).

V případě *emocionální inhibovanosti* vykazaly děti navštěvující pěvecký sbor v porovnání s kontrolní skupinou nezpěváků příznivější výsledky. Hudba je

²⁹¹ KARSTEN, Hartmut. *Ženy-muži: Genderové role, jejich původ a vývoj*. Praha: Portál, 2006, s. 63-69.

jedním z nejcitovějších umění, dokonce je emocionálně stimulační: emoce dokáže vyvolat, měnit (viz barokní afektová teorie). Při praktickém nácviu hudebních dovedností včetně zpěvu se pracuje s bohatou paletou terminologie odvozené právě od pocitů. Hudba tak dětem poskytuje nejen emocionální prožitky, ale díky ní se také učí pocity vyjadřovat, verbalizovat. Jedinci se tak stávají pro své okolí čitelnější, předvídatelnější, což usnadňuje hladký průběh interakcí.

V subškále zjišťující *emoční labilitu* vykazovali lepší výsledky opět sboristé. Jednou z determinantů vzniku emoční lability může podle Hartla a Hartlové být neschopnost získat uspokojení vlastním úsilím.²⁹² Sbor je však místem, kde společnou činností dochází naplnění potřeby úcty a sebeúcty, a jak již bylo výše zmíněno, sborový zpěv pozitivně ovlivňuje sebevědomí a hodnocení sebe sama. Děti se ve sboru díky bezpečnému prostředí a sociální opoře stávají odolnější vůči zátěži, jejich reakce jsou stabilnější a adekvátní podnětům, což zpětně vede k akceptaci ze strany kolektivu. Jedinci se ve sboru učí reagovat přiměřeně, regulovat svou emocionalitu, a stávají se tak zralejšími a vyrovnanějšími osobnostmi.

Výsledky subškály *pesimismus* se u skupiny výzkumné a kontrolní rozcházejí nejvíce. Děti navštěvující sbor vnímají život příznivěji, více očekávají kladný průběh, mají naději, že se budou věci dařit. Dětské sboristé jsou veselejší, vyrovnanější, na různých životních situacích hledají spíše kladné stránky a nepříjemnosti ve svém životě zvládají snadněji. Kladné sebehodnocení je jedním z faktorů, který ovlivňuje náhled na věci minulé i budoucí a dovoluje jedinci je adekvátně zpracovat a očekávat pozitivní. Optimističtější přístup k životu čerpají sboristé z bohatšího emočního, ale také sociálního života a z častějších zážitků úspěchu.

Při korelování výsledků dotazníku administrovaného sboristům s nezávislými proměnnými byly identifikovány závislosti uvedené v tabulce 33:

²⁹² HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000, s. 287.

Tabulka 33 – Korelace nezávisle proměnných a subškál PAQ

<i>Korelace</i>	<i>Negativní sebehodnocení schopností</i>	<i>Závislost</i>
Věk	X	-0,16*
Délka docházení do sboru	-0,13*	-0,13*

* p > 0,05

Čím starší sboristé jsou, tím u nich ubývá *závislosti* ($r = -0,16$). Tento jev odpovídá přirozenému ontogenetickému vývoji. Dítě v naší věkové skupině se postupně odpoutává od rodiny směrem k vrstevníkům a cílem tohoto komplikovaného procesu je získání autonomie a nezávislosti na druhých. V opačném případě může dojít k narušenému sebevývoji a nezralosti osobnosti. Stejná tendence je i u vzájemného vztahu délky navštěvování sboru a *závislosti* ($r = -0,13$).

Čím déle respondenti navštěvují pěvecký sbor, tím více u nich ubývá *negativního sebehodnocení schopností* ($r = -0,13$). S množением zkušeností ze sborového zpěvu si dítě buduje pozitivní ocenění svých schopností a dovedností, a to nejen hudebních, ale i sociálních.²⁹³

V tabulce 34 jsou uvedeny statisticky signifikantní výsledky zjištěné F-testem u subškály *negativního sebeocenění*, které je ovlivněno respondentovou hrou na hudební nástroj a vzděláním jeho matky. Věnuje-li se dítě hře na hudební nástroj, disponuje pozitivnějším sebeoceněním než jedinec, který tuto hudební aktivitu neprovozuje. Průměry získané v subškále klesají s rostoucím dosaženým vzděláním matky.

Tabulka 34 – Statisticky signifikantní výsledky analýzy rozptylu subškály *negativního sebeocenění*

<i>Negativní sebeocenění</i>	<i>Hra na nástroj</i>		<i>Vzdělání matky</i>	
F-test	6,72*		2,83*	
Průměr	Ne	12,68	ZŠ	13,20
	Ano	11,48	SŠ bez maturity	13,19
			SŠ s maturitou	11,92
			VŠ	11,32

* p > 0,05

²⁹³ Ve všech případech se jedná o velmi slabé závislosti. CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu. základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada Publishing, 2007, s. 105.

Analýza rozptylu ukázala na souvislost *negativního sebehodnocení schopností* a vzdělání otce. I v tomto případě se vztahovalo nižší dosažené vzdělání otce ke zvyšující se průměrné hodnotě ve škále, jak je uvedeno v tabulce 35.

Tabulka 35 – Statisticky signifikantní výsledky analýzy rozptylu subškály *negativního sebehodnocení schopností*

<i>Negativní sebehodnocení schopností</i>	<i>Vzdělání otce</i>	<i>Sbor</i>		
F-test	3,92*	3,41*		
Průměr ²⁹⁴	ZŠ	15,50	Bonifantes	12,44
	SŠ bez maturity	13,00	Carmina	14,26
	SŠ s maturitou	12,97	Jitro	12,11
	VŠ	12,56	Motýli	12,73
			Pueri G.	13,28
			Severáček	12,57

* $p > 0,05$

Analýza rozptylu výsledků subškály *hostilita a agresivita*, uvedených v tabulce 36, potvrdila statisticky významné rozdíly u jednotlivých zúčastněných sborů. Nejvyšší zjištěné skóre subškály se týkalo dětského pěveckého sboru Carmina, dále pak Pueri Gaudentes, naopak nejnižší hodnota byla identifikována v Jitru a Bonifantes.

Tabulka 36 – Statisticky signifikantní výsledky analýzy rozptylu subškály *hostility a agresivity*

<i>Hostilita a agresivita</i>	<i>Sbor</i>	
F-test	4,19*	
Průměr	Bonifantes	11,75
	Carmina	14,67
	Jitro	11,36
	Motýli	12,27
	Pueri Gaudentes	13,14
	Severáček	12,21

* $p > 0,05$

V tabulce 37 jsou uvedeny průměrné hodnoty subškály *závislosti* v jednotlivých zúčastněných sborech. Rozdíly byly analýzou rozptylu identifikovány jako statisticky významné. Pěveckým sborem s nejvyšší hodnotou

²⁹⁴ Kurzívou jsou zvýrazněné hodnoty nejvyššího a nejnižšího průměru.

závislosti je Carmina a Pueri Gaudentes, nejnižší skóre vykazují Motýli a Bonifantes.

Tabulka 37 – Statisticky signifikantní výsledky analýzy rozptylu subškály *závislosti*

<i>Závislost</i>	<i>Sbor</i>	
F-test	2,96*	
Průměr	Bonifantes	16,00
	Carmina	17,40
	Jitro	16,54
	Motýli	15,52
	Pueri Gaudentes	16,93
	Severáček	16,67

* $p > 0,05$

Subškála *emoční lability* se ve vzorku našich respondentů vztahuje ke vzdělání matky, což je doloženo v tabulce 38. Nejnižších hodnot nabývá tato kategorie u dětí matek vysokoškolsky vzdělaných, nejvyšších u dětí matek se středoškolským vzděláním bez maturity.

Tabulka 38 – Statisticky signifikantní výsledky analýzy rozptylu subškály *emoční lability*

<i>Emoční lability</i>	<i>Vzdělání matky</i>	
F-test	2,81*	
Průměr	ZŠ	12,60
	SŠ bez maturity	13,22
	SŠ s maturitou	12,30
	VŠ	11,51

* $p > 0,05$

5.4.3 Klima pěveckého sboru (KLIS)

Adaptovaný dotazník *Klima sboru* (KLIS) čerpá z Laškova dotazníku *Klima třídy* (KLIT). Výzkumný nástroj v souladu se svým inspiračním zdrojem zjišťuje suportivní klima sboru, nízkou motivaci k výkonu a tendenci členů k sebeprosazení.

V tabulce 39 jsou uvedeny aritmetické průměry zúčastněných dětských pěveckých sborů, získané v jednotlivých měřených oblastech. Ačkoliv oproti původní verzi není adaptovaný dotazník osazen normami, byly výsledky převedeny na steny určené pro školní třídu, aby umožnily přibližnou orientaci v pásmech průměru, nadprůměru či podprůměru. Tento postup byl zvolen

z důvodu nastínění specifík klimatu dětských pěveckých sborů vůči školní třídě, ačkoliv lze předpokládat, že normy pěveckých sborů by z důvodu odlišností vůči třídě nabývaly specifických hodnot.

Tabulka 39 – Statisticky signifikantní výsledky sborů v jednotlivých subškálách KLIS včetně stenových hodnot a mediánu²⁹⁵

Sbor	Suportivita			Nízká motivace k výkonu			Sebeprosazení		
	Průměr	Sten	Medián	Průměr	Sten	Medián	Průměr	Sten	Medián
Bonifantes	36,13	6	37	22,63	5	23	15,50	5	15
Carmina	38,90	7	39	23,52	5	24	15,33	5	15
Jitro	41,39	8	43	21,07	5	22	14,39	4	15
Motýli	39,13	7	39,5	20,88	4	21	14,02	4	14
Pueri Gaudentes	35,76	6	36	22,76	5	23	15,31	5	15
Severáček	37,73	6	38	22,35	5	23	14,32	4	14
Všechny	38,35	7	38,5	22,15	5	22	14,65	4	15
F-test	3,58*			2,95*			2,33*		
Ideální Medián	24,5			18,5			12,5		

* p > 0,05

Steny původního dotazníku *Klima třídy* (KLIT) mají rozsah od 1 do 10. Hodnoty 1 až 4 znamenají nízký výskyt sledovaného jevu, interval od 7 do 10 poukazuje na nadprůměrný výskyt. Normu tvoří steny 5 a 6. Celkové průměry všech sborů vyšly mimo normální oblast výskytu ve dvou ze tří prvků klimatu. Nadprůměrný je výskyt *suportivity*, naopak podprůměrné hodnoty vykazuje oblast *sebeprosazení*. *Nízká motivace k výkonu* je v normálu.

Jak je patrné z tabulky 39, v subškále *suportivity* dosáhli nejvyšších hodnot respondenti z Jitra, následováni šumperskými Motýli, nejnižší skóre bylo zjištěno u chlapeckých sborů Pueri Gaudentes a Bonifantes. V oblasti *nízká motivace k výkonu* měli nejvyšší průměr respondenti z Carminy a Pueri Gaudentes, nejnižší hodnota byla identifikována u Jitra a Motýlů. Tendence k *sebeprosazení* je podle výsledků nejvíce patrná u Bonifantes a Carminy,

²⁹⁵ Hodnoty odlišené kurzívou představují nejvyšší a nejnižší výsledek dosažený v jednotlivých subškálách. Steny zvýrazněné tučně představují pásmo nadprůměrného či naopak podprůměrného výskytu sledované hodnoty.

nejméně u Motýlů a Severáčku. Ve všech případech se jednalo o rozdíly statisticky signifikantní na pětiprocentní hladině významnosti.

Supportivita se nachází v nadprůměrných číslech u třech sborů, u ostatních jsou hodnoty v normě, tedy žádný ze zkoumaných sborů v této oblasti nevykázal nízkou úroveň. Výroky, u nichž byly zjištěny v celém výzkumném souboru nejvyšší hodnoty aritmetických průměrů, jsou následující: 1. V našem sboru mám několik důvěrných přátel ($M = 3,47$), 2. S většinou sboru je příjemné se sejít i mimo zkoušky na společné akci ($M = 3,43$), 3. Když jde o nějakou důležitou věc, většina členů v našem sboru se dovede sjednotit ($M = 3,39$). Nejvíce je supportivita sboru vnímána v souvislosti se vztahy mezi členy. Má-li jedinec ve sboru spřízněné osoby, těší se na zkoušky a jiné aktivity sboru, dokonce tyto kamarády vyhledává i mimo sbor. Podíl na supportivitě v pěveckém sboru má i to, že se jedná o volnočasovou aktivitu, která je pro dítě dobrovolnou, dělá ji z vlastního zájmu. Hodnota supportivity změřená ve sborech má zároveň vztah k ontogenetickému období, v němž se pozornost pomalu přesunuje z rodičů na vrstevníky, s nimiž dítě ve sboru vytváří dílčí neformální skupinky.²⁹⁶ Dalším činitelem podílejícím se na vnímání vysoké supportivity zkoumaných sborů je věková heterogenita, tedy podpora plynoucí z přítomnosti „služebně“ starších sboristů, kteří mají více zkušeností a dokážou mladším v leccěms poskytnout pomoc či poradit, příp. usnadnit adaptaci na nové prostředí.

Respondenti ze sledovaného souboru vykázali průměrné hodnoty v oblasti *nízké motivace k výkonu*. V pěti případech byly výsledky v normě, v jednom se jednalo o nízký výskyt měřeného jevu. V této subškále nebyl shledán významnější rozdíl od norem stanovených pro školní třídu. Tendence sboristů k průměrnosti a vyhnutí se neúspěchu nemají v porovnání s průměrnou školní třídou žádná specifika. Výroky faktoru s nejvyšším skóre jsou následující: 1. Chci se vyhnout neúspěchu ve sboru ($M = 3,41$), 2. Když mám zazpívat novou část skladby, mívám strach, netroufnu si na to ($M = 2,67$), 3. Nejlepší je ve sboru na sebe příliš neupozorňovat, být spíše v průměru ($M = 2,65$). V této

²⁹⁶ Zde je možné zkreslení způsobené věkovým omezením respondentů a tedy nekompletním zmapováním jednotlivých sborů.

subškále hraje roli sám charakter sborového zpěvu, který je postaven na „průměrnosti“ či „stejnosti“ všech zpěváků, což vede k očekávanému výsledku jednotného a celistvého zpěvu.

U faktoru *sebeprosazení* byl celkový výsledek všech sborů v podprůměrných hodnotách. Při analýze rozdílů mezi jednotlivými sbory bylo zjištěno, že polovina sborů se nachází v pásmu průměru a druhá v pásmu podprůměrném. Výroky s nejvyššími hodnotami aritmetických průměrů jsou následující: 1. Když vím, že něco umím, nebojím se to ve sboru ukázat ($M = 2,98$), 2. Obvykle se cítím dost výkonný, mám pocit, že dosáhnu dobrých výsledků ($M = 2,88$), 3. Rád bych měl ve sboru nějaké sólo ($M = 2,85$). Faktor sebeprosazení je nejvíce sycen přesvědčením o vlastních kvalitách, které by jedinec rád prezentoval před druhými. K tomu však není ve sboru moc příležitostí, neboť je žádoucí podřízení se a kooperace v zájmu kvalitního společného výsledku, kterým je jednotná, vyrovnaná interpretace a vyvážený, vyzrálý projev sboru. Jedinec, který se bude snažit prosadit, bude tuto jednodušnost a celistvost narušovat, proto jsou tyto tendence korigovány.

Korelační analýza sociálněpsychologického klimatu sboru a nezávislých proměnných prokázala závislost u věku a délky docházení do sboru. Ve všech případech se jednalo o korelační koeficienty z oblasti velmi slabé závislosti, přesto však nad kritickou hodnotou. Koeficienty jsou uvedeny v tabulce 40. S přibývajícím věkem sboristů ($r = -0,12$) a délkou jejich pobytu ve sboru ($r = -0,18$) ubývá *nízké motivace*. S narůstajícím věkem ($r = -0,17$) a délkou sborové praxe ($r = -0,17$) klesá *sebeprosazení*, dochází tedy k rozvoji spolupráce. Počet let strávených ve sboru pozitivně koreluje se *supportivní složkou klimatu* ($r = 0,17$). Čím déle je dítě členem sboru, tím více jej vnímá jako skupinu lidí, v nichž má sociální oporu, rozšiřuje si sociální síť o vztahy, které mnohdy trvají i dlouho po opuštění tělesa, vnímá soudržnost skupiny a z toho plynoucí pocit bezpečí.

Tabulka 40 – Korelace nezávisle proměnných a subškál KLIS

<i>Korelace</i>	<i>Suportivní klima sboru</i>	<i>Nízká motivace k výkonu</i>	<i>Sebeprosazení</i>
Věk	X	-0,12*	-0,17*
Délka docházení do sboru	0,17*	-0,18*	-0,17*

* p > 0,05

Při testování statistických hypotéz byla zjištěna souvislost mezi *suportivním klimatem sboru* a pohlavím, jak je uvedeno v tabulce 41. Více jako podporující vnímají pěvecký sbor dívky, které jsou oproti chlapcům obecně orientovány spíše na vztahy. Relace byla potvrzena i u touhy věnovat se hudbě v budoucnu. Čím větší roli hraje hudba v očekávané budoucnosti, tím více je prostředí sboru vnímáno jako podporující, neboť pomáhá v rozvíjení těch schopností a dovedností, které bude jedinec v budoucnu využívat.

Tabulka 41 – Statisticky signifikantní výsledky analýzy rozptylu subškály *suportivního klimatu sboru*

<i>Suportivní klima sboru</i>	<i>Pohlaví</i>	<i>Touha věnovat se hudbě v budoucnu</i>	
F-test	8,08*	4,89*	
Průměr	Chlapec	36,67	Profesionálně 39,16
	Dívka	39,07	Jako koníček 38,48
			Vůbec 33,54

* p > 0,05

V tabulce 42 jsou zaznamenány statisticky významné rozdíly týkající se vztahu mezi *nízkou motivací k výkonu* a touhou věnovat se hudbě v budoucnu. Bylo potvrzeno, že výsledky v této subškále klimatu sboru jsou vyšší tehdy, nemá-li jedinec zájem provozovat hudbu ani profesionálně, ani jako koníček.

Tabulka 42 – Statisticky signifikantní výsledky analýzy rozptylu subškály *nízká motivace k výkonu*

<i>Nízká motivace k výkonu</i>	<i>Touha věnovat se hudbě v budoucnu</i>	
F-test	4,37*	
Průměr	Profesionálně	21,41
	Jako koníček	22,15
	Vůbec	24,92

* p > 0,05

Sebeprosazení jedince v rámci skupiny se vztahuje k touze věnovat se hudbě v budoucnu. V případě, že uvažuje jedinec o profesionální dráze hudebníka, je hodnota sebeprosazení vyšší. Naopak absence hudebních aspirací má vztah k nižším výsledkům subškály, což je patrné z tabulky 43.

Tabulka 43 – Statisticky signifikantní výsledky analýzy rozptylu subškály *sebeprosazení*

<i>Sebeprosazení</i>	<i>Touha věnovat se hudbě v budoucnu</i>	
F-test	5,24*	
Průměr	Profesionálně	15,45
	Jako koníček	14,54
	Vůbec	13,08

* $p > 0,05$

5.4.4 Subjektivní vnímání sborového zpěvu (SVSZ)

Dotazník vlastní konstrukce obsahuje 28 výroků, které byly pomocí faktorové analýzy seskupeny do dvou kategorií, nazvaných Sbor jako přínos a Sbor jako nutnost (viz kapitola 5.2).

V tabulce 44 jsou uvedeny míry polohy a variability u obou výrokových clusterů.

Tabulka 44 – Výsledky sborů ve faktorech dotazníku SVSZ

<i>Míry polohy a variability sborů</i>	<i>Faktor 1 – Sbor jako přínos</i>	<i>Faktor 2 – Sbor jako nutnost</i>
Průměr všech sborů	55,05	25,72
Sm. odchylka všech sborů	12,38	7,90
Medián všech sborů	56	25
Ideální medián	45,5	30,5
Medián Bonifantes	50,5	30,5
Medián Carmina	59	23
Medián Jitro	62	25,5
Medián Motýli	56	22
Medián Pueri Gaudentes	51	28
Medián Severáček	52	25

Jak je uvedeno v tabulce 44, srovnání mediánů jednotlivých pěveckých těles s ideálním mediánem (IMed = 56) ukazuje, že u prvního faktoru se všechny sbory pohybují v nadprůměru. V případě druhého faktoru jsou výsledky variabilnější. Pod hranicí ideálního mediánu (IMed = 25) se nacházejí sbory

Carmina a Motýli, v oblasti průměru je Severáček a Jitro a nadprůměrné mediány se týkají chlapeckých sborů Pueri Gaudentes a Bonifantes. Při analýze rozptylu bylo zjištěno, že jsou rozdíly mezi sbory statisticky významné, jak ukazuje tabulka 45 a 46.

První faktor sdružuje kladné stránky sborové činnosti, a to od pozitivních emocí a názorů na sbor až ke konkrétnímu chování těmito city vyvolanému, proto byl nazván *sbor jako přínos*. Výroky s nejvyšším aritmetickým průměrem byly následující: 1. Jsem rád/a, když na koncert našeho sboru přijdou mí rodiče ($M = 4,87$), 2. Na sborová soustředění se těším ($M = 4,57$), 3. Jsem rád/a, když máme se sborem vystoupení ($M = 4,47$). Kladný přístup ke sboru vychází z uvědomování si sociálních, ale i osobních výhod ze zpívání pramenících. Těmi je např. akceptace ze strany rodičů, sbormistra, sboristů a kamarádů, nebo vnímání přínosu sboru pro vlastní seberozvoj, seberealizaci. Soupis všech položek faktoru je uveden v tabulce 11. Výsledky naznačují, jaké motivy a postoje hrají u dětských zpěváků významné role. Nejvíce si respondenti cení toho, když jejich rodiče navštíví sborové vystoupení. Pro dítě je motivační, když může s rodiči sdílet tento významný okamžik a je od nich pochváleno za to, co se naučilo, neboť přípravě věnovalo mnoho času a energie. Ačkoliv byla v dotazníku i otázka týkající se oblíbenosti sborových zkoušek ($M = 3,92$), podle dosažených průměrů preferují děti soustředění více než zkoušky. Poskytují více času a příležitostí pro společenský život a děti tak mohou se svými kamarády trávit delší dobu. Obliba soustředění nevychází pouze z intenzivnějších pěveckých aktivit, ale i z množství sekundárně působících sociálních aspektů, jako je např. organizovaně i výběrově trávený volný čas, který přispívá k budování vztahů v horizontálním i vertikálním směru (mezi sboristy navzájem; mezi sboristy a vedením). Sborová soustředění produkují okolnosti, za nichž dochází ke kvalitativním, ale i kvantitativním změnám v oblasti interpersonálních vztahů, což se odráží v dětské psychice, např. v sebepojetí, motivech, postojích či hodnotách, ale i na výkonech celého sboru. Na třetí pozici se umístilo tvrzení, že sboroví zpěváci se těší na veřejná vystoupení. Jedná se o metu, k níž směřuje veškerá práce a píle při nácviku. Vystoupení jsou tím, co se podílí na utváření smysluplnosti sborové činnosti. Zpěv samotný nemusí být

nejdůležitějším motivem, ale jsou to právě pocit pospolitosti a okamžiky uznání, které se stávají hybným faktorem věnování se koníčku, jakým je sborový zpěv.

Druhý faktor sdružuje ty položky dotazníku, které se vztahují spíše k negativním jevům ve sboru se vyskytujícím, proto byl nazván *sbor jako nutnost*. Soupis a přesné znění výroků je uvedeno v tabulce 12. Položky se týkají např. nepříznivé pozice ve sboru, výhrad ke způsobu vedení, vnímání osamocení (dítě se ve sboru cítí jako jednotlivec, nikoli jako součást celého tělesa) a přistupování ke sboru spíše z povinnosti. Nejvyšší aritmetický průměr druhého faktoru měly tyto položky: 1. Musím zpívat i to, co se mi nelíbí, co nemám rád/a ($M = 3,53$), 2. Starší členové sboru mají vždy pravdu a mladší je musí poslouchat ($M = 3,45$), 3. Sbormistr má své oblíbence ($M = 3,17$) Nejsilnější výroky faktoru se týkají nutnosti zpívat i ty skladby, k nimž dítě nemá vztah. Dalším jevem, který je obvyklý i v jiných sociálních skupinách než je sbor, je nutnost podřizovat se „služebně“ starším. Děti také vnímají, že ani před sbormistrem si nejsou všichni rovni, protože ten má své oblíbence, které preferuje.

Ačkoliv první z faktorů zastupuje kladné stránky ve sboru a druhý záporné, nejedná se o protiklady a nelze tvrdit, že sboristé jednotlivých těles vnímají sborovou činnost buď jako přínos nebo jako nutnost. Oba faktory se prolínají.

Při analýze rozptylu subškály sdružující položky kladů dětského pěveckého sboru, uvedené v tabulce 45, byl zjištěn vztah s touhou věnovat se hudbě v budoucnu. Očekává-li jedinec provozování hudby na profesionální úrovni, vnímá sbor příznivěji než je to u sboristy, který ve své budoucnosti žádné hudební aktivity neplánuje. Popisovaná subškála má vztah i ke vzdělání otce respondentů. Nejpriznivěji hodnotí sborovou činnost děti otců se středoškolským vzděláním bez maturity, nejméně přínosnou ji vidí potomci otců se vzděláním vysokoškolským. Statisticky významné rozdíly byly zjištěny také mezi jednotlivými sbory. Nejvyšší průměr subškály patří sboru Jitro, nejnižší chlapeckému sboru Bonifantes.

Tabulka 45 – Statisticky signifikantní výsledky analýzy rozptylu subškály *sbor jako přínos*

<i>Sbor jako přínos</i>	<i>Touha věnovat se hudbě v budoucnu</i>		<i>Vzdělání otce</i>		<i>Sbor</i>	
F-test	14,08*		3,05*		2,36*	
Průměr ²⁹⁷	Profesionálně	59,82	ZŠ	55,00	Bonifantes	49,69
	Jako koníček	54,79	SŠ bez mat.	57,84	Carmina	57,90
	Vůbec	40,46	SŠ s mat.	56,52	Jitro	58,57
			VŠ	51,87	Motýli	55,87
					Pueri G.	55,59
					Severáček	52,03

* p > 0,05

Častější registrování negativních jevů ve sboru bylo srovnáváno s proměnnými pomocí analýzy rozptylu, která identifikovala souvislost tohoto faktoru a pohlaví, což je zaznamenáno v tabulce 46. Vyššího aritmetického průměru dosáhli chlapci. Potvrdil se i vztah k hudebním činnostem matky. Děti matek s hudebními dovednostmi nevnímají sbor tolik jako nutnost, povinnost. Rozdíly lze identifikovat i mezi zúčastněnými tělesy. Nejvyšší průměrná hodnota byla naměřena u Bonifantů, nejnižší ve sboru Motýli.

Tabulka 46 – Statisticky signifikantní rozdíly ve výsledcích analýzy rozptylu subškály *sbor jako nutnost*

<i>Sbor jako nutnost</i>	<i>Pohlaví</i>		<i>Hudební činnosti matky</i>		<i>Sbor</i>	
F-test	12,40*		3,60*		5,41*	
Průměr	Chlapec	28,46	Ano	24,37	Bonifantes	30,69
	Dívka	24,55	Ne	26,64	Carmina	24,71
					Jitro	26,11
					Motýli	21,81
					Pueri G.	28,45
					Severáček	26,94

* p > 0,05

5.4.5 Korelace výzkumných nástrojů mezi sebou

Korelace jednotlivých subškál dotazníků *Rohnerova škála sebehodnocení dítěte*, *Klima sboru* a *Subjektivní vnímání sborového zpěvu* je uvedena v tabulce 47.

²⁹⁷ Kurzívou jsou vyznačeny nejvyšší a nejnižší aritmetické průměry subškály.

Tabulka 47 – Závislosti subškál PAQ, KLIS a SVSZ²⁹⁸

<i>Korelace*</i>	<i>NSO</i>	<i>NSS</i>	<i>HAG</i>	<i>ZAV</i>	<i>EMI</i>	<i>EML</i>	<i>PES</i>	<i>SKS</i>	<i>NMV</i>	<i>SPR</i>
<i>SKS</i>	-0,23	-0,16	-0,21	X	-0,30	-0,26	-0,33	X	X	X
<i>NMV</i>	0,38	0,30	0,40	X	0,32	0,35	0,34	X	X	X
<i>SPR</i>	-0,14	X	X	X	X	X	X	X	X	X
<i>SJP</i>	-0,14	X	-0,13	0,19	-0,22	-0,14	X	0,48	-0,31	0,22
<i>SJN</i>	0,25	0,18	0,26	X	0,17	0,18	0,20	-0,48	0,30	X

* $p > 0,05$

Korelace sebehodnocení dítěte (posuzováno dotazníkem PAQ) a prožívaného sociálněpsychologického klimatu sboru (posuzováno dotazníkem KLIS)

Ve vztahu k *suportivitě* byly zaznamenány pouze negativní korelační koeficienty. Nejvyšší se vyskytl u *pesimismu* ($r = -0,33$), *emoční inhibovanosti* ($r = -0,30$) a *emoční lability* ($r = -0,26$). Ve všech třech případech se jedná o záporné citové charakteristiky, které se odrážejí v celkovém ladění osobnosti, ale zároveň i v mezilidských interakcích. Záporná korelace se prokázala i vůči *negativnímu sebeocenění* ($r = -0,23$) *hostilitě a agresivitě* ($r = -0,21$) a *negativnímu sebehodnocení schopností* ($r = -0,16$). Dětské pěvecké sbory, v nichž převažuje suportivní klima, se vyznačují vzájemnou kooperací, dobrou komunikací, důvěrou, podporováním a povzbuzováním. Ve skupině existují kamarádské až přátelské vztahy, které jedinci poskytují zázemí a jistotu v situacích, které by mohly být ohrožující. To se podílí na charakteristikách sebepojetí, u nichž korelace potvrdila odklon od pesimismu. Podpůrné klima ve sboru snižuje také míru emoční inhibovanosti a lability. Jedinec se ve vlídném prostředí nebojí vyjadřovat své city, které jsou ostatně přirozenou součástí terminologického aparátu hudby. Emoční útlum bývá důsledkem nevhodného prostředí, v němž dítě vyrůstá, ovšem v kolektivu dětí ze sboru se jedinec díky nápodobě učí city projevovat, což zpětně ovlivňuje kvalitu vztahů a suportivitu skupiny. Emoční labilita se v podpůrném sboru vyskytuje také

²⁹⁸ NSO = negativní sebeocenění, NSS = negativní sebehodnocení schopností, HAG = hostilita a agresivita, ZAV = závislost, EMI = emoční inhibovanost, EML = emoční labilita, PES = pesimismus, SKS = suportivní klima sboru, NMV = nízká motivace k výkonu, SPR = sebesprosažení, SJP = sbor jako přínos, SJN = sbor jako nutnost

méně. Výsledky ukázaly i na souvztažnost sborové suportivity k hodnocení vlastních schopností, ale i k celkovému posouzení vlastní osoby, a to nejen v rámci kolektivu sboristů. Jedinec v tomto věkovém období má tendenci srovnávat sebe sama s ostatními a jedním z nejjednodušších způsobů je porovnávání schopností. Kladná zpětná vazba od sbormistra, ale i od ostatních sboristů přispívá k pozitivnímu náhledu na sebe sama a následně k odvaze pouštět se do nových věcí, k vlastnímu zdokonalování a rozvíjení. Celkově kladnější sebepojetí se odráží v otevřenosti a stabilitě, které zpětně podporují vznik sociální sítě, usnadňující zvládnutí nelehkého období rané adolescence.

Zde je naznačen důležitý rys korelace obecně: nelze s jistotou určit, která z veličin je příčinou a která důsledkem. Proto je třeba připomenout, že kladné emoční charakteristiky, jako je vyrovnanost, schopnost adekvátního projevení citů, pozitivní postoj k lidem, ale i přijetí sebe sama, mohou být podmínkou pro vytvoření suportivního klimatu v sociální skupině.

Oblast sociálněpsychologického klimatu, nazvaná *nízká motivace k výkonu*, která je charakteristická tendencí ke konformitě, pasivním zájmem o společnou práci a oslabením motivace, je ve výsledcích vztažena k totožným oblastem sebeuposuzování dítěte, jako tomu bylo u suportivity, ovšem tentokrát v hodnotách kladných. Nejvíce koreluje s *hostilitou a agresivitou* ($r = 0,40$), *negativním sebeoceněním* ($r = 0,38$) a *emoční labilitou* ($r = 0,35$), podobná čísla jsou ale i v oblasti *pesimismu* ($r = 0,34$), *emoční inhibovanosti* ($r = 0,32$) a *negativního sebehodnocení schopností* ($r = 0,30$). Je-li klima v dětském pěveckém sboru charakterizováno nízkou motivací, tedy snaží-li se sboristé na sebe neupozorňovat, vyhýbají-li se neúspěchu i úspěchu, chybí-li zapálení a aktivní spoluúčast na skupinových cílech, souvisí to se zápornými emočními charakteristikami a negativním vyhodnocením svých schopností, dovedností a postavení ve skupině sboristů. Nepřátelský postoj k druhým bývá důsledkem neuspokojení psychických potřeb, frustrace, nízké angažovanosti, a tím i povrchnějších vztahů, s čímž souvisí i emoční nevyrovnanost a utlumení.

Poslední složkou zjišťovanou dotazníkem KLIS je tendence k *sebeprosazení*, která negativně koreluje se *záporným sebeoceněním*

($r = -0,14$). Koeficient korelace je nízký, přesto lze tvrdit, že čím pozitivnější je sebeocenení a přesvědčení o vlastních možnostech, tím více se jedinec snaží prosadit a spoléhá na sebe sama.

Korelace sebehodnocení dítěte (posuzováno dotazníkem PAQ) a vnímání sborového zpěvu (posuzováno dotazníkem SVSZ)

Korelace získaných dat poukázala na souvislosti mezi jednotlivými oblastmi sebepojetí dítěte a vnímáním sboru. *Vnímání kladných stránek sboru* záporně koreluje s *hostilitou a agresivitou* jedince ($r = -0,13$), *negativním sebeocenením* ($r = -0,14$), *emoční inhibovaností* ($r = -0,22$), a *emoční labilitou* ($r = -0,14$). Pozitivní korelace byla zaznamenána u *emoční závislosti* ($r = 0,19$). Tyto výsledky jsou potvrzeny i v souvislosti s vnímáním *sboru jako nutnosti*, kde byla zjištěna pozitivní korelace s *hostilitou a agresivitou* ($r = 0,26$), *negativním sebeocenením* ($r = 0,25$), *negativním sebehodnocením schopností* ($r = 0,18$), *emoční inhibovaností* ($r = 0,17$), *emoční labilitou* ($r = 0,18$) a *pesimismem* dítěte ($r = 0,20$). Sebeocenení je mj. závislé na sociálním srovnávání a na zpětné vazbě z okolí. Pakliže dítě nemá pozitivní zpětnou vazbu na svou osobnost, může začít trpět pocity méněcennosti a úzkostí, která se odráží v citové nevyrovnanosti, utlumení (nejdříve negativních, později i pozitivních) emocí a nepřátelském postoji k druhým lidem. Takový jedinec je zároveň zvýšeně citlivý vůči chvále i pokárání, neboť obojí má velký dopad na jeho sebehodnocení, postoj k životu a očekávání vývoje událostí. Zmíněné skutečnosti se odrážejí ale i na motivaci k docházení do sboru: dítě si v něm není jisté a jeho vnímání je zaměřeno spíše na negativní stránky nebo sbor naopak vnímá jako příležitost.

Korelace prožívaného sociálněpsychologického klimatu sboru (KLIS) a vnímání dětského pěveckého sboru (SVSZ)

Vnímání kladů a *přínosu sboru* pozitivně koreluje se *suportivním klimatem sboru* ($r = 0,48$) a *sebeprosazením* ($r = 0,22$), záporná závislost byla

prokázána vůči *nízké motivaci k výkonu* ($r = -0,31$). Obsahem faktoru sbor jako přínos je mj. vztahová složka této aktivity, kdy účast jedince na sborovém zpěvu zároveň uspokojuje množství sociálních potřeb, jako jsou potřeba komunikace, potřeba někam patřit, potřeba kladných vztahů aj. Jedná se o výrazné motivy, které vedou dětské zpěváky k docházení do sboru, kde si postupně vybudují podporující sociální síť. Vnímá-li jedinec zpěv ve sboru jako přínosný, zvyšuje se jeho motivace, snaží se být v této aktivitě úspěšným, přestává mít obavy z neúspěchu a zvyšuje se i jeho tendence k sebeprosazení, k němuž přispívá bezpečné prostředí. Druhý faktor dotazníku SVSZ (*Sborový zpěv jako nutnost*) záporně koreluje se *supportivním klimatem sboru* ($r = -0,48$), naopak kladný vztah byl identifikován vůči *nízké motivaci k výkonu* ($r = 0,30$). Tyto výsledky potvrzují korelace uvedené výše. Ani v jednom případě nelze hovořit o vysoké závislosti, korelační koeficienty se pohybují v rozmezí závislosti střední až nízké.²⁹⁹

5.5 Verifikace hypotéz

V předchozím textu bylo ověřováno 19 nulových hypotéz, které demonstrovaly vztahy mezi výzkumnými proměnnými. Na základě empirické evidence jsme dospěli ke zjištěním, která nás vedla k jejich přijmutí či zamítnutí.

Hypotéza₀1: Není rozdíl v sebehodnocení u pubescentů, kteří se věnují sborovému zpěvu a u těch, kteří se mu nevěnují.

Hypotéza_A1: Existuje rozdíl v sebehodnocení u pubescentů provozujících sborový zpěv a u těch, kteří se sborovému zpěvu nevěnují.

Pomocí Studentova t-testu byly na jednocentní hladině významnosti zjištěny statisticky signifikantní rozdíly mezi výzkumnou skupinou sborových zpěváků a kontrolní skupinou jedinců, kteří sborové zpívání neprovozují. Tato skutečnost se týkala všech subškál *Rohnerova dotazníku sebehodnocení dítěte*, pomocí něhož byla data shromažďována. Jak je uvedeno v tabulce 32, děti

²⁹⁹ CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada Publishing, 2007, s. 105.

navštěvující pěvecký sbor vykazují příznivější sebehodnocení v oblasti *negativního sebeocení, negativního sebehodnocení schopností, hostility a agresivity, emoční inhibovanosti, emoční lability a pesimismu*. Jedinou oblastí, v níž dosáhli nižšího průměru jedinci, kteří do pěveckého sboru nedocházejí, byla kategorie *závislosti*.

Z těchto důvodů **zamítáme nulovou hypotézu a přijímáme hypotézu alternativní.**

Hypotéza₀₂: Výsledky získané pomocí adaptovaného dotazníku Klima sboru se neliší od stenové normy pro původní dotazník Klima třídy.

Hypotéza_{A2}: Výsledky získané pomocí adaptovaného dotazníku Klima sboru se liší od stenové normy pro původní dotazník Klima třídy.

Data pro ověření nulové hypotézy byla shromážděna v šesti pěveckých sborech pomocí adaptovaného dotazníku *Klima sboru*, aby byla podrobena analýze. Komparace se stenovými normami stanovenými pro školní třídy, jak je uvedeno v tabulce 39, poukázala na rozdíly v prožívaném sociálněpsychologickém klimatu mezi žáky školních tříd (daném stenovými normami) a členy dětského pěveckého sboru (po převodu výsledků na stenové normy třídy). Diference se týkaly vyšší *suportivity* a nižší tendence k *sebeprosazení*.

Proto se **nulová hypotéza zamítá a přijímá se hypotéza alternativní.**

Hypotéza₀₃: Mezi jednotlivými dětskými pěveckými sbory nejsou rozdíly v sebehodnocení jejich členů.

Hypotéza_{A3}: Mezi jednotlivými dětskými pěveckými sbory jsou rozdíly v sebehodnocení jejich členů.

Data shromážděná dotazníkem PAQ byla podrobena rozboru pomocí analýzy rozptylu, která na pětiprocentní hladině významnosti odhalila statisticky

signifikantní rozdíly, zobrazené v tabulkách 35, 36 a 37. Odlišnosti se týkaly tří ze sedmi subškál, a to *negativního sebehodnocení schopností, hostility a agresivity a závislosti*.

Proto **zamítáme nulovou hypotézu a alternativní hypotézu přijímáme.**

Hypotéza₀4: Mezi jednotlivými volnočasovými dětskými pěveckými sbory neexistují rozdíly ve sboristy prožívaném sociálněpsychologickém klimatu.

Hypotéza_A4: Mezi jednotlivými volnočasovými dětskými pěveckými sbory existují rozdíly ve sboristy prožívaném sociálněpsychologickém klimatu.

Pro ověření nulové hypotézy byla použita data získaná v šesti dětských pěveckých sborech adaptovaným dotazníkem KLIS, u nichž byla provedena multivariační analýza rozptylu. Jak je uvedeno v tabulce 39, její výsledek potvrdil odlišnosti na pětiprocentní hladině významnosti mezi zúčastněnými sbory ve všech třech subškálách výzkumného nástroje, tedy v *prožívané suportivitě sboru, nízké motivaci k výkonu i v sebeprosazení*.

Z toho důvodu lze **nulovou hypotézu zamítnout a přijmout** místo ní **hypotézu alternativní**.

Hypotéza₀5: Mezi jednotlivými dětskými pěveckými sbory nejsou rozdíly v subjektivním vnímání sborového zpěvu.

Hypotéza_A5: Mezi jednotlivými dětskými pěveckými sbory jsou rozdíly v subjektivním vnímání sborového zpěvu.

Výsledky dotazníku *Subjektivní vnímání sborového zpěvu (SVSZ)* byly podrobeny multivariační analýze rozptylu. Pro redukci dat a pro snazší vyhodnocení byla nejdříve provedena faktorová analýza, která identifikovala dva faktory: *sbor jako přínos a sbor jako nutnost*. U obou faktorů byly na pětiprocentní hladině významnosti potvrzeny statisticky významné rozdíly

mezi jednotlivými respondenty zúčastněných sborů, jak je uvedeno v tabulkách 45 a 46.

Nulovou hypotézu proto **zamítáme** a **přijímáme hypotézu alternativní**.

Hypotéza₀₆: Pohlaví respondentů nemá vliv na jejich sebehodnocení, na prožívané klima sboru a subjektivní vnímání sborového zpěvu.

Hypotéza_{A6}: Pohlaví respondentů má vliv na jejich sebehodnocení, na prožívané klima sboru a subjektivní vnímání sborového zpěvu.

K ověření nulové hypotézy posloužila multivariační analýza rozptylu, díky níž byl posouzen vztah mezi pohlavím respondentů a jejich výsledky v jednotlivých subškálách tří výzkumných nástrojů (PAQ, KLIS, SVSZ). Statistickým rozbohem byl na pětiprocentní hladině významnosti zjištěn vliv pohlaví na posuzování *supportivního klimatu sboru*, které jako podporující vnímají spíše dívky (tabulka 41) a vnímání *sboru jako nutnosti* chlapci (tabulka 46).

Nulová hypotéza může být proto **zamítnuta** a **přijímá se hypotéza alternativní**.

Hypotéza₀₇: Věk respondentů nemá vliv na sebehodnocení, prožívané klima pěveckého sboru a subjektivní vnímání sborového zpěvu.

Hypotéza_{A7}: Věk respondentů má vliv na sebehodnocení, prožívané klima pěveckého sboru a subjektivní vnímání sborového zpěvu.

Nulová hypotéza byla ověřována na pětiprocentní hladině významnosti pomocí Pearsonova korelačního koeficientu, který zjišťoval závislost mezi věkem respondentů a výsledky v jednotlivých dotaznících (PAQ, KLIS, SVSZ). Vztah se potvrdil u subškály *závislost* u dotazníku PAQ (tabulka 33), dále pak u subškál dotazníku KLIS *nízká motivace k výkonu* a *sebeprosazení* (tabulka 40).

Z toho důvodu **zamítáme nulovou hypotézu** a **přijímáme hypotézu alternativní**.

Hypotéza₀8: Počet let zpívání v dětském pěveckém sboru nemá vliv na sebehodnocení, prožívané klima pěveckého sboru a subjektivní vnímání sborového zpěvu.

Hypotéza_A8: Počet let zpívání v dětském pěveckém sboru má vliv na sebehodnocení, prožívané klima pěveckého sboru a subjektivní vnímání sborového zpěvu.

Pomocí Pearsonova korelačního koeficientu byla na pětiprocentní hladině významnosti testována závislost doby zpívání ve sboru a výsledků v jednotlivých dotaznících (PAQ, KLIS, SVSZ). Výsledky potvrdily, že mezi těmito proměnnými vztahy existují, a to vzhledem ke kategoriím z dotazníku PAQ *negativnímu sebehodnocení schopností a závislosti* (tabulka 33) a všem subškálám dotazníku KLIS, tedy *suportivnímu klimatu sboru, nízké motivaci k výkonu a sebeprosazení* (tabulka 40).

Proto lze **nulovou hypotézu odmítnout** a **přijmout hypotézu alternativní**.

Hypotéza₀9: Dovednost hry na hudební nástroj nemá vliv na sebehodnocení, prožívané klima pěveckého sboru a subjektivní vnímání sborového zpěvu.

Hypotéza_A9: Dovednost hry na hudební nástroj má vliv na sebehodnocení, prožívané klima pěveckého sboru a subjektivní vnímání sborového zpěvu.

Nulová hypotéza byla testována pomocí multivariační analýzy rozptylu, aby byly na pětiprocentní hladině významnosti zjištěny statisticky signifikantní rozdíly vztahu mezi hrou na hudební nástroj a výsledky v dotaznících PAQ, KLIS a SVSZ. Vztah byl potvrzen k *negativnímu sebeocnění* (dotazník PAQ), což je uvedeno v tabulce 34.

Nulovou hypotézu tedy **zamítáme** a **přijímáme hypotézu alternativní**.

Hypotéza₀10: Docházení do jiných zájmových kroužků nemá vliv na sebehodnocení, prožívané klima pěveckého sboru a subjektivní vnímání sborového zpěvu.

Hypotéza_A10: Docházení do jiných zájmových kroužků má vliv na sebehodnocení, prožívané klima pěveckého sboru a subjektivní vnímání sborového zpěvu.

Testování hypotézy o vztahu mezi navštěvováním jiných zájmových kroužků a hodnotami jednotlivých subškál dotazníků PAQ, KLIS, SVSZ nevedlo k indikaci statisticky významných výsledků. Nulová hypotéza byla otestována pomocí multivariační analýzy rozptylu na pětiprocentní hladině významnosti, přičemž nebyl evidován dostatek dokladů pro zamítnutí nulové hypotézy.

Z toho důvodu **nulovou hypotézu přijímáme.**

Hypotéza₀11: Touha věnovat se hudbě v budoucnosti nemá vliv na sebehodnocení, prožívané klima pěveckého sboru a subjektivní vnímání sborového zpěvu.

Hypotéza_A11: Touha věnovat se hudbě v budoucnosti má vliv na sebehodnocení, prožívané klima pěveckého sboru a subjektivní vnímání sborového zpěvu.

Pomocí multivariační analýzy rozptylu byla zjišťována souvislost mezi předpokládaným věnováním se hudbě v budoucnosti a výsledky v dotaznících PAQ, KLIS, SVSZ. Statisticky významné rozdíly, uvedené v tabulkách 41, 42, 43 a 45 byly na pětiprocentní hladině významnosti zjištěny vůči *supportivnímu klimatu sboru, nízké motivaci k výkonu a sebeprosazení* (dotazník KLIS) a vnímání *sboru jako přínosu* (dotazník SVSZ).

Nulovou hypotézu tedy **odmítáme** a **přijímáme hypotézu alternativní.**

Hypotéza₀12: Rodinný stav rodičů nemá vliv na sebehodnocení, prožívané klima pěveckého sboru a subjektivní vnímání sborového zpěvu.

Hypotéza_A12: Rodinný stav rodičů má vliv na sebehodnocení, prožívané klima pěveckého sboru a subjektivní vnímání sborového zpěvu.

Pro ověření nulové hypotézy byla provedena multivariační analýza rozptylu, která měla identifikovat rozdíly ve výsledcích respondentů v dotaznících PAQ, KLIS, SVSZ. Na pětiprocentní hladině významnosti neindikovala statisticky významné výsledky a nebyl tak získán dostatek dokladů o zamítnutí nulové hypotézy.

Proto **nulovou hypotézu přijímáme.**

Hypotéza₀13: Vzdělání rodičů nemá vliv na sebehodnocení, prožívané klima pěveckého sboru a subjektivní vnímání sborového zpěvu.

Hypotéza_A13: Vzdělání rodičů má vliv na sebehodnocení, prožívané klima pěveckého sboru a subjektivní vnímání sborového zpěvu.

Nulová hypotéza byla testována pomocí multivariační analýzy rozptylu na pětiprocentní hladině významnosti, a postihla vztah mezi stupněm vzdělání u otce a *negativním sebehodnocením schopností* (tabulka 35), také se ukázal být statisticky významným vztah ke vnímání *sboru jako přínosu* (tabulka 45). Zároveň existuje vztah mezi vzděláním matky a subškálami *negativní sebeocenění* (tabulka 34) a *emoční labilita* (tabulka 38), měřenými dotazníkem PAQ.

Na základě těchto zjištěných výsledků **zamítáme nulovou hypotézu a přijímáme hypotézu alternativní.**

Hypotéza₀14: Pěvecké či hudebně instrumentální dovednosti rodičů nemají vliv na sebehodnocení, prožívané klima pěveckého sboru a subjektivní vnímání sborového zpěvu.

Hypotéza_A14: Pěvecké či hudebně instrumentální dovednosti rodičů mají vliv na sebehodnocení, prožívané klima pěveckého sboru a subjektivní vnímání sborového zpěvu.

Pro identifikování případného vztahu mezi pěveckými či hudebně instrumentálními dovednostmi otce a matky a výsledky v měřených jevech bylo použito multivariační analýzy rozptylu, při níž bylo na pětiprocentní hladině významnosti zjištěno, že hudební aktivity matky se vztahují k vnímání *sboru jako nutnosti* (dotazník SVSZ). Hodnoty jsou uvedeny v tabulce 46.

Proto lze **nulovou hypotézu zamítnout a přijmout hypotézu alternativní.**

Hypotéza₀15: Sourozenecké konstelace nemají vliv na sebehodnocení, prožívané klima pěveckého sboru a subjektivní vnímání sborového zpěvu.

Hypotéza_A15: Sourozenecké konstelace mají vliv na sebehodnocení, prožívané klima pěveckého sboru a subjektivní vnímání sborového zpěvu.

Vztah výsledků měřených jevů a počtu sourozenců respondentů byl ověřován pomocí multivariační analýzy rozptylu, při níž nebyly na pětiprocentní hladině významnosti zjištěny statisticky signifikantní rozdíly, které by doložily platnost nulové hypotézy.

Nulovou hypotézu tímto přijímáme.

Hypotéza₀16: Pěvecké či hudebně instrumentální dovednosti sourozenců nemají vliv na sebehodnocení, prožívané klima pěveckého sboru a subjektivní vnímání sborového zpěvu.

Hypotéza_A16: Pěvecké či hudebně instrumentální dovednosti sourozenců mají vliv na sebehodnocení, prožívané klima pěveckého sboru a subjektivní vnímání sborového zpěvu.

Nulová hypotéza byla testována pomocí multivariační analýzy rozptylu, která na pětiprocentní hladině významnosti nepotvrdila vztah mezi pěveckými

a instrumentálními dovednostmi sourozenců respondentů a výsledky měřených jevů.

Protože nebyl získán dostatek dokladů pro zamítnutí **nulové hypotézy**, byla **přijata**.

Hypotéza₀17: Neexistuje vztah mezi sebehodnocením členů sboru a prožívaným sociálněpsychologickým klimatem tělesa.

Hypotéza₀17: Existuje vztah mezi sebehodnocením členů sboru a prožívaným sociálněpsychologickým klimatem tělesa.

Pro testování nulové hypotézy byl použit Pearsonův korelační koeficient, který na pětiprocentní hladině významnosti postihl závislosti mezi sebehodnocením sboristů (dotazník PAQ) a prožívaným klimatem v pěveckém sboru (dotazník KLIS). Jak je uvedeno v tabulce 47, vztah závislosti existuje mezi *supportivním klimatem sboru a negativním sebeoceněním, negativním sebehodnocením schopností, hostilitou a agresivitou, emoční inhibovaností, emoční labilitou a pesimismem*. Zároveň se vzájemně ovlivňují *nízká motivace k výkonu s negativním sebeoceněním, negativním sebehodnocením schopností, emoční inhibovaností, emoční labilitou a pesimismem*. Poslední subškála dotazníku KLIS, *sebeprosazení*, se vztahuje k *negativnímu sebeocenění*.

Z těchto důvodů **zamítáme nulovou hypotézu a přijímáme hypotézu alternativní**.

Hypotéza₀18: Neexistuje vztah mezi sebehodnocením členů dětského pěveckého sboru a subjektivním vnímáním sborové činnosti.

Hypotéza_A18: Existuje vztah mezi sebehodnocením členů dětského pěveckého sboru a subjektivním vnímáním sborové činnosti.

Nulová hypotéza byla ověřována pomocí Pearsonova korelačního koeficientu, díky němuž byly na pětiprocentní hladině významnosti odhaleny závislosti mezi sebehodnocením sboristů (dotazník PAQ) a subjektivním

vnímáním významu sborového zpěvu (dotazník SVSZ), uvedené v tabulce 47. Vnímání *sboru jako přínosu* se vztahuje k *negativnímu sebeocenění, hostilitě a agresivitě, závislosti, emoční inhibovanosti a emoční labilitě*. Vztah závislosti existuje i mezi subškálou *sbor jako nutnost a negativním sebeoceněním, negativním sebehodnocením schopností, hostilitou a agresivitou, emoční inhibovaností, emoční labilitou a pesimismem*.

Proto **zamítáme nulovou hypotézu a přijímáme hypotézu alternativní.**

Hypotéza₀19: Neexistuje vztah mezi subjektivním vnímáním zpívání ve sboru a prožívaným klimatem v dětském pěveckém sboru.

Hypotéza_A19: Existuje vztah mezi subjektivním vnímáním zpívání ve sboru a prožívaným klimatem v dětském pěveckém sboru.

K ověření nulové hypotézy byla zvolena metoda Pearsonova korelačního koeficientu, která na pětiprocentní hladině významnosti umožnila identifikovat závislosti mezi subjektivním vnímáním sborové činnosti, zjišťované dotazníkem SVSZ, a prožívaným klimatem ve sboru, zjišťovaným dotazníkem KLIS. Identifikován byl vztah mezi vnímáním *sboru jako přínosu a suportivitou, nízkou motivací k výkonu a sebezprosažením* (tabulka 47), vnímání *sboru jako nutnosti* lze vztáhnout k *suportivnímu klimatu sboru a nízké motivaci k výkonu* (tabulka 47).

Vzhledem k těmto výsledkům je **nulová hypotéza zamítnuta a přijímá se hypotéza alternativní.**

5.6 Shrnutí výzkumu a diskuze

Objektem výzkumného šetření se stalo členství v dětském pěveckém sboru a jeho efekty na osobnost zpěváka, jeho socializaci a vybrané charakteristiky pěveckého sboru jako sociální skupiny. Výzkumu se zúčastnilo 230 zpěváků z renomovaných dětských pěveckých sborů ve věku 11 až 15 let, u nichž bylo zjišťováno sebepojetí, prožívané sociálněpsychologické klima sboru

a subjektivní vnímání jeho kladů a záporů. Na základě statistické analýzy byly zkoumány vztahy mezi závisle a nezávisle proměnnými, a to pomocí statistického testování hypotéz.

Analýza dat získaných dotazníkem **Rohnerova škála sebehodnocení dítěte** ukázala, že zájmové zpívání ve sboru pozitivně formuje osobnost dětí. Kladné účinky se týkají celkového sebepojetí, ale i dílčích osobnostních struktur. Srovnání dětí navštěvujících sbor a těch, které se pěvecké aktivitě nevěnují (kontrolní skupina, n = 427), ukázalo, že mezi oběma skupinami jsou rozdíly ve všech oblastech, na něž byl výzkumný nástroj zaměřen. Ačkoliv ve skupině kontrolní byl modus věku odlišný od skupiny výzkumné, jedná se stále o tutéž etapu ontogeneze člověka. Sboristé vykazovali lepší sebehodnocení a adekvátnější postoj k sobě samým, příznivější náhled na svou osobnost, s níž jsou spokojenější, což mj. vycházelo z kladného hodnocení svých schopností a dovedností. Jedinci z výzkumného vzorku byli v emocionální rovině otevřenější, vyrovnanější a dokázali lépe regulovat citovou expresi. Jedinou oblastí, v níž měli respondenti z kontrolní skupiny nižší výsledky než výzkumná skupina, byla závislost, které však s věkem a léty strávenými ve sboru ubývalo. Celkově vedou výsledky ke konstatování, že vliv zpívání v dětském pěveckém sboru na osobnost jedince a jeho začlenění do společnosti je pozitivní. Umělecká, ale i sociální dimenze této aktivity příznivě formuje dítě, jeho sebepojetí, což se odráží na postojích k okolí. Rozvíjení hudebních schopností a dovedností v pěveckém tělese s sebou nese i sociální efekty, neboť si dítě v bezpečném prostředí za podpory kvalitní hudby pěstuje charakterové vlastnosti, sociální dovednosti, postoje a hodnoty, které jsou společensky žádoucí.

Analýza složek sebehodnocení ve vztahu k nezávisle proměnným ukázala vazbu na věk, počet let strávených ve sboru, hru na nástroj, vzdělání rodičů a členství v konkrétním sboru. Výsledky poskytují prostor pro klasické dilema „co bylo dřív?“, neboť pouze identifikovaly vzájemné vztahy závisle a nezávisle proměnných. Z nich lze předpokládat, nikoli s jistotou určit, zda docházení do dětského pěveckého sboru stimuluje kladné sebehodnocení nebo zda na základě kladného sebehodnocení začínají děti pěstovat tuto uměleckou

aktivitu. Výsledky mohly ovlivnit i jiné faktory, jako např. výzkumný vzorek tvořený dětmi z renomovaných sborů nebo rodinné prostředí, z něhož respondenti vycházejí. Lze se např. domnívat, že k uměleckým zájmům vedou své potomky rodiče se specifickými vlastnostmi, postoji, intelektem či ekonomickou situací. Tyto determinanty však nebylo možné použitými metodami identifikovat, a mohou tak být podnětem pro další výzkumná šetření.

Výzkum v oblasti **sociálněpsychologického klimatu dětského pěveckého sboru** nastínil některá specifika této sociální skupiny, která ji odlišují od standardní školní třídy. V šesti zkoumaných sborech se ve srovnání s průměrnou školní třídou (na základě stenových norem) prokázala celkově vyšší suportivita a nižší tendence k sebeprosazení, nízká motivace k výkonu byla v pásmu průměru.

Výzkumem byl ověřen vztah zkoumaných oblastí sociálněpsychologického klimatu sboru a pohlaví respondentů, jejich věku, touhy věnovat se hudbě v budoucnu, délky docházení do sboru. Statisticky signifikantní rozdíly naměřeného klimatu skupiny byly identifikovány i v rámci jednotlivých zúčastněných sborů. Při interpretaci získaných dat je třeba brát v úvahu fakt, že k sociálněpsychologickému klimatu ve sboru se vždy vyjadřoval jen zlomek členů, jejichž výběr byl navíc věkově omezen. Lze tedy předpokládat, že pokud by prožívané klima hodnotili všichni členové sboru, mohly by být výsledky odlišné. Stejně tak je možné, že existují rozdíly ve vnímání klimatu ve sborech smíšených a pohlavně homogenních. V každém případě může však být výzkumný nástroj kromě dalšího výzkumného šetření inspirativní i jako prostředek zpětné vazby pro vedení sboru, neboť poskytuje informaci o tom, jak jednotliví sboristé, v zobecněné podobě i celý sbor, vnímají tento sociálněpsychologický rozměr účasti v pěveckém tělese. Dotazník KLIS tak poskytuje množství konkrétních informací, které se mohou stát základem pro cílenou intervenci.

Faktorová analýza výroků dotazníku **Subjektivní vnímání významu sboru** identifikovala dva clustery. První z nich vyjadřoval postoj ke sboru jako příležitosti k seberealizaci, k seberozvoji, k získání sebejistoty, ke zpřesnění

vlastní identity, příp. k uspokojení některých psychických potřeb. Druhý faktor sloučil položky týkající se spíše negativních jevů vyskytujících se ve sboru, zejména ve vztahové rovině horizontální i vertikální. Pakliže se dítě ve sboru cítí jako jednatel, nikoli jako součást celého tělesa, popř. když cítí velké rozdíly mezi jednotlivými členy sboru, plynoucí z chování sbormistra nebo jiných sboristů, odráží se to na jeho výkonnosti a motivaci k dosažení společného cíle. Takové dítě bude registrovat spíše to, co mu sbor bere, než dává. Sbor může být dítěti přínosem, přičemž záleží na tom, zda k této činnosti jako k přínosné přistupuje, což platí i naopak. V okamžiku, kdy členství v pěveckém sboru přináší jedinci výhody a zisky, stává se otevřenějším pro cílené působení. Převažují-li ztráty nad zisky, dochází k oslabení motivace a negativním dopadům na osobnost dítěte.

Podle našeho zjištění ovlivňuje postoj ke sboru pohlaví respondentů, touha věnovat se hudbě v budoucnu, vzdělání jejich rodičů, hudebně instrumentální či pěvecké dovednosti rodičů a sbor, z něž zpěvák pochází.

Z výsledků nelze určit, který druh motivace vzhledem k docházení do dětského pěveckého sboru převažuje, tedy zda je pro ně důležitější zpěv, členství v referenční skupině nebo třeba kladné vazby k některým sboristům či sbormistrovi. Tato problematika přesahuje záměr našeho výzkumu, může se však stát stimulem pro směřování dalšího empirického výzkumu.

Korelací jednotlivých **subškál dotazníků** byly zjištěny následující závislosti: Nízké sebehodnocení dítěte souvisí s prožíváním nižší podpory sboru a slabou motivací k výkonu. Bylo-li sebehodnocení jedince příznivé, prokázal se vztah k vnímání pěveckého sboru jako skupiny podporující a i motivace k výkonu se zvýšila. Každý sbor je složen z jiných dětí, je veden jiným sbormistrem a všichni se dohromady spolupodílejí na utváření klimatu skupiny. To je v každém konkrétním případě jedinečné, přesto lze specifickými metodami identifikovat společné znaky a tendence některých charakteristik klimatu převažovat. Je-li žádoucím produktem socializačního procesu jedinec s adekvátním sebepojetím, kladným hodnocením svých schopností a dovedností, člověk vyrovnaný, optimistický, který dokáže vyjadřovat své

emoce a chová se prosociálně, může k tomu v oblasti zájmových aktivit přispět podle našich zjištění i kvalita sociálněpsychologického klimatu skupiny, v níž je zájem realizován. V našem případě se jedná o dětský pěvecký sbor. Výzkum prokázal spojitost mezi skupinovým klimatem a vnímáním sebe sama. Lze konstatovat, že na optimální sebepojetí a emoční charakteristiky jedince má vliv kvalita klimatu skupiny, konkrétně v tomto výzkumu sledovaná suportivita, která se projevuje kladnými vztahy, kohezí a povědomím členů o podpoře ostatních. Svou roli hraje i nízká angažovanost, zaujetí pro práci a motivace členů k docházení do sboru. V případě, že není sborista přesvědčen o kvalitách svých, ale i o ostatních zúčastněných, tenduje k vyhýbání se neúspěchu i úspěchu, protože na sebe nechce strhnout pozornost. Dalším následkem může být i nestálost nálad, snížená schopnost korigování afektů a celkově negativní ladění, které bude při výskytu u většího počtu členů sboru produkovat opět nežádoucí vlastnosti klimatu.

Preferování kladných stránek sborového zpěvu souvisí v našem vzorku s nižší hostilitou a agresivitou, vyšším sebeoceněním a závislostí, nižší emoční inhibovaností i menší labilitou. Zároveň lze identifikovat nárůst suportivního klimatu sboru, odvahy k sebezprosažení a snížení negativní motivace. Převažující registrace záporných jevů ve sboru má souvislost s vyšší hostilitou a agresivitou, negativnějším sebeoceněním, emoční inhibovaností, labilitou a pesimismem a v oblasti sborového klimatu vede ke vnímání slabší suportivity a k nízké motivaci pro práci.

Na základě poznatků zjištěných v teoretické i empirické části lze shrnout odpověď na výzkumnou otázku, k jejímuž zodpovězení směřovala celá práce:

Jak se podílí členství v dětském pěveckém sboru na socializačním procesu?

Z výzkumného šetření vyplynulo, že **členství v dětském pěveckém sboru má příznivý dopad na osobnost jedince, zejména na jeho emoční jistotu, důvěru v sebe sama, vyrovnanost, otevřenost, zpřesnění identity, také na kladný a aktivní přístup k životu, což jsou**

základní předpoklady pro optimalizaci vztahů s druhými lidmi, důvěru ve společnost a přijímání jejích hodnot. Pěvecký sbor je vnímán jako bezpečné a podpůrné prostředí, které poskytuje prostor pro rozvíjení kladných osobnostních vlastností, ale také sociálních dovedností, což je patrné zejména tehdy, bere-li dítě docházení do pěveckého sboru jako přínosné pro svůj život.

Závěr

Dětský sborový zpěv je jedním z pokladů české hudební kultury, jehož hodnota je potvrzena dlouhou tradicí i světovým věhlasem, ale přinejmenším stejně tak cenným je pro svou moc ovlivňovat životy těch, kteří se mu věnují. Exkurz odbornou literaturou však naznačuje, že psychologickým bonusům plynoucím z této aktivity není věnována adekvátní pozornost. Zaměřenost na hlasovou výchovu, metodologii nácvičku skladeb, dirigování, repertoár a historii v publikacích či ve studijních plánech sbormistrovství vede ke zjištění, že psychická a sociální stránka sborového zpěvu není dostatečně reflektovaná.

Z toho důvodu se objektem našeho zájmu stal dětský pěvecký sbor, který je jednou z institucí socializace dítěte. Kvalita sociálního prostředí a stimuly, kterým je dítě vystavováno, mají zásadní dopad na jeho osobnost. Kromě rodiny a školní třídy jsou to právě zájmové skupiny, mající potenciál významným způsobem ovlivnit psychiku jedince, a to nikoli pouze v dovednostní či vědomostní rovině. Dětský pěvecký sbor je sociální skupinou, kterou dítě obvykle navštěvuje díky vlastní zálibě ve zpívání, a proto se může stát podnětem pro budování profesionální hudební kariéry, může rozvinout dílčí hudební schopnosti, může být prostředkem relaxace, ale může i spoluurčit, jak bude jedinec vnímat sám sebe a své místo v sociálním prostoru. Vstupem do této skupiny dítě přijímá novou sociální roli, obnášející uznání čtených norem, postojů i hodnot, akceptaci společných cílů, díky čemuž si uvědomuje vážnost své pozice, zastávané ve vztahu k ostatním členům. Zpěváci se ve sboru shromažďují a pracují na společném cíli, kterým může v širším slova smyslu být rozvinutí hudebních schopností a dovedností, zároveň však saturují množství potřeb, např. potřebu někam patřit, potřebu seberealizace, potřebu uznání. Dětský věk je příznačný velkou tvárností, a proto ve sboru dochází k formování vlastností, postojů a vzorců chování, které si jedinec odnáší do dalšího života obohacen o specifické zkušenosti, sociální dovednosti nebo vytříbenější sebepojetí.

Cílem práce bylo „zhmotnění“ některých z těchto tvrzení a aplikování vybraných psychologických poznatků na konkrétní prostředí volnočasového

dětského pěveckého sboru. V rámci empirického výzkumu bylo zjištěno, že v subjektivně složitém období, kterým je raná adolescence, přispívá účast na sborovém zpívání k pozitivnímu sebehodnocení jedince. Dětské sboristě vykázali lepší hodnocení vlastních schopností a dovedností, emoční stabilitu, optimismus a akceptaci druhých. Tyto charakteristiky mají zákonitě příznivý dopad na interpersonální vztahy, ale mohou ovlivnit i individuální směřování. Při pátrání po kvalitách sociální skupiny – dětského pěveckého sboru – bylo zjištěno, že je členy vnímán jako podpůrné prostředí, v němž převažuje kooperace nad kompeticí, a jedinci tak získávají potřebnou sebejistotu, ale zároveň se učí přizpůsobovat kolektivu, řádu a formují se u nich žádoucí charakterové vlastnosti, což jsou efekty, které rozhodně přesahují časoprostor dětského pěveckého sboru. Akceptace psychologických souvislostí sborového zpívání, jako je kvalita skupinového klimatu, je důležitá i z toho důvodu, že ovlivňuje pěvecký výkon a celkové úspěchy sboru. Přínos docházení do pěveckého sboru není vnímán pouze zvnějšku, ale registrují jej i sami účastníci. Tuto aktivitu berou jako příležitost pro získání uznání rodičů, důležitý je pro ně vztah se sbormistrem, ale i zbudování interpersonálních vazeb s jinými členy, které mohou trvat ještě dlouho po zanechání zpívání ve sboru.

Rádi bychom, aby předložená práce přispěla k akcentaci psychologického hlediska sborového zpívání dětí, které je prostředkem přirozeného rozvíjení hudebnosti, má pozitivní vliv na tělesnou i psychickou stránku, ale je i aktivitou, při níž – pro svou sociální dimenzi – dochází k socializaci a kultivaci dítěte. Je evidentní, že tyto procesy v pěveckém sboru probíhají jak záměrně, tak samovolně. Nyní se otevírá prostor pro úvahy nad tím, jak tyto efekty využít, příp. korigovat. Apel směřuje z důvodu velké zodpovědnosti do řad sbormistrů, vzhledem ke struktuře vzdělávání také na hudební pedagogy, podílející se na jejich vychovávání, ale i ke členům rozhodovacích orgánů, schopným ovlivnit směr, jakým se tento žádoucí způsob trávení volného času bude dále ubírat.

Věříme, že práce byla přínosná pro podhalení psychologických souvislostí dětského sborového zpěvu, tedy jakéhosi bílého místa na mapě poznávání a práce s pěveckými sbory.

Seznam literatury a zdrojů

1. NOVOTNÁ, Jindra. Postoje budoucích učitelů hudební výchovy ke sborovému zpěvu a sbormistrovství. In: *Hudební výchova 2010: Sborník ze 7. webové konference* [online]. Ostrava, 2010 [cit. 2012-01-01]. ISSN 1802-6540. Dostupné z:
<http://konference.osu.cz/khv/2010/index.php?id=3>
2. 9. ročník festivalu chrámových a komorních sborů. *Choltice* [online]. Choltice, 2012 [cit. 2012-02-22]. Dostupné z:
<http://www.choltice.cz/pro-navstevniky/cholticky-festival-chramovych-a-komornich-sbor/item/151-9-ro%C4%8Dn%C3%ADk-festivalu-chr%C3%A1mov%C3%BDch-a-komorn%C3%ADch-sbor%C5%AF-2362012.html>
3. ATKINSON, Rita L. *Psychologie*. 2., aktualiz. vyd., V Portálu 1. Překlad Erik Herman, Miroslav Petržela, Dagmar Brejlová. Praha: Portál, 2003, 751 s. ISBN 80-717-8640-3.
4. BAILEY, Betty A. a Jane W. DAVIDSON. Effects of group singing and performance for marginalized and middle-class singers. *Psychology of Music* [online]. 2005, vol. 33; no. 3 [cit. 2009-04-27], s. 269 – 303. Dostupné z: <http://pom.sagepub.com/cgi/content/refs/33/3/269>
5. BAROSS, Gábor. Sborový zpěv na počátku nového milénia. In: *Cantus choralis '99: IV. mezinárodní symposium o sborovém zpěvu, Ústí nad Labem 7.-9. října 1999*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně, 2000, s. 38-43. ISBN 80-7044-319-7.
6. BENÍČKOVÁ, Marie. *Muzikoterapie a specifické poruchy učení*. Praha: Grada, 2011, 160 s. ISBN 978-80-247-3520-7.
7. BIERNÁTOVÁ, Olga a Jan SKŮPA. Bibliografické odkazy a citace dokumentů dle ČSN ISO 690 (01 0197) platné od 1. dubna 2011. In: *Citace.com* [online]. Brno, 2. září 2011 [cit. 2012-02-10]. Dostupné z: <http://www.citace.com/soubory/csniso690-interpretace.pdf>
8. BOWLBY, John. *Vazba: Teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Praha: Portál, 2010, 356 s. ISBN 978-80-7367-670-4.

9. BUČEK, Miloslav. *Sborový zpěv I.* Brno: Masarykova univerzita, 1990, 138 s. ISBN 80-210-0201-8.
10. BUREŠOVÁ, Alena. *Cantus iuventutis.* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002, 139 s. ISBN 80-244-0437-0.
11. CAMPBELL, Patricia Shehan a Carol SCOTT-KASSNER. *Music in Childhood: From preschool through the elementary grades.* Boston: Schirmer Cengage Learning, 2010, 464 s. ISBN 978-0-495-79834-7.
12. COSTA-GIOMI, Eugenia. Effects of three years of piano instruction on children's academic achievement, school performance and self-esteem. *Psychology of Music* [online]. 2004, vol. 32, no. 2 [cit. 2009-04-27], s. 139-152. Dostupné z: <http://pom.sagepub.com/cgi/content/refs/32/2/139>.
13. CP školních dětských pěveckých sborů 2012 — propozice. NIPOS. *NIPOS-MK* [online]. Praha, 2011 [cit. 2012-02-22]. Dostupné z: <http://www.nipos-mk.cz/?p=14573>
14. ČAČKA, Otto. *Psychologie vrstev duševního dění osobnosti a jejich diagnostika.* 3. opr. vyd. Brno: Doplněk, 2002, 384 s. ISBN 80-7239-107-0.
15. ČÁP, Jan a Jiří MAREŠ. *Psychologie pro učitele.* Praha: Portál, 2001, 655 s. ISBN 80-7178-463-X.
16. České-sbory.cz - O nás. UNIE ČESKÝCH PĚVECKÝCH SBORŮ. *České-sbory.cz* [online]. 2012 [cit. 2012-01-12]. Dostupné z: <http://www.ucps.cz/portal/cz/08-index.php>
17. *Československý hudební slovník osob a institucí.* 1. A-L. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1963, 852 s.
18. *Československý hudební slovník osob a institucí.* 1. M-Ž. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1965, 1080 s.
19. Dirigenti - Jan Šoupal. *Pěvecké sdružení moravských učitelů* [online]. 2012 [cit. 2012-01-22]. Dostupné z: <http://www.psmu.cz/dirSoupal-cz.html>

20. Dotace/Granty. MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY ČR. *MŠMT ČR* [online]. 2006 [cit. 2012-02-12]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/mladez/dotacni-programy>
21. DPS SVÍTÁNÍ. *Zahrada písní* [online]. Praha, 2011 [cit. 2012-02-27]. Dostupné z: <http://www.zahradapisni.cz/zakladni-informace>
22. ERIKSON, E. H. *Dětství a společnost*. Praha: Argo, 2002, 387 s. ISBN 80-7203-380-8.
23. FAPS 2012. *Pěvecké sdružení Dalibor Svitavy* [online]. Svitavy, 2011 [cit. 2012-02-23]. Dostupné z: http://www.dalibor-sy.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=6:faps-2010&catid=2:aktualn
24. FEDOR, Viliam a Jarmila VRCHOTOVÁ-PÁTOVÁ. *Sborový zpěv a řízení sboru*. Praha-Bratislava: Supraphon, 1969, 223 s.
25. FERJENČÍK, Ján. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu*. Praha: Portál, 2000, 255 s. ISBN 80-7178-367-6.
26. FESTA MUSICALE. *Festival of Songs Olomouc 2012* [online]. Olomouc, 2009 [cit. 2012-02-03]. Dostupné z: <http://www.festamusicale.com/cze/festival-of-songs-olomouc-2012>
27. FESTA MUSICALE. *Musica Religiosa Olomouc 2012* [online]. Olomouc, 2009 [cit. 2012-02-03]. Dostupné z: <http://www.festamusicale.com/cze/musica-religiosa-olomouc-2012>
28. Festival Opava Cantat. *Mendelovo gymnázium v Opavě* [online]. Opava, 2011 [cit. 2012-02-23]. Dostupné z: <http://www.mgo.opava.cz/index.php?text=24-festival-opava-cantat>
29. FRANĚK, Marek a Pavel MUŽÍK. Hudební preference a její souvislost s některými osobnostními rysy. *Acta musicologica: revue pro hudební vědu*. 2006, č. 3. ISSN 1214-5955. Dostupné z: <http://acta.musicologica.cz/06-03/0603s02t.html>
30. FUKAČ, Jiří. Estetická funkce jako sociální fakt. *Opus musicum*. 1997, roč. 29, č. 2, s. 41-43.
31. GRAPE, Christina, Maria SANDGREN, Lars-Olof HANSSON, Mats ERICSON a THEORELL. An empirical study of professional and amateur singers

- during a singing lesson. *Integrative Physiological and Behavioral Science*. 2002, roč. 38, č. 1, s. 65-74. ISSN 1053-881x. Dostupné z: <http://www.springerlink.com/index/10.1007/BF02734261>
32. GRECMANOVÁ, Helena. Klima současné školy. In: *Klima současné české školy: Sborník příspěvků z 11. konference ČPdS, Olomouc 14.-15. ledna 2003*. Brno: Konvoj, 2003, 381 s. ISBN 80-7203-064-5.
 33. GREGOR, Vladimír. *František Bakule a jeho dětský pěvecký sbor*. Ostrava: PdF v Ostravě, 1982. 112 s.
 34. GYMNÁZIUM BRNO. *Gymnasia Cantat: hodnocená přehlídka gymnaziálních pěveckých sborů* [online]. Brno, 2010 [cit. 2012-01-23]. Dostupné z: <http://www.gymnasiacantant.cz/index.php>
 35. HAMAN, Jaroslav a Jiří SKOPAL. *Práce s dětským pěveckým sborem na prvním stupni základní školy*. 2. upr. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, 142 s. ISBN 978-80-7041-009-7.
 36. HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000, 774 s. ISBN 80-717-8303-X.
 37. HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada, 2006, 280 s. ISBN 978-80-247-1168-3.
 38. HENDL, Jan. *Přehled statistických metod zpracování dat: analýza a metaanalýza dat*. Vyd. 2., opr. Praha: Portál, 2006, 583 s. ISBN 80-736-7123-9.
 39. HEWSTONE, Miles a Wolfgang STROEBE. *Sociální psychologie: moderní učebnice sociální psychologie*. Praha: Portál, 2006, 769 s. ISBN 80-736-7092-5.
 40. Historie sboru. *APS Moravan* [online]. 2012 [cit. 2012-01-22]. Dostupné z: <http://moravan.funsite.cz/index.php/o-nas/historie-sboru>
 41. HOFERKOVÁ, Stanislava. *Vztahy mezi sebehodnocením a životní a školní perspektivou žáka druhého stupně základní školy*. Olomouc, 2010. Disertační práce. Univerzita Palackého v Olomouci.
 42. HOLAS, Milan. *Psychologie hudby v profesionální hudební výchově*. 3. upr. vyd. Praha: Akademie múzických umění, 1998, 159 s. ISBN 80-85883-27-9.

43. HUDÁKOVÁ, Jana. *Didaktické a umelecké aspekty práce v detskom speváckom zbore*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2008, 130 s. ISBN 978-80-8068-894-3.
44. HUDÁKOVÁ, Jana. Postřehy studentů pedagogických fakult k problematice dětského sborového zpěvu. *Hudební výchova*. 2011, roč. 19, č. 1, s. 5-6. ISSN 1210-3683.
45. CHLAPECKÝ SBOR BONIFANTES. *Chlapecký sbor Bonifantes a Základní umělecká škola Bonifantes* [online]. Pardubice, 2011 [cit. 2012-01-26]. Dostupné z: http://www.bonifantes.cz/?page_id=2
46. CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu. základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada Publishing, 2007, 265 s. ISBN 978-80-247-1369-4.
47. *IFAS 2012* [online]. Pardubice, 2012 [cit. 2012-03-18]. Dostupné z: <http://www.ifas.cz/2012/default.php>
48. Jak to vlastně bylo. *Motýli Šumperk: Dětský pěvecký sbor* [online]. 2007 [cit. 2012-01-05]. Dostupné z: <http://www.motyli-sumperk.cz/ria/?flash>
49. KARSTEN, Hartmut. *Ženy - muži*. Praha: Portál, 2006, 183 s. ISBN 80-736-7145-X.
50. Katalog sborů. UČPS, ARTAMA. *České-sbory.cz* [online]. 2007 [cit. 2012-04-09]. Dostupné z: <http://www.ucps.cz/portal/cz/02-index.php>
51. Kdo byl František Lýsek. *Festival Poodří Františka Lýska* [online]. 2010 [cit. 2012-01-11]. Dostupné z: <http://www.festival-poodri.cz/>
52. KOTÁSKOVÁ, Jarmila. *Socializace a morální vývoj dítěte*. Praha: Academia, 1987, 142 s.
53. Královéhradecké slavnosti sborového zpěvu. UČPS. *České-sbory.cz* [online]. Praha, 2007 [cit. 2012-01-23]. Dostupné z: http://www.ucps.cz/portal/cz/04-07-festival.php?id_festivalu=25
54. KRBAŤA, Peter. *Psychológia hudby nielen pre hudobníkov : Od hľadania vzťahu k hudbe k umeleckému majstrovstvu*. 2. rozš. vyd. 2008, 365 s. ISBN 978-80-969808-6-4.
55. KREUTZ, Gunter, Stephan BONGARD, Sonja ROHRMANN, Volker HODAPP a Dorothee GREBE. Effects of Choir Singing or Listening on Secretary

- Immunoglobulin A, Cortisol, and Emotional State. *Journal of Behavioral Medicine*. 2004, roč. 27, č. 6, s. 623-635. ISSN 0160-7715. Dostupné z: <http://www.springerlink.com/openurl.asp?id=doi:10.1007/s10865-004-0006-9>
56. KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Psychologie zdraví*. Praha: Portál, 2001, 279 s. ISBN 80-7178-551-2.
 57. KULKA, Jiří. *Psychologie umění*. 2. dopl. vyd. Praha: Grada Publishing, 2008, 440 s. ISBN 978-80-247-2329-7.
 58. LAMONT, Alexandra. Music in the school years. HALLAM, Susan, Ian CROSS a Michael THAUT. *The Oxford handbook of music psychology*. New York: Oxford University Press, 2009, s. 235-243. ISBN 978-0-19-929845-7.
 59. LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: Grada, 1998, 343 s. ISBN 80-716-9195-X.
 60. LAŠEK, Jan. *Sociálně psychologické klima školních tříd a školy*. 2. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2001, 161 s. ISBN 978-80-7041-980-9.
 61. LAŠEK, Jan. *Komponenty sebehodnocení pubescentů*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005, 135 s. ISBN 80-7041-103-1.
 62. LAŠEK, Jan. Dotazník KLIT. *Prevence*. 2006, 3, 3, s. 9. ISSN 1214-8717.
 63. LAŠEK, Jan. *Sociální psychologie II*. 3. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011, 143 s. ISBN 978-80-7435-116-7.
 64. LERNER, Richard M. a Laurence STEINBERG. *Handbook of Adolescent Psychology*. New Persey: Wiley, 2004, 864 s. ISBN 0-471-20948-1.
 65. LÝSEK, František. *Hudební aktivita mládeže*. Praha: SPN, 1963. 219 s.
 66. LÝSEK, František. *Cantus choralis infantium*. Brno: Universita J. E. Purkyně v Brně, 1968, 176 s.
 67. LÝSEK, František. *Vox liberorum: Dětský hlas / Výzkum jeho znaků a vývoje*. Brno: Blok, 1977, 126 s.
 68. LÝSEK, František. *Život s dětským zpěvem*. Ostrava: Profil, 1990, 185 s. ISBN 80-703-4049-5.
 69. MACEK, Petr. *Adolescence*. 2. upr. vyd. Praha: Portál, 2003, 141 s. ISBN 80-7178-747-7.

70. MACEK, Petr a Lenka LACINOVÁ. *Vztahy v dospívání*. Brno: Barrister a Principal, 2006, 196 s. ISBN 80-736-4034-1.
71. MAJTNER, Jaroslav. *Hlasová výchova*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1995, 60 s. ISBN 80-7067-509-8.
72. MAREČEK, Petr. Jitro neučí děti jen zpěvu a notám. *Mladá fronta DNES*. 18. 9. 2006. ISSN 1210-1168.
73. MAREŠ, Jiří. Zamyšlení nad pojmem klima školy. In: *Klima současné české školy: Sborník příspěvků z 11. konference ČPdS, Olomouc 14.-15. ledna 2003*. Brno: Konvoj, 2003, 381 s. ISBN 80-7203-064-5.
74. MATĚJČEK, Zdeněk a Marie POKORNÁ. *Radosti a strasti: Předškolní věk, mladší školní věk, starší školní věk*. Jinočany: H+H, 1998, 205 s. ISBN 80-86022-21-8.
75. MĚSTSKÉ KULTURNÍ STŘEDISKO VYŠKOV. *ZpívejFest* [online]. Vyškov, 2007 [cit. 2012-01-25]. Dostupné z: <http://www.zpivejfest.cz/index.php>
76. McPHERSON, Gary. *The Child as Musician*. Oxford: Oxford University Press, 2006, 501 s. ISBN 978-0-19-853032-9.
77. *Ministerstvo kultury* [online]. 2012 [cit. 2012-02-27]. Dostupné z: <http://www.mkcr.cz/>
78. MK ČR. *Koncepce účinnější podpory umění na léta 2007-2013*. Dostupné z: <http://www.mkcr.cz/scripts/detail.php?id=106>
79. MOOS, Rudolf. The social climate scales: An overview. *Consulting Psychologists Press Inc*. California: 1981. Cit. dle LAŠEK, Jan. *Sociálně psychologické klima školních tříd a školy*. 2. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2001, 161 s. ISBN 978-80-7041-980-9.
80. MRKOS, Zbyněk. Unie českých pěveckých sborů: historie, bilance, plány. *Sborový zpěv 1984*. Praha: Ústav pro kulturně výchovnou činnost, 1984, s. 11-16.
81. MUSIC TRAVEL AGENCY PRAHA. *Musica Sacra Kozel* [online]. Praha, 2011 [cit. 2012-02-14]. Dostupné z: http://www.agencymta-stadler.com/pages/Musica_Sacra_Kozel_cz.htm

82. MUŽÍK, Pavel. Hudba v životě dospívajících: pilotní sonda. *Acta musicologica: revue pro hudební vědu*. 2007, č. 2. ISSN 1214-5955.
Dostupné z: <http://acta.musicologica.cz/07-02/0702s04t.html03s02t.html>
83. Nadace Fr. A. Urbánka [online]. 2011 [cit. 2012-02-27]. Dostupné z: <http://www.nadacefaurbanka.com/>
84. NAKONEČNÝ, Milan. *Základy psychologie*. Praha: Academia, 1998, 590 s. ISBN 80-200-0689-3.
85. NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. Praha: Academia, 1999, 287 s. ISBN 80-200-0690-7.
86. NIPOS-ARTAMA. *Význam vybraných uměleckých aktivit pro utváření osobnosti dítěte ve věku povinné školní docházky*. Praha, 2007.
Nepublikovaný dokument.
87. NORTH, Adrian C. a David J. HARGREAVES. *The Social and Applied Psychology of Music*. Oxford: Oxford University Press, 2008, 476 s. ISBN 978-0-19-856742-4.
88. O nadaci ČHF. *Nadace Český hudební fond* [online]. 2012 [cit. 2012-01-11]. Dostupné z: <http://www.nchf.cz/onadaci.html>
89. O NIPOSu. *NIPOS* [online]. 2012 [cit. 2012-01-24]. Dostupné z: http://www.nipos-mk.cz/?page_id=1921
90. O sboru Jitro. *Jitro* [online]. 2012 [cit. 2012-01-05]. Dostupné z: http://www.jitro.cz/strana.php?page=o_sboru
91. PETROVÁ, Pavla. Country profile of Czech Republic. In: *Compendium of Cultural Policies and Trends in Europe*. 13th edition. Council of Europe/ERICarts: 2012. Dostupné z: http://www.culturalpolicies.net/down/czechia_ol_052011.pdf
92. PIAGET, Jean. *Psychologie inteligence*. 2. vyd. Praha: Portál, 1999, 164 s. ISBN 80-7178-309-9.
93. PIAGET, Jean a Bärbel INHELDER. *Psychologie dítěte*. Vyd. 5. Překlad Eva Vyskočilová. Praha: Portál, 2010, 143 s. ISBN 978-80-7367-798-5.
94. Podpora neprofesionálních uměleckých aktivit. MINISTERSTVO KULTURY ČR. *Ministerstvo kultury* [online]. 2012 [cit. 2012-03-11]. Dostupné z: <http://www.mkcr.cz/cz/kulturni-dedictvi/regionalni-a-narodnostni->

- kultura/granty-a-dotace/podpora-neprofesionalnich-umeleckych-aktivit-80117/
95. POLEDŇÁK, Ivan. *Stručný slovník hudební psychologie*. Praha: Supraphon, 1984, 459 s.
 96. POLEDŇÁK, Ivan. Sborový zpěv na počátku nového milénia: Sborová hudba - memento a výzva. In: *Cantus choralis '99: IV. mezinárodní symposium o sborovém zpěvu, Ústí nad Labem 7.-9. října 1999*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2000, s. 12-22. ISBN 80-7044-319-7.
 97. POLEDŇÁK, Ivan a Jan BUDÍK. *Hudba - škola - zítřek*. Praha: Supraphon, 1969. 156 s.
 98. POMAHAČ, Jiří. *Zpěváčci – Věneček: 32 národních a umělých písní pro dětské (ženské) sbory*. Praha: Antonín Plechatý, 1944, 104 s.
 99. Porta Musicae 2012. NIPOS-ARTAMA. *Dětský sborový zpěv* [online]. Praha, 2011 [cit. 2012-02-13]. Dostupné z: <http://www.nipos-mk.cz/?p=14577>
 100. Pražské Vánoce. *Koncertní agentura CTA* [online]. Praha, 2012 [cit. 2012-01-28]. Dostupné z: <http://www.choirs.cz/index.php?action=festivals&id=29>
 101. PRŮCHA, Jan. *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál, 2009, 935 s. ISBN 978-80-7367-546-2.
 102. PUERI GAUDENTES. *Pueri Gaudentes* [online]. Praha, 2011 [cit. 2012-01-27]. Dostupné z: <http://www.pueri.cz/uvod.htm>
 103. ROE, Paul F. *Choral Music Education*. Prospect Heights: Waveland Press, 1983, 355 s. ISBN 0-88133-807-9.
 104. RÜBBEN, Hermannjosef. Sborový zpěv na počátku nového milénia. In: *Cantus choralis '99: IV. mezinárodní symposium o sborovém zpěvu, Ústí nad Labem 7.-9. října 1999*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně, 2000, s. 131-135. ISBN 80-7044-319-7.
 105. ŘEZÁČ, Jaroslav. *Sociální psychologie*. Brno: Paido, 1998, 268 s. ISBN 80-85931-48-6.
 106. ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. 2. přeprac. vyd. Praha: Portál, 2004, 390 s. ISBN 80-7178-829-5.

107. ŘÍČAN, Pavel a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Dětská klinická psychologie*. Praha: Grada, 1997. 3. přeprac. a dopl. vyd., 450 s. ISBN 80-7169-512-2.
108. SDRUŽENÍ MEZINÁRODNÍHO FESTIVALU BOHUSLAVA MARTINŮ. *FBM 2011* [online]. Pardubice, 2010 [cit. 2012-01-18]. Dostupné z: <http://www.fbm.cz/>
109. SEDLÁK, František. *Naučíme zpívat všechny děti*. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1966, 136 s.
110. SEDLÁK, František. *Hudební vývoj dítěte*. Praha: Supraphon, 1974, 197 s.
111. SEDLÁK, František. *Základy hudební psychologie: Učebnice pro studenty pedagogických fakult*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990, 320 s. ISBN 80-04-20587-9.
112. SKOPAL, Jiří. *Zákonitosti vývoje hlasového rozsahu a jejich souvislost s hudebně výchovným procesem na školách 1. - 3. stupně*. Praha, 2005. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze.
113. SKUTIL, Martin. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. Praha: Portál, 2011, 254 s. ISBN 978-807-3677-787.
114. SLAVÍKOVÁ, Marie. *Psychologické aspekty hlasové výchovy žáků základní školy*. Plzeň: ZČU v Plzni, 2004, 106 s. ISBN 80-7043-261-6.
115. SMÉKAL, Vladimír. *Pozvání do psychologie osobnosti: Člověk v zrcadle vědomí a jednání*. Brno: Barrister a Principal, 2004, 523 s. ISBN 80-86598-65-9.
116. SPOLEČNOST PRO FSU. *Festival sborového umění Jihlava* [online]. Jihlava, 2012 [cit. 2012-01-23]. Dostupné z: <http://www.fsujihlava.com/>
117. STAŠEK, Čestmír. *Pěvecký soubor na ZDS*. Praha – Bratislava: Editio Supraphon, 1967, 152 s.
118. STAŠEK, Čestmír. *ABC začínajícího sbormistra*. Praha: Editio Supraphon, 1981, 141 s.
119. *Světlo za Lidice* [online]. Lidice, 2012 [cit. 2012-01-23]. Dostupné z: <http://www.lidice-sbory.cz/default.aspx>

120. SWANSON, Dena Phillips, Malik Chaka EDWARDS a Margaret Beale SPENCER. *Adolescence: development during a global era*. Boston: Elsevier Academic Press, c2010, 543 s. ISBN 978-012-3744-241.
121. ŠTRÉGLOVÁ, Eva. *Rychnovský dětský sbor*. Hradec Králové, 2007. Diplomová práce. Univerzita Hradec Králové.
122. UČPS. *Festa academica* [online]. Praha, 2011 [cit. 2012-02-22]. Dostupné z: <http://www.festaacademica.cz/media.php>
123. UNIE ČESKÝCH PĚVECKÝCH SBORŮ. *České-sbory.cz* [online]. 2012 [cit. 2012-03-24]. Dostupné z: <http://www.ucps.cz/portal/cz/index.php>
124. UNWIN, Margaret M., Dianna T. KENNY a Pamela J. DAVIS. The Effects of Group Singing on Mood. *Psychology of Music* [online]. 2002, vol. 30; no. 2 [cit. 2009-04-27], s. 175 – 185. Dostupné z: <http://pom.sagepub.com/cgi/content/refs/30/2/175>
125. ÚSTAV HUDEBNÍ VĚDY FF MU. *Český hudební slovník osob a institucí* [online]. Brno, 2008 [cit. 2012-01-22]. Dostupné z: <http://www.ceskyhudebnislovník.cz/slovník/>
126. VACEK, Pavel. *Morální vývoj v psychologických a pedagogických souvislostech*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2002, 121 s. ISBN 80-7041-101-5.
127. VACEK, Pavel. *Průhledy do psychologie morálky*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005, 123 s. ISBN 80-7041-223-2.
128. VÁGNEROVÁ, Magda a Zdeněk MATĚJČEK. *Rohnerova metoda rodinné diagnostiky*. Ostrava: Mikrodata, 1992, 39 s.
129. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: Dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000, 552 s. ISBN 80-7178-308-0.
130. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I: Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005, 467 s. ISBN 80-246-0956-8.
131. VÁGNEROVÁ, Marie a Jarmila KLÉGROVÁ. *Poradenská psychologická diagnostika dětí a dospívajících*. Praha: Karolinum, 2008, 538 s. ISBN 978-80-246-1538-7.
132. VALÁŠEK, Marek. *Obor sbormistrovství na vysokých uměleckých školách a na pedagogických fakultách, ideál absolventa – sbormistra do praxe*.

- In: *Cantus choralis '09: IX. mezinárodní symposium o sborovém zpěvu, Ústí nad Labem 12.-14. října 2009*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2010, s. 142-159. ISBN 978-80-7414-219-2.
133. VÁŇOVÁ, Hana a Jiří SKOPAL. *Metodologie a logika výzkumu v hudební pedagogice*. Praha: Karolinum, 2002, 196 s. ISBN 80-146-0435-3.
 134. VYMĚTAL, Jan. *Lékařská psychologie*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003, 397 s. ISBN 80-717-8740-X.
 135. VÝROST, Jozef a Ivan SLAMĚNÍK. *Sociální psychologie*. 2. přeprac. a rozšíř. vyd. Praha: Grada, 2008, 408 s. ISBN 978-80-247-1428-8.
 136. Vznik a historie dětského pěveckého sboru Severáček. *Severáček: liberecký dětský sbor ZUŠ* [online]. 2012 [cit. 2012-01-05]. Dostupné z: http://www.severacek.cz/frame_cz.php?caller=title
 137. WEST, G. K. *Dobrodružství psychického vývoje: Kapitoly z vývojové psychologie*. Praha: Portál, 2002, 240 s. ISBN 80-7178-684-5.
 138. Základní informace a historie sboru. *Sbor Pueri Gaudentes* [online]. 2012 [cit. 2012-01-05]. Dostupné z: <http://www.pueri.cz/historie.htm>
 139. Zákon České národní rady ze dne 14. dubna 1992 o Státním fondu kultury České republiky. In: *239/1992 Sb.* 1992.
 140. ZAPLETAL, Petar. 22 let Asociace hudebních umělců a vědců. *Hudební rozhledy*. 2012, roč. 65, č. 03, s. 11-12. ISSN 0018-6996.
 141. ZELEIOVÁ, Jaroslava. *Muzikoterapia - dialóg s chvením: východiská, koncepty, princípy a praktická aplikácia*. Bratislava: Ústav hudobnej vedy SAV, 2002, 309 s. ISBN 80-968-2796-0.
 142. ZŠ A MŠ KOSMONAUTŮ 15. *Vánoční akordy* [online]. Ostrava, 2011 [cit. 2012-02-12]. Dostupné z: <http://www.vanocniakordy.cz/>
 143. ZUŠ JIRKOV. *Jirkovský písňovar* [online]. Jirkov, 2007 [cit. 2012-01-23]. Dostupné z: <http://www.jirkovskypisnovar.cz/>
 144. ZUŠ MORAVSKÁ TŘEBOVÁ. *Moravskotřebovské arkády* [online]. Moravská Třebová, 2012 [cit. 2012-01-23]. Dostupné z: <http://www.zusmt.cz/arkady.htm>

Seznam použitých symbolů

AHUV	Asociace hudebních umělců a vědců
ČHF	Český hudební fond
HV	Hudební výchova
KLIS	Klima sboru (dotazník)
KLIT	Klima třídy (dotazník)
MK ČR	Ministerstvo kultury České republiky
MŠMT ČR	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky
NIPOS	Národní informační a poradenské středisko pro kulturu
PAQ	Personality Assessment Questionnaire (dotazník)
SVSZ	Subjektivní vnímání sborového zpěvu (dotazník)
UČPS	Unie českých pěveckých sborů

Seznam tabulek

Tabulka 1 – Výroky subškály <i>negativní sebeocení</i>	83
Tabulka 2 – Výroky subškály <i>negativní sebehodnocení schopností</i>	83
Tabulka 3 – Výroky subškály <i>hostilita a agresivita</i>	84
Tabulka 4 – Výroky subškály <i>závislost</i>	84
Tabulka 5 – Výroky subškály <i>emoční inhibovanost</i>	85
Tabulka 6 – Výroky subškály <i>emoční labilita</i>	85
Tabulka 7 – Výroky subškály <i>pesimismus</i>	86
Tabulka 8 – Výroky subškály <i>suportivní klima sboru</i>	87
Tabulka 9 – Výroky subškály <i>nízká motivace k výkonu</i>	88
Tabulka 10 – Výroky subškály <i>sebeprosazení</i>	89
Tabulka 11 – Položky spadající do prvního faktoru SVSZ – <i>Sbor jako přínos</i> ...	90
Tabulka 12 – Položky spadající do druhého faktoru SVSZ – <i>Sbor jako nutnost</i>	91
Tabulka 13 – Položky mimo hlavní faktory SVSZ	91
Tabulka 14 – Sbory účastníci se výzkumu	92
Tabulka 15 – Počet respondentů z jednotlivých sborů a jejich rozdělení podle pohlaví	96
Tabulka 16 – Věková struktura výzkumného vzorku.....	97
Tabulka 17 – Počet respondentů podle počtu let docházení do sboru.....	98
Tabulka 18 – Počet respondentů podle dovednosti hrát na hudební nástroj....	98
Tabulka 19 – Počet respondentů podle docházení do jiných zájmových kroužků	99
Tabulka 20 – Počet respondentů podle touhy věnovat se hudbě v budoucnu..	99
Tabulka 21 – Počet respondentů podle rodinného stavu rodičů	99
Tabulka 22 – Počet respondentů podle vzdělání otce	100

Tabulka 23 – Počet respondentů podle vzdělání matky	100
Tabulka 24 – Počet respondentů podle pěveckých či hudebně instrumentálních činností otce	100
Tabulka 25 – Počet respondentů podle pěveckých či hudebně instrumentálních činností matky.....	101
Tabulka 26 – Počet respondentů podle množství sourozenců	101
Tabulka 27 – Počet respondentů podle sourozenecké konstelace.....	101
Tabulka 28 – Počet respondentů podle pěveckých nebo hudebně instrumentálních činností sourozenců.....	102
Tabulka 29 – Věkové rozložení respondentů kontrolní skupiny.....	102
Tabulka 30 – Rodinný stav rodičů respondentů z kontrolní skupiny.....	103
Tabulka 31 – Počet sourozenců respondentů z kontrolní skupiny	103
Tabulka 32 – Porovnání výsledků PAQ u výzkumné a kontrolní skupiny.....	106
Tabulka 33 – Korelace nezávisle proměnných a subškál PAQ.....	109
Tabulka 34 – Statisticky signifikantní výsledky analýzy rozptylu subškály <i>negativního sebeocení</i>	109
Tabulka 35 – Statisticky signifikantní výsledky analýzy rozptylu subškály <i>negativního sebehodnocení schopností</i>	110
Tabulka 36 – Statisticky signifikantní výsledky analýzy rozptylu subškály <i>hostility a agresivity</i>	110
Tabulka 37 – Statisticky signifikantní výsledky analýzy rozptylu subškály <i>závislosti</i>	111
Tabulka 38 – Statisticky signifikantní výsledky analýzy rozptylu subškály <i>emoční lability</i>	111
Tabulka 39 – Statisticky signifikantní výsledky sborů v jednotlivých subškálách KLIS včetně stenových hodnot a mediánu.....	112
Tabulka 40 – Korelace nezávisle proměnných a subškál KLIS	115

Tabulka 41 – Statisticky signifikantní výsledky analýzy rozptylu subškály <i>suportivního klimatu sboru</i>	115
Tabulka 42 – Statisticky signifikantní výsledky analýzy rozptylu subškály <i>nízká motivace k výkonu</i>	115
Tabulka 43 – Statisticky signifikantní výsledky analýzy rozptylu subškály <i>sebeprosazení</i>	116
Tabulka 44 – Výsledky sborů ve faktorech dotazníku SVSZ.....	116
Tabulka 45 – Statisticky signifikantní výsledky analýzy rozptylu subškály <i>sbor jako přínos</i>	119
Tabulka 46 – Statisticky signifikantní rozdíly ve výsledcích analýzy rozptylu subškály <i>sbor jako nutnost</i>	119
Tabulka 47 – Závislosti subškál PAQ, KLIS a SVSZ	120

Přílohy

Příloha A – Baterie dotazníků administrovaných v dětských pěveckých sborech

Pohlaví : chlapec dívka
Věk: let
Jak dlouho chodíš zpívat do sboru? let
Hraješ na hudební nástroj? ne ano - jaký?

Navštěvuješ kromě sboru i jiné kroužky?
ne ano - jaké?

Chceš se věnovat hudbě v budoucnu?
profesionálně jako koníček vůbec

Rodinný stav rodičů: žijí spolu nežijí spolu

Otec:
Vzdělání: ZŠ SŠ bez maturity SŠ s maturitou VŠ
Hraje na hudební nástroj či zpívá? ano ne

Matka:
Vzdělání: ZŠ SŠ bez maturity SŠ s maturitou VŠ
Hraje na hudební nástroj či zpívá? ano ne

Sourozenci:
Počet: 0 1 2 a více
Věk: mladší starší mladší i starší žádní
Hraje některý na hudební nástroj či zpívá? ano ne

Na následujících stránkách křížkem zaškrtni jednu odpověď, která nejvíce odpovídá tvému názoru. V každém řádku může být vyplněn pouze jeden obdélníček. Po vyplnění si dotazník ještě jednou překontroluj, jestli jsi nevynechal(a) nějakou odpověď.

Děkujeme.

Příklad vyplňování:

	X		
			X
		X	
X			
		X	

1. V našem sboru mám několik důvěrných přátel.
2. Mohl(a) bych se toho ve sboru více naučit, ale jen těžko se donutím k pravidelné práci.
3. Když vím, že něco umím, nebojím se to ve sboru ukázat.
4. Když jsem v nesnázích, vím, že mi lidi ze sboru pomůžou.
5. Nejlepší ve sboru je na sebe příliš neupozorňovat, být spíše v průměru.
6. Obvykle se cítím dost výkonný(á), mám pocit, že dosáhnou dobrých výsledků.
7. V našem sboru se dovede většina členů radovat z pěveckého úspěchu někoho z nás.
8. Při individuálním přezkušování chci hlavně uspět, na kvalitě zpěvu mi tolik nezáleží.
9. Když se učím nové, těžké místo ve skladbě, netoužím po spolupráci s ostatními ve sboru.
10. Záleží mi na tom, aby ostatní ve sboru měli o mně co nejlepší mínění.
11. Vynikající zpěv není obvykle člověku v dalším životě mnoho platný.
12. Nerad(a) se podřizuji společné práci celého sboru, to vždy znamená potlačit sám sebe.
13. S většinou sboru je příjemné se sejit i mimo zkoušky na společné akci.
14. Když mám zazpívat novou část skladby, mívám strach, netroufnu si na to.
15. Vadí mi, když se mě ostatní ve sboru drží a chytají nástupy podle mě.
16. V našem sboru se dokážeme při hlasových zkouškách povzbuzovat.
17. Těžká místa ve skladbách se obvykle neučím, je to marné.
18. Rád(a) bych měl(a) ve sboru nějaké sólo.
19. Cítím, že do tohoto sboru opravdu patřím.
20. Často mívám pocit, že zpívám hůře než ostatní.
21. V našem sboru je mnohem lepší parta než v jiných sborech.
22. Chci se vyhnout neúspěchu ve sboru.
23. Všechny hlasy ve sboru drží pospolu.
24. Někdy se nenaučím skladbu dobře, proto chci být raději „neviditelný(á)“.
25. V našem sboru se cítím spokojený(á), vím, že mě sbor „bere“.
26. Když jde o nějakou důležitou věc, většina členů v našem sboru se dovede sjednotit.
27. V našem sboru si při učení nové skladbě vzájemně pomáháme.

Silně souhlasím	Mírně souhlasím	Mírně nesouhlasím	Silně nesouhlasím

1. Členství ve sboru mi dává příležitost ukázat, co umím.
2. Na zkoušky a vystoupení se doma hodně připravuji.
3. Členství ve sboru mě nutí hodně přemýšlet o mně samém(m).
4. Díky členství ve sboru si mě rodiče a příbuzní více vážící a obdivují mě.
5. Vrstevníci, kteří nejsou ve sboru, mi to závidí.
6. Díky členství ve sboru se snadněji seznamuji s druhými a snadněji řeším různé problémy.
7. Členství ve sboru mě nutí mít ve škole co nejlepší výsledky.
8. V našem sboru mezi sebou soupeříme.
9. Jsem rád(a), když máme se sborem vystoupení.
10. Sbornistr má své oblíbence.
11. Ve sboru se mezi sebou dělíme na lepší a horší.
12. Moje názory ve sboru nikoho nezajímají.
13. Jen málo členů sboru jsou moji dobří kamarádi.
14. Mám chuť se sborem praštit a odejít.
15. Jsem rád(a), když na koncert našeho sboru přijdou mí rodiče.
16. Rád(a) mluvím s naším sbornistrem.
17. Ve sboru patřím jen k průměru, ale stačí mi to.
18. Musím zpívat i to, co se mi nelíbí, co nemám rád(a).
19. Starší členové sboru mají „vždycky pravdu“ a mladší je musí poslouchat.
20. Do sboru chodím jen ze setrvačnosti, už mě to moc nebaví.
21. Štve mě, že někteří ve sboru zpívají lépe než já, i když se snažím.
22. Myslím, že členství ve sboru dělá člověka lepším, kvalitnějším.
23. Když se něco do sboru nenaučím, na zkoušce předstírám, že to umím.
24. Na sborová soustředění se těším.
25. S některými členy sboru trávím svůj volný čas.
26. Těším se na sborové zkoušky.
27. Záleží mi na tom, jak mě hodnotí sbornistr.
28. Jsem rád(a), když na koncert našeho sboru přijdou mí kamarádi.

Nikdy	Málokdy	Občas	Často	Velmi často	Vždycky